BORSIERI G

INSTITUTIONUM MEDICINÆ PRACTICÆ

QUAS

PRÆLEGEBAT

JO: BAPT. BURSERIUS

DE KANILFELD,

VOLUMEN QUINTUM.

DE PRÆCIPUIS SINGULARUM CORPORIS PARTIUM MORBIS, AC PRIMUM DE IIS, QUI AD CAPUT PERTINENT.

VENETIIS, 1802.
Apud Josephum Orlandelli,
NOMINE
qm. FRANCISCI EX NICOLAO PEZZANA.
CUM REGIA FACULTATE, AC PRIVILEGIO.

LECTORI BENEVOLO

SUperioribus libris & omne febrium genus, & morbos exanthematicos febriles complexi sumus. Nunc morbos singularum corporis partium, in primis interiorum, explicandos aggredimur, initium ab iis, qui ad caput pertinent, facientes. Ordinem de industria, quem natura prope ipsa, quem sedes, quem functionum læsio, quem partium, & locorum connexio, quem simplex, & primus aspectus commonstrant, cuicunque alii, etsi ad speciem eximio, & acute excogitato, multas ob caussas prætulimus; nihil veriti censoriam virgulam, aut eorum objurgationes, qui id ægre admodum ferent, imo nobis etiam subirascentur, quod in tanta methodorum, quas Nosologi nostri temporis in scolas invexerunt, commendatione, & celeberitate vulgarem, antiquamque rationem sequamur. Verum, si quid in hoc culpæ exsistit, facile nobis condonatum iri speramus, simul ac noverint (uti ultro fatemur), nos natura sic constitutos, ac factos esse, ut difficillime sola rerum novitate moveamur. Non enim quid novum, ut vuldo fit, sed, quid verum, quid rectum, quid utile, commodumque sit, quærimus, & sectamur. Nosologorum labores, & curas, quibus morbos in classes, ordines, genera, & species Botanicorum exemplo redigere annisi sunt, non modo admiramur, sed etiam sua laude, ex eo quod memoriæ cum ad eos nominandos, tum ad distinguendos magno sunt adjumento, fraudari nolumus, nec patimur. At (quid dissimilem?) eorum systemata omnia hactenus cognita, quantumvis elaboratissima, eisdem propemodum vitiis, ac difficultatibus laborant, eisdemque scopulis, & syr-

tibus objiciuntur, in quæ impegerunt illa Botanicorum. Atque, ut novorum nominum, quibus abutuntur, barbariem, arbitrariamque veterum, usque receptorum mutationem prætermittam, quanta (dii boni!) rerum confusio, quantus a receptis doctrinis discessus, quantæ demum, & quot tenebræ, obscuritatesque supersunt! Illud maxime, ac sæpissime usuvenit, ut morbi summopere discrepantes, genereque diversi in una, eademque classe contra naturæ institutum comprehendi, coacervari, & vi quadam compelli cernantur; dum alii, natura affines, propinqui, & veluti colligati, systematis caussa, ac necessitate pene divelluntur, separantur, atque ineptissime disponuntur. Exemplis quibusdam res illustranda est, ut magis clara, ac perspicua sit. Jo. Baptista Michael Sagarius in altera, & nuperrima sui *systematis* editionem *classem XIII.* conficit ex morbis, quos, Sauvagesium tamquam ducem secutus, vocat *vesanias*. In hujus classis *ordine I.* collocat *hallucinationes*, novum, inauditumque denominationis genus. Ad has vero varia morborum genera, *vertiginem* nempe, *suffusionem*, sive *cataractam*, *diplopiam*, sive duplicatam objectorum visionem, *syrigmum*, sive aurium tinnitum, *hypocondriasim*, sive passionem hypocondriacam, & *sonabulismum* referunt. Quis non videt illico maximum intervallum, quod interest vertiginem inter, & cataractam, inter aurium tinnitum, & duplicatam visionem, inter hypochondriasim, & somnambulismum? Tirones ipsi vel levissime morborum scientia imbuti judicium de hisce ferant. In *ordine II.* ejusdem classis ponit *morositates*, novum id pariter, & penitus antehac medicis gnotum morborum nomen. Morositatibus adnumerat *picam*, *bulimiam*, *polydipsiam*, *antipathiam*, sive aversationem,

no-

nostalgiam, ſive patriæ deſiderium, *panophobiam*, ſive pavorem in ſomno, *ſatyriaſim*, ſive penis tentiginem cum effreni veneris cupiditate, *nymphomaniam*, ſive furorem uterinum, *tarantiſmum*, *hydrophobiam*, & *rabiem*. En pavorem in ſomno confuſum cum ſatyriaſi, noſtalgiam cum furore uterino, tarantiſmum cum hydrophobia, cum ſiti, cum appetitus aucti vitiis, cum rabie; morbis, ni fallor, toto cœlo diſtantibus. En monſtra, en profecto veſanias, hallucinationeſque novi ſyſtematis! Quemadmodum vero diverſos, alienoſque morbos una conjungi ſyſtematis ratione demonſtravimus; ſic eorum, qui licet affines, & proximi, tamen ſyſtematis ejuſdem culpa disjunguntur, exemplum ex eodem auctore depromere non erit alienum. *In ordine I claſſ. XI.* in qua *inflammationes*, ſive *phlegmaſias* congeſſit, recenſentur *phlegmaſiæ inuſcoloſæ*, nempe *phlegmone*, ſive tumor inflammatorius, *cynanche*, *myoſotis*, *carditis*. In *ordine II. phlegmaſias membranaceas*, nempe *phrenitim*, *diaphragmatim*, *pleuritidem*, *gaſtritidem*, *enteritidem*, *epiploitidem*, *cyſtidem* &c. In his duobus *ordinibus* cynanche, ſive angina, & pleuritis tantummodo veræ, & legitimæ, id eſt phlegmonodes, locum obtinent. Hinc anginarum, & pleuritidum reliqua genera, ſive ſpecies, uti angina ſpuria, catarrhalis, ulceroſa, gangrænoſa, convulſiva, paralytica, aliæque, itemque pleuritis rheumatica, putrida, bilioſa, verminoſa &c. licet ratione ſedis, & ſymptomatum ſimilitudine morbi prope connexi, ſyſtematis vi, ac violentia ſegregantur, & plerique ad alias claſſes rejiciuntur. Recte id fieri, & tironibus inſtituendis utile eſſe, aut clinicis ipſis commodum quis dixerit? Nimius eſſem, ſi ejuſmodi ſyſtematum noſologicorum vitia vellem percurrere. Satis erit exemplum aliquod adhuc ſpecierum pene in-

innumerabilium adducere, quæ a quibusdam ponentur, & fere dixerim, temere multiplicantur. In primis illæ supervacuæ videantur, quæ a levi aliquo adjuncto symptomate desumuntur. Errare etiam non leviter ii videntur, qui quodlibet symptoma pro morbo accipiunt. Oscitatio, pandiculatio, horror febrilis iis pro tot morbis sunt. Quæ res sane morborum non modo genera, verum etiam species sine ullo emolumento adauget in infinitum. Quapropter non nostrum, sed Cl. LUDWIGII judicium velim audiatur. Is enim post recensionem systematis nosologici a SAGARIO editi, *si vero*, inquit, *nobis liceat dicere, quid nos sentiamus de hoc libello, ac de cl.* SAUVAGES, *omnibusque aliis ejusmodi libellis hac methodo conscriptis, intelligimus quidem insignem hujus rei difficultatem, summamque in ea studii assiduitatem, potissimum in* B. SAUVAGES *Nosologia methodica; tamen non possumus non fateri, has nimias symptomatum divisiones plus confundere, quam erudire, atque vero divisionis fundamento talia systemata destituta nobis videri* (*a*). Ad LUDWIGII sententiam propemodum accedit ALBERTUS THEAR, eos affirmans, qui divisiones morborum a symptomatibus conficiunt, ut plurimum devios, transversosque agi; quia idem morbus, eademque ex caussa ortus pro ægrotantis, constitutionis, ætatis, vitæ generis, & curationis diversitate plurimum varietatis habet, & diversa itidem symptomata suscipit, & contra morbos plane diversos in multis sæpe symptomatibus convenire; atque idcirco, si ob solam symptomatum convenientiam sub eadem specie, & nomine comprehendantur, confundi morbos omnino diversos necesse esse (*b*). Quas ob

(*a*) *Comm. de reb. in med., & scient. nat. gest. Vol. XVIII. P. 3. p. 451.*

(*b*) *De actionum system. nerv. in febrib. §. 2. p. 5. n. a. & n. b.*

ob caussas satius visum est, morbos singularum corporis partium dirigere eo prorsus ordine, quem loca ipsa præbent. Quilibet enim earum morbos non modo ægris, verum etiam medicis se ostendit, imminuta, aut dapravata, aut deficiente actione, & functione alicujus partis. Si singuli morbi, in quibus actio, & functio illa læditur, unus post alium explicentur, signaque tradantur, quibus diversa læsionum genera patescunt, atque hæc omnia medentis memoria teneantur, citius, promptius, faciliusque, me quidem judice, is poterit conjicere, quo morbi genere quis laboret; quam si sparsim, & passim morborum species, & differentiæ expositæ sint, variisque, & dissitis ex locis, sive classibus conquiri debeant. Placuit etiam morbos potius describere, quam definire, quod eorum caussæ proximæ plerumque ignorantur; atque ideo rectius ex phænomenis, quam ab essentia, ut ZIMMERMANNIUS (*a*), LOCKIUS (*a**), & NIETCHIUS (*b*) judicant, ducuntur. Species, & differentias perpaucas admisimus, ne in idem vitium, quod in aliis damnavimus, incideremus; & ut plurimum eas a caussis evidentibus desumpsimus, quod etiam ab aliis magnæ auctoritatis viris probari (*c*) videmus. Quamquam vero parcissimi fuerimus in constituendis generibus, speciebus, & differentiis, inaudio tamen esse nonnullos male feriatos, laborisque impatientes, qui alta voce, fluentibusque buccis exclamant, artem nostram breviorem, faciliòremque reddendam esse, nec talem effici tot divisionibus, differentiis, præceptis, cautionibusque, quibus hæ nostræ Institutiones iis abundare videntur, imo discipulos copia, & difficultate rerum a Medici-

a 4 ci-

(*a*) ZIMMERM. *De l' esperient. T. I. p.* 296.
(*a**) *De Intell. human.* (*b*) *Pathol. &c.* (*c*) ZIMM. *l. c. p.* 302.

cinæ ſtudiis deterreri, & prope ad deſperandum adduci, vix fore unquam, ut ad ejus acquiſitionem perveniant; præterea, cuncta hæc ſupervacua, & fere inutilia eſſe, cum ſine his complures Medici & honores, & opes, & nominis celebritatem ſibi compararint. Sed qui ita obſtrepunt, næ faciunt, ut nimis intelligendo nihil intelligant. Diviſiones utique, & differentias aut nimias, aut mente ſubtilius confictas, naturiſque morborum haud reſpondentes, nos ipſi rejecimus; idque adeo verum eſt, ut conferantur cum iis, quas Noſologi quidam habent, facile calumnia appareat. Paucas vero, & neceſſarias, quales, ad clariorem rerum intelligentiam nos non modo poſuimus, verum etiam in ipſis ægris demonſtrare Tironibus nunquam deſtitimus, quamdiu in Noſocomio *Ticinenſi eos ad clinicem* inſtituere nobis incubuit, quis reprobet, quis miſſas faciat, cum ſine his nulla ars, nulla diſciplina exſiſtere, ac doceri unquam poſſit? Ultro quidem famur, hiſce, multiſque aliis de cauſſis medicinam & longam eſſe, & perdifficilem. Atqui fietne facilior, & brevior omiſſis iis, quæ cum eadem conſerta, & fere connata videntur? Nonne potius manca, inutilia, imperfecta, atque inanis? Nemo unus in reliquis artibus neceſſarias notiones, diviſiones, ſubdiviſiones, differentiaſque e rerum ipſarum ſinu petitas aut præteriit, aut prætereundas unquam duxit. Licet his uti oratoribus, & phyſicis; licet botanicis; licet chemiæ magiſtris: ſoline medicinæ non liceat? Qui! ſi non in iſtarum rerum neglectu, non in præceptorum inopia, & jejuna, quaſi dixerim, delibatione conſiſtat Medicinam faciliorem reddendi ratio? Velint, nolint lepidi iſti criminatores, nulla alia ratione ex longa brevior, ex difficili facilior, ex obſcura planior, expeditiorque me-

medendi ſcientia evaſura eſt, quam ſi apto, concinno, perſpicuo, commodoque ordine univerſa exponatur; ſi de ſingulis claræ, diſtinctæ, & quod ajunt, adæquatæ notiones præſtituantur; ſi morborum hiſtoria quam fieri poteſt abſolutiſſime tradatur; ſi hypotheſes, commentitiæque opiniones devitentur; ſi dubia, incerta, & controverſa, niſi dilucidari queant, exulare jubeantur, aut a veris, certis, demonſtratiſque ſeparentur; ſi facta, & obſervata omnis ævi memorentur; morbi a morbis diſtinguantur, eorumque ſpecies, & differentiæ, variique gradus notentur; ſigna, quibus præſentia cognoſci, futura prædici poſſint, nec generalia tantum, ſed peculiaria, & propria cujuſque ægrotationis proferantur; & demum curatio pro differentiarum, cauſſarum, temporum, graduum, locorum, ætatum, ſexuum, temperamentorumque ratione accomodatiſſima omnium perſcribatur; quod ſine præceptis, ſine exceptionibus, cauteliſque multis fieri profecto nequit. Sic difficultates, ſic impedimenta, quibus ars implicatur, difficiliſque, & longa redditur, utique expediuntur, & propemodum evaneſcunt. Equidem hæc omnia præſtare pro viribus ſtudui. Num ſcopum attigerim, meum non eſt judicare: judicent vero velim, qui aut longa annorum ſerie multis ægris medicinam fecerint, aut contra ii, qui e ſcholis egreſſi primum clinicæ manum admovent. Illi facile agnoſcent, an naturam ubique ſecutus ſim, & ad lydium experientiæ lapidem omnia temperaverim; hi vero perſpicent, utrum quæ a nobis propoſita, & ſcripta ſunt cum iis, quæ in ægrotantibus obſervant, ac deprehendunt, omnino conſonent, dubiiſque in rebus, atque obſcuris aliquid lucis ſibi inde affulgeat. Ultrorumque igitur iſtorum ſtare malo, quam aliorum judicio. Reliqui lu-

lucubrationes noſtras deprimant, abjiciant, arceantque a ſe, per me licet. Quæritent, ut ſolent, Compendia, Enchiridia, Spicilegia, & in quibus & ſumma morborum genera brevibus, contractiſque deſcriptionibus adumbrata, & generales quaſdam medendi rationes, perſæpe empiricas inveniant; quæ legi facile, & addiſci vel ab iis poſſint, qui ad medicinam nequaquam rite inſtituti ſunt, neque ei nomen dedere. Se hinc in medicos levi negotio, & ſine multo labore, ac ſtudio erigant; morbos ad pauca capita redactos e prima facie ſine hæſitatione, & audacter definiant; de multiplici cauſſarum varietate vel multum laborent, nec diligenti indagatione adhibita operam perdant; unam quamcunque, quæ primum ſe ſe offert, arripiant; hanc mordicus, quam ſemel ſtatuerint, ſuſtineant; ſalutem omnibus circulatorum non diſſimiles promittant, ſuis arcanis, & antidotis confixi; verbo experimenta per mortes faciant. Quod ſi hac facili, & plana artis brevitate fiat, ut in cognoſcendis, declarandiſque morbis turpiter erraverint, cadaverum ſectione eorum errores detegente, aut in vita, & morte præſagienda temere ſe geſſerint, exitu rem non comprobante (quod ſæpe iis accidere novimus), animum tamen nequaquam deſpondeant, pergantque ſine verecundia gloriari, ſe breviorem, facilioremque medendi diſciplinam facere. Nos contenti erimus paucis, ſolertibus, veri, rectique ſtudioſis lectoribus; quibus ſcilicet perſuaſum eſt, non ſine aſſiduo, & pene improbo labore medicinæ ſcientiam acquiri poſſe, nec ullibi eam eſſe, niſi ubi magna animi contentione, ſummaque induſtria apud ægros exercetur, & colitur.

TYPOGRAPHUS MEDIOLANENSIS

LECTORI SALUTEM.

Opere pretium duco te, Lector, monere, hoc Volumine ad umblicum pene perducto, Cl. Auctorem hujusmodi aurearum Institutionum summo cum Reipublicæ detrimento, omnium mœrore, nimis heu! immaturo fato ereptum esse. Ex abscessu dexteri renis, & vesicæ quaquaversum schirrhis scatentium, adsitarumque partium vitiis, quibus jampridem laborabat, celerrima tabe confectus interiit XII. Kal. Jan. labentis anni MDCCLXXXV. vix primum, & sexagesimum annum agens. Tridenti in Cenomanis nobili loco natum eum Felix Pergerus *primum ad medicinæ studium allexit, ejusdemque imbuit rudimentis. Patavium inde profectus in tam illustri Lyceo Auditor fuit; mox Bononiæ, in qua tum medicinæ Proceres florebant* Laghius, Azzoguidius, Laurentius, Beccarius, *aliique, totum se scientiæ naturæ, & medicinæ, addixit; tantumque profecit, ut laudatus* Bartholom. Beccarius, *qui eum alta mente, & optima voluntate præditum noverat, magnam de illo præconceptam expectationem habuerit. Quam porro nedum adæquasse, sed longe admodum vicisse imposterum comprobavit eventus. Idque centies* Beccarius *ipse testatus est, posteaquam eodemmet cohortante apud Faventinos in Æmilia medicinam facere aggressus, eo in munere tam præclare se gessit, ut a Faventinis non modo, quibuscum XX. ferme annos conjunctissime vixit, amplissimis stipendiis, ac civitate donatus sit; verum etiam in honore sit habitus pluribus spectatissimis S. R. E. principibus, quos in-*

inter meminisse sat erit BARNIUM, CRESCENTIUM, SERRAM *Ferrariensis ditionis*, BOLOGNETUM, *utrumque* ODDIUM, STUPPANIUM, BORROMEUM *Æmiliæ, ut appellant, de Latere Legatos, utque ceteros silentio præteream, Rom. Pontifices Max.* CLEMENTEM *XIII. & XIV., quorum alter eum laudibus, & privilegiis exornavit, alter vero in Ferrariensi Athenæo recens instaurato, scutis septingentis constitutis, medicinæ professorem designavit. Incredibile dictu est, quanta ad eum frequentia ægri undique adventantes, veluti ad oraculum adirent, & ni coram, saltem per epistolas e finitimis, dissitisque provinciis opem aliquam implorarent, & quot eum etiam magni nominis medici consulerent! Crebris autem medicis lucubrationibus, librisque editis majorem in dies sibi nominis celebritatem comparaverat; quando* CAROLUS FIRMANIUS, *M.* THERESIÆ AUG. *in Gallia Austriaca Transpadana Legatus, Ticinensis academiæ studia e squalore, in quo jamdiu jacuerant, restituere cogitans (dignissima ejus virtutis cogitatio!); confestim* BURSERIUM *Faventia Ticinum honestis conditionibus conductum vocavit, eique chymiæ, primum ibi inductæ, tradendæ, medicinæ, ut ajunt, practicæ e suggestu explanandæ, simulque in nosocomio clinices Tironum commodo primo itidem exercendæ provinciam demandatam voluit. Quo successu, & quanta animi contentione tot injuncta sibi gravissima munia fuerit exsequutus, sane nemo unus ignorat. Ista etenim in omnium oculos versata sunt, & vivunt adhuc testes locupletissimi non ii tantum, quibus arcanos medicinæ fontes aperuit, quique e longinquis regionibus confluebant, ut eum audirent, quam ipsimet ejus in disciplinis tradendis Sodales clarissimi, qui eum mirifice coluerunt ob singularem doctrinam, honestatem morum, animi candorem, suavitatemque sermonis. Testes item* me-

medici Ticinenses, a quibus sponte in eorum Collegium honoris caussa est cooptatus; testes universa Civitas, & Provincia; testes denique omnium amplissimi hactenus ab eo editæ de febribus, & morbis doctissimæ Institutiones. Decennio, quo in hoc publice docendi munus incubuit, tertium adlectus est omnium consensu moderandi Gymnasii Rector, ad cujus incrementum, & gloriam non minus contulit studii, quam vigilantiæ ad discipulos in officio prudentissime continendos. Hinc plurimum gratiæ iniit apud omnes, & præsertim ab Insubrica Præfectura, atque a supremis rei litterariæ curatoribus. Ad cujus laudes amplificandas accessit tandem, quod Augustissima M. THERESIA *illius fidei, probatæque virtuti concredita voluerit duo cara capita,* FERDINANDUM *nempe F., &* M. BEATRICEM ATESTIAM *par conjugum rarissimi exempli. Quare Mediolanum divertens deputavit in lucro esse, ab illo sibi jucundissimo musarum domicilio discedere (ubi magnum sui reliquit desiderium), ut valetudinis optimorum Principum tuendæ honorifica munia obeunda susciperet. Neque profecto de ulla alia re magis anxius deinceps fuit, quam de eorum incolumitate, & salute. Et quamvis ne minima in eo quidem desideraretur diligentia, quandoque tamen subverebatur, ne sibi deesse videretur. Ideo nec vigiliis, neque ullis, qui ad optatum hunc finem conducerent, laboribus pepercit; etiamsi parum firma uteretur valetudine. Officii sui adimplendi sollicitudo tum maxime enituit, quum* REGIAM SOBOLEM *ab eo servatam amantissimi* PARENTES *gratulati sunt, idque honorificentissimis verbis, gratique erga eum animi significationibus sæpius testati sunt. Septennium in aula traduxit suis heris apprime carus, summis & infirmis acceptus. Ast mors, quam nemo evadit, ipsum quoque invida de medio tulit, qui tot ei pal-*

mas

mas præripuerat, O hominem hercle dignum, qui nunquam moreretur! Ejus funus obortis lacrymis, quo nihil ſane ſplendidius, ac laudabilius memoriæ illius accidere poterat, veræ indolis regiæ Principes ipſi mox memorati ſunt proſecuti. Jacturam tanti viri nemo non ſenſit in Civitate; etenim doctrinæ laude, qua plurimum valuit, haud amplius excelluit, quam oris, ſermoniſque comitate, atque urbanitatis officiis, ita ut ad devinciendos ſibi omnium animos factus vere a natura videretur. Dolorem levare in communi luctu unice poteſt, mi Lector, quod offerro tibi tertio hoc volumine, munus, cujuſque dulciſſima uſura diutius tibi perfrui licebit. Hac igitur fruere mecum, donec parentur, quæ in promptu ſunt Cl. A., de morbis pectoris, & imi ventris volumina. Primo fortaſſe intuitus non ita elaborata, & perfecta eadem Tibi videbuntur, ut adamuſſim reſpondeant ſuperioribus libris, quos vivens auctor, dum adhuc ſub prælo eſſent, novis identidem animadverſionibus locupletare ſolebat; verum niſi ea omnia, quæ ſecum forte animo reputaverat Auctor, exhibuerint, optimis certe doctrinis, & præceptis eadem referta erunt, eumdemque lucidum ordinem invenies, unde ex his uberes fructus colligere facile queas, Vale.

Mediolani III. Kal. Jan. MDCCLXXXV.

INDEX CAPITUM.

Venezia 26. Febbrajo 1802.

L' IMPERIAL REGIO

GOVERNO GENERALE.

VEdute le Fedi di Revisione, e di Censura, concede licenza allo Stampatore *Giuseppe Orlandelli* di ristampare, e pubblicare il Libro intitolato: *Institutionum Medicinæ Practicæ Jo: Bapt. Burserius Tom. 8.* osservando gli ordini veglianti in materia di stampe, e consegnando le prescritte tre Copie per l' Imperial Regia Corte, e per le pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

GRIMANI.

De Ceresa Reg. Seg.

CAPUT I.

DE DOLORE CAPITIS.

§. I.

DE morbis, qui certas, & potissimum interiores sedes habent, acturus, ut ordine quodam pertractentur, initium faciam a capite, sublimi, ac nobili illa veluti arce, qua mens, ejusque facultates recondi videntur. Et protinus inter vitia, quibus illud obnoxium est, primum se sistit *dolor*, ad sentiendi facultatem proprie spectans. Is generatim non una ab omnibus ratione definitur; quamquam recte, ut ego arbitror, ii sentire videantur, qui eum *tristem sensationem* existement, *quam ea ratione mens percipit, ut eam referat ad partem corporis, cui ex caussa aliqua sive externa sive interna, vis præter naturam infertur* (a). Speciatim ergo qui ad caput attinet, definiri poterit molesta, atque insolita quædam gravitis, punctionis, distentionis, compressionis, pulsationis, vel similis alius ingratæ sensationis totum caput, aut ejus partem afficientis perceptio.

Definitio doloris in genere.

Definitio ejusdem in specie.

Hæc autem respondent peculiari cuidam ignotæ, & sensibus imperviæ mutationi, quam *sensorio communi* vis aliqua impressit; interdum adeo validæ, atque inhærenti, & fixæ, ut post etiam cessantem, aut amotam caussam doloris, quamcumque ipse tenuerit partem, idea, sive imago superesse, atque animo obversari queat, quod inprimis mutilati aliquo membro (*b*) experiuntur.

(*a*) CALDAN *Institut. Pathtlog. Cap. XXI.* §. (*b*) *Id. ibid.* §. 306. *p.* 232., *&* VANSWIETEN *in Aphor.* BOERHAAV. *de cogn. & curand. morb.* §. 220.

§. II.

Differentia ex modo.

Hinc pro ratione istiusmodi *sensationis* (§. I.) dolor capitis vel *obtusus*, & *gravis* est, vel *lancinans*, & *pungens*, vel *distrahens*, vel *premens*, vel *pulsans*, vel *dilacerans*, & sic porro. Præterea si dolor recens sit, aut a caussis evidentibus, non tamen nimis violentis fiat Κεφαλαλγία plerisque nominatur, si inveteratus, & pertinacior, Κεφαλαία; si unum duntaxat capitis latus affligat, ἡμικρανία; demum *continuus*, vel *periodicus*, prout continenter discruciat, vel statis quibusdam horis, aut temporibus accedit, aut recrudescit, & paribus intervallis desit, aut se se remittit. Est quoque qui peculiarem locum torquet, spatioque exiguo; quod ovi fere magnitudinem adæquet, continetur, & tunc *ovum* a quibusdam appellatur, *clavus* vero, cum nempe intolerabile doloris genus est, & multo minus spatium occupat, acuti veluti clavi alte defixi speciem referens. Ac quoniam hic posterior fæminas frequenter hystericas corripit, ideo *clavus hystericus* vulgo vocatur.

Cephalalgia. Cephalæa. Hemicrania. Continuus Periodicus. Ovum. Clavus. Clavus hystericus.

§. III.

§. III.

At modo interiores, modo exteriores capitis partes dolor afficit, hinc aptissime dividitur in *internum*, aut *externum*; quod plurimum interest recte dignoscere. Observatio autem edocuit, non semper ejus caussam capiti insidere, sed quandoque aliis dissitis partibus, sed quarum consensione caput laborat. Quare, prout una, aut altera ratione dolor fit, alia hinc oritur ejus divisio, videlicet in *idiopathicum*, aut *symphaticum*. Nec desunt qui, præter hujusmodi differentias, alias atque alias excogitarunt pro originis, caussarumque varietate. Hinc non inepte distingui solet in *protopathicum*, sive primarium, *deuteropathicum*, sive secundarium, in *symptomaticum*, *febrilem*, *inflammatorium*, *sanguineum*, *biliosum*, *pituitosum*, *rheumaticum*, *catarrhalem*, *arthroticum*, *scorbuticum*, *venereum*, *hypochondriacum*, *hystoricum*, *convulsivum*, & demum ETTMULLERO duce in *ca idum*, & *frigidum*; quamquam plures ex his ad priores illas referri quodammodo possint.

Dolor internus, & externus.

Idiopathicus, & sympathicus.

Aliæ differentiæ.

§. IV.

Ad caussas, quæ proxime dolorem capitis efficiunt, redigitur quidquid partes sive interiores, sive exteriores, sentiendi facultate præditas urget, distrahit, divellit, comprimit, erodit, aut quocumque alio modo irritat, ac lædit. Quo spectant vehementior sanguinis motus, aut nimia copia, aut congestio, exteriorum partium, communium velamentorum, musculorum, aponeurosium, pericranii, aut interiorum, meningum videlicet, &

Caussæ propiores.

cerebri vaſa, & cellularia quandoque ſpatiola, atque alia receptacula diſtendens; ſerum accumulatum, præſertim acre, aut conſertim, & repente effuſum, in primis intra membranas, & ventriculos; inflammatio; eryſipellas; cacochymia ſcorbutica, venerea, pituitoſa, arthritica, rheumatica; acritates herpeticæ, ſcabioſæ, varioloſæ, & alius generis; virus Plicæ polonicæ, præſertim repulſum, aut retentum *; metaſtaſes variæ; tumores; abſceſſus; exoſtoſes; tophi; caries; mala cranii ipſius conformatio; dura mater indurata, aut oſſea facta; ejuſdem proceſſibus innatæ oſſeæ ſquamæ, aut verrucæ, duræ, acutæ, pungentes; lapilli alicubi concreti; ſuturarum defectus; ſpaſmi quicumque liberum humorum circuitum impedientes; atque *alia hujuſmodi*, quæ cum proxime, tum remote comprimendo eas partes, quæ nervis, atque adeo ſenſu pollent, aut irritando, & convellendo dolorem excitare multimodis poſſunt **.

* Quamquam capilli in Plica polonica maxime vitientur, & in caudas horribiles conferruminentur, non tamen huic morbo inter morbos capitis locus a nobis datur, quia ad morbos totius corporis, & ad peculiare cachexiæ genus ſpectare nobis videtur. De Plica vero polonica egregie ſcripserunt multi, ſed præ ceteris HERCULES SAXONIA, *Tract. de Plic.* DANIEL SENNERTUS, *T.* 3. *pag.* 849. EPHEMERID. *N. C.* 1. *ann.* 6. *pag.* 190. SAILLANT *mem. hiſtoriq. sur la maladie ſinguliere de la Veuve Melin lue a la faculte de Med. de Paris au prima menſis de Fevrier* 1776. Sed in primis eminet Cl. VICAT, ſcriptor recentiſſimus, libellus *de la Plique Polonique*, Lausannæ editus ann. 1775. apud *Franc. Gresset*, lectu videtur digniſſimus.

** *Maximi dolores capitis viſi ſunt*, inquit illuſtris HAL-

HALLERUS ex fide, atque observationibus, complurium medicorum indubiæ auctoritatis, *nasci a cortice cerebri inflammato; a sanguine in cerebro effuso; a fungosa caruncula sub cranio, a grumo sanguinis corpus striatum, & corpus callosum comprimente; a glandula scirrhosa ad processum falciformem; a sanguine in ventriculum anteteriorem congesto; a calculo pinealis glandulæ; a scirrho cerebelli; a duro corpore, quod calloso corpori insidebat, a cerebri labe putrida, aut ichorosa, aut abscessu; a sero in ventriculis stagnante, & cum corrupto cerebro, aut cum tumore scirrhoso conjuncto; a stilo in cerebro latente; a verme in cerebello abscondito; a cerebelli abscessu; a carotibus osseis, & calculosis, a sanguine demum unice per frigidum balneum in caput compulso &c.* Element. Physiolog. Tom. IV. lib. X. sect. VII. §. XX.

§. V.

Præcipuæ hæc sunt caussæ (§. IV.), quas cadaverum diligentior anatome pluries invenit, & historiæ medicæ consignavit. Non pauci tamen ex Medicis, qui fama doctrinæ inclaruerunt, non dubitant, quin sanguis in sinibus quoque duræ meningis in polypos interdum concrescat, circuitui humorum obicem ponat, per venas reditum retardet, & caussam doloris præbeat. Quod sane non valde a vero abesse videtur, in iis præsertim, in quibus vitiata sinuum structura, & laxata præter naturam compages sic sanguinis motum lentescere sinit, ut fibrosa pars, atque ad concrescendum proclivior a reliquis secedat, paullatimque, uti ejus natura fert, compingatur. At incertum admodum putaverim, ubi ejusmodi polypi in cadaveribus inveniuntur, an ante mortem in ipsis exstiterint, num vero a morte solum concreverint. Ubi ante mortem reapse existant, *Polypi sinuum venosorum.*

 tunc

Cephalæa contumax unde? Item hemicraniæ periodica pertinacior?

tunc dolorem ſecundum ſinuum longitudinem, & directionem protendi contendunt. A vitiis vero malæ conformationis, & præſertim a duræ Matris, ejuſque appendicum oſſa duritie derivandas non raro contumaciſſimas quaſdam cephalæas, atque hemicranias periodicas, quæ nullis remediis auſcultant; ſuſpicatus æquiſſimus harum rerum judex MORGAGNIUS (*a*).

(*a*) *De sed. & cauſſ. morb. epiſt. I. n.* 11.

§. VI.

An vermes doloris capitis caussa.

Inter cauſſas doloris capitis vermes etiam in cerebro nidulantes recenſeri ſolent. At hujuſmodi opinio, ut falſa, rejicitur a Cl. MORGAGNIO (*a*). Non enim eos in cerebro reperiri poſſe ipſe credit, niſi in illud extrinſecus irrepſerint; neque vermibus, aut *Tabacci* fumo, ejuſve pulveri, ut vulgo opinatur, in cranii caveam ullum patere aditum, niſi ulcere naribus, aut calvariæ oſſibus exeſis via illuc paretur: quod utique rationi valde conſentaneum videtur. Attamen poſtquam quorumdam illuſtrium naturæ ſcrutatorum oculi plus, quam lyncei animalcula viventia in brutorum cerebro, in hydatidibus, aliiſque viſceribuſ detexerunt, prudentis hominis erit hac ſuper re omne judicium cohibere, donec dies certiora protulerit.

(*a*) *L. c. n.* 9.

§. VII.

Vermes in cæveis, narium,

Id unum non inficiamur, ſæpe narium, frontaliumque ſinuum cava, aliaque loca ſub cute poſita obſi-

obsideri, incolique a vermibus aut illuc clanculum illapsis, aut ex ovis ibi depositis demum natis, qui rodendo atrocissimum quandoque dolorem pariunt, quamcumque medelam spernentem, nec prius desiturum plerumque, quam foras prodietint. In id præ ceteris incidunt mali genus, qui variis muscarum, præcipue tabanorum, atque asilorum, & fortasse etiam papilionum speciebus objiciuntur, nec semper sibi vere ab ejusmodi hostibus possunt, dum sub dio in campis, aut pratis humi prostrati, & labore fessi somno occupantur. Nam tunc in eorum naribus, aut circa proximas partes ab his animalculis ova, unde vermiculi deinde excluduntur, aut vermes ipsi, nam quædam vivipara vere sunt, deponuntur, aut inspiratione intro adducuntur, ibique locata, atque alta adolescunt. Ova etiam insectorum, quæ in floribus deposita fuerint, flores incaute olfaciendo in nares attrahi possunt, ibique excludi. Hujusmodi exempla existunt apud FERNELIUM (*a*), TRINCAVELLIUM (*b*), ROLFINCKIUM (*c*) aliosque admirabilium observationum collectores (*d*). Imo quandoque evenit, ut lumbrici ipsi sursum repentes, in cava narium perveniant, ibique consistant *, doloremque capitis procreent.

& sinuum frontalium.

(*a*) *Patholog. l. V. cap.* 7. (*b*) *l.* 9. *cap. IV.* (*c*) *De dolore c.* (*d*) Videatur in primis IOHAN. AUGUST. WOHLFARTI. *Observatio de vermibus per nares excretis*, *Hal. Magdeb.* edita *ann.* 1768., in qua non solum vermes ab eo visi, sed ab aliis etiam notati referuntur. Ipse enim *vermes ex sinistra cavea narium senis septem & sexaginta annorum per octiduum pertinaci cephalææ, & dexteri capitis lateris tumore excruciati, prægressa narium per triduum continuante hæmorrhagia, excretos narrat. Prodierunt vero cum levamine ægri ver-*

mes hujusmodi ad duodeviginti, albidi omnes, qui vase vitreo terram continente inclusi, paucis diebus interjectis in erucas subnigras, & duras mutati, integro mense elapso, muscas dederunt oculis subrusis, antennis filiformibus. Vermes corpus habebant undecies intersectum, in capite uncos binos, anguliformes, nigros duros, mobiles, quibus dum inter rependum posteriorem corporis partem attrahere contendunt, caput firmant, eosque alias ita retrahunt, ut plane lateant. Ultima intersectionis depressio inerat cum duobus stigmatibus, totoque corpore pillis nigris, brevibus, & sparsis scatebant. Auctor autem in sene hoc genitos esse existimat, quod *muco de naso dormientis forte propendenti imposuerit sua ovula musca quadam, qua una cum muco retracta, inque sinibus frontalibus fota vermes excluserint.* Comment. de reb. in scient. nat. & medic. gest. Volum. XVII. pagin. 159. & seq. Non absimilem observationem habet cel. RAZOU, quæ legi potest in ejus *Tabulis nasologicis pagin. 265.* gallica lingua evulgatis. In *commentariis* etiam *medicis, & philosophicis societatis medica Edimburgensis Tom. 2. P. 3. pag. 65. 66. edition. Venet.* vermes scolopendris similes, sesquipollicem longi e naribus excreti ex fide Cl. HILII; & MONROI referuntur. Ante aliquot annos GELMETIUS, Medicus Mantuanus longe præstantissimus, qui clinicem in Nosocomio Ticinensi me duce, dum ibi eam profitebar, excoluerat, historiam cephalagiæ intolerabilis per tres vermiculos excretos tandem domitæ mecum communicavit. Hi autem vermiculi, non e narium cavo prodierunt, sed ex tuberculo, quod ad apicem nasi paullatim extrorsum proruperat. Frontem primum dolor torserat, deinde ad radicem nasi descenderat, atque tandem oborto ad apicem ejus, ut dixi, tuberculo, erumpentibusque vermiculis, penitus evanuit. Quos cum in vas vitreum demisisset, servassetque dies aliquos, ut metamorphosim, ut putabat, subirent, magno cum animi oblectamento, utpote historiæ naturalis studiosissimus, eos in muscas quasdam nigras e majorum genere, quales equos insectari solent, transformari vidit.

* Exstat apud THOMAM BARTOLINUM epistola J. LAN-

LANGELOTTI, in qua describitur sequens observatio *Femina rustica cum per multum tempus diros sensisset capitis dolores, tandemque ii adeo increvissent, ut instar maniacæ hinc inde discurreret, venit ad pastorem pagi Neukirchem, famosum tunc inter rusticos medicinæ practicum, qui non ita pridem e vivis excessit, magnis clamoribus opem implorans. Is statim consuctum sibi in cephalagiis ptarmicum miserculæ adhibuit, quo caput vehementer concussum una infaustum hospitem loco movit, eumque naribus exire compulit; quo facto immanis capitis dolor statim conquievit.* Hospes autem iste erat vermis *digiti medii longitudine. Epistol. medicinal. centur. II. epist. LXXIV.*

De vehementi hemicrania fere per annum continua cum spastica palpebræ contractione, a verme in sinu frontali hospitante orta, quæ illico post eum egressum cessavit, mentionem facit SALITZMANNUS. *De vermib. e narib. excussis §. 5.* Similem casum auditor olim meus, nunc clinius patria felicissimus, DAVID BUZZIUS ad me perscripsit. Laborabat vehementissima hemicrania Rusticus quidam, cui, cum multa incassum adhibuisset, excreto demum lumbrico terete e naribus, mox rediit perfecta sanitas.

§. VIII.

Hactenus de his obscurioribus caussis satis. Restat, ut eas, quæ remotiores sunt, & magis apertæ, breviter enumeremus. Tales universim censentur suppressæ sanguinis consuetæ evacuationes; intermissa venæ sectio in iis, qui ei assueverint; ulcera incaute exsiccata; graviditas; liquorum fermentatorum abusus; insolatio; calor; frigus; ventus; austrinæ constitutiones; repletio; cruditates primarum viarum; lenta, & difficilis, ciborum digestio: lumbrici, aliæque vermium species ventriculum, aut intestina obsidentes, hypochon- *Caussæ remotiores.*

chon-

chondriaca, atque hyſterica affectio; odores acuti, & graves; nimia nervorum, ut vocant, ſenſibilitas *: vectio celeris per ſtrata inæqualia viarum; ictus; caſus, contuſiones, & alia hujuſmodi.

* Hanc cauſſam jam cognoverat BALLONIUS in 2. *epidem*. p. 162., ut habet BONETUS in ſua epitome, *capitis*, inquit, *dolores quidam oriuntur ex acuitate ſenſus, quemadmodum quidam facile ſyncopiſant, & reſolvuntur ob acutionem ſenſus.*

Diagnoſis.

§. IX.

Signa doloris externi. Externas affici partes cognoſcimus, ſi capilli quaſi rigent, & dolor ſolo eorum attactu, aut cutis compreſſione extrinſecus facta intenditur; ſi rubor, aut tumor aliquis oculis pateat, fun-
Interni. ctionibus interim cerebri nihil, aut parum omnino læſis. Contra ejus ſedem intra calvariam eſſe indicant contiariæ notæ: in primis tunc, cum dolore mens ſtupet, oculi caligant, aures tinniunt, aut gravius audiunt, aut ſtrepitum quemque moleſtius ferunt, imo, ſi GALENO credimus, dolor ad oculorum uſque radices porrigitur. Vox etiam ſubinde ſine ulla alia cauſſa ſubinde intercipitur; deglutiendi facultas laborat; muſculi cervicis, & mandibulas adducentes contrahuntur, & dolent, membra contremiſcunt; caput crebra vertigine tentatur, &, ſi vehementior morbus eſt, vomitus, aut vomendi conatus, & delirium tandem accedunt. Interdum tanta eſt interiorum partium noxa, ut ad retinam, & tunicam choroi-

deam

deam propagetur, oculi lucis impatientissimi fiant, doleantque acriter, aut rubore suffusi tumeant *, atque illacriment.

* Interdum oculi ita illamantur, & tument ex hac caussa, ut ophthalmiam, & quidem uti primariam repræsentent, quod sequens historia comprobabit. Virgo annorum XXV., quæ prope Divi Francisci fanum habitabat Faventiæ; mense Novembris ann. 1752. dolore acutissimo totam sinistram capitis partem affligente correpta fuit, eoque quindecim ferme continuos dies vehementer ingemuit, quin medicam opem imploraret. Tandem cum opthalmia oculus sinister rubere. & tumere incepisset, nec quiete, & patientia quidquam malum remitteret, imo intra paucos dies ita increvisset, ut universa exterior palpebrarum, & vicinarum partium facies in ingentem tumorem rubrum, & dolentem attolleretur, auxilium tunc primum quæsitum est. Gena præterea tota intumuerat, & rubore roseo, qui digitis compressus albicaret, undique suffundebatur. Phlegmonem erysipelatodem dixisses. Febris aderat valida admodum, & summa jactatio, atque anxietas. Palpebræ autem ob tumorem, inflammationemque ita claudebantur, ut oculi bulbus nec detegi, nec inspici ullo modo posset. Protinus ea curatio adhibita, quæ magnis inflammationibus convenit, extrinsecusque mitissima emollientia imposita sunt. Post aliquot tamen dies phlegmonem suppuratio excepit, & rupto sponte ad angulum oculi externum abscessu magna scaturiit vis puris fœtentissimi, quod non modo ex cavo orbite, & ex circumpositis oculo locis, verum etiam ex potiore genæ parte, quando comprimerentur, ubertim effundebatur. Hinc brevi detumuerunt palpebræ, & proximæ partes, ut oculus detegi, atque inspici potuerit. Tunc tota adnata oculi membrana ruberrima, & tumidissima apparuit, ut corneæ planum veluti in Che, mosi, superaret. Cornea nihilominus nitida, & pellucida videbatur. At pupilla justo amplior etat, ut in mydriasi, & omnis videndi facultas in eo oculo perierat. Quarto a ru-

rupto abſceſſu die acceſſit vehemens, universalisque nervorum diſtentio, quæ paullo poſt in resolutionem deſiit, ſive paralyſim omnium membrorum cum sensuum omnium abolitione, respiratione languida, inæquali, & ſtertorosa, pulsu exiguo, intermittenti, ac deficiente, & ſic intra breviſſimum tempus diem obiit extremum. Hora poſt mortem vigeſima quarta capitis anatome inita eſt. Tota adiposa, & cellularis tela, quæ sub cute ad palpebras orbitam, & genam ſpectat, usque ad mandibulam inferiorem corrupta, ac deſtructa erat, & eius loco spatium, quod inter oculi bulbum, muſculosque ejus, & orbitæ ipſius fundum interjaceret, pure vero, & fœtidiſſimo plenum. Oculus solus illæsus videbatur, itemque contenti in eo humores. Cornea vero lucida nitorem, pelluciditatemque non nihil amiserat. Resecto cranio, lobus anterior, & ſiniſter cerebri usque ad ventriculum ejusdem lateris suppuratione magnam partem absumptus cernebatur. Suppuratio autem totum nervum opticum circumibat, quin tamen ipse nec extrinsecus, nec intrinsecus manifeſto labem oſtenderet; communicabatque extrorsum cum orbite cavo. Diſſectioni, uti morbo interfuerunt PETRUS PAULUS DALLARMIUS, & LAURENTIUS BENEDICTUS, qui tunc clinices tyrocinium obibant.

§. X.

Quomodo extremæ etiam partes consentiant.

Non modo ad oculos, verum etiam ad alia exteriora loca protenditur interdum dolor, quamquam interiores ſedes teneat; eo quod *dura meninx*, quando ipſa potiſſimam doloris cauſſam continet, etſi ſenſu carere videatur, per pericranium, & vaſa ſanguifera cum exterioribus partibus connexionem habet, aut quod nervorum adminiculo exteriores quoque in conſenſum trahuntur. Si profundior doloris ſenſus percipitur, cerebrum, & in primis ejus medullam altius affici, vexarique, plerumque ſignificat; neque abſurdum eſt, tunc *piam matrem*, quæ laterales, & reliquos

Signa doloris altius siti.

cere-

cerebri ventriculos, ejuſque baſim ſubtendit, maxime laborare (*a*), dummodo doloris ſedes non ipſa, ſed alba, & medullaris cerebri pars ab illa preſſa, diſtracta, aut aliter irritata intelligatur. Nec hinc mirum erit, ſi tum ad verticem quoque dolor excurrat, quia cerebrum quaquaverſum diſtentum ad verticem adprimi etiam poteſt, aut *pia mater*, quæ illuc protenditur, eo ſcilicet loco ſentientem cerebri medullam lædit, ut ibi quoque non abſimilis moleſtiæ ſenſus cieatur.

Sede doloris in medulla cerebri.

(*a*) MORGAGN. *l. c. Ep.* I. *n.* 7.

§. XI.

Singularum cauſsarum notæ.

Sed ſingulas etiam *cauſſas*, a quibus dolor eſt, internoſcere oportet. Itaque ſigna cujuſque propria, quoad fieri poteſt, diligentiſſime nunc tradam. Ac primum a ſanguine fieri cephalalgiam oſtendunt plethora; venarum, arteriarumque tumor; pulſus magnus, plenus, vehemens, aut quandoque ſuppreſſus; calor, & fervor circa frontem; pulſatio temporum; aurium tinnitus; lucis avverſatio; faciei, aut oculorum rubor; temperamentum ſanguineum; ætas juvenilis; hæmorrhagiæ (*a*); & cauſſæ, quæ ſanguinis copiam auxerint, aut motum, impetumque ejus ad caput allexerint, & concitarint *.

Sanguinei doloris ſigna.

(*a*) VANDERMOND *Recueil d. obſervationis &c. T.* 8. *p.* 285.

* Non hic de eo dolore, qui inflammationis comes eſt, verba facimus. Inflammatorii enim opportunius meminerimus, ejusque peculiaria ſigna afferemus, ubi de cephalitade, & phrenitide differendum erit.

§. XII.

§. XII.

Signa serosi, & pituitosi. Qui a ſeroſo humore, aut a pituita proficiſcitur dolor, plerumque in eo cadit, qui in temperamento phlegmatico, habitu corporis cachectico, & decolore, ætate ſenili, aut puerili donantur; eum vero anteceſſerunt cauſſæ, quæ aquei, & pituitoſi humoris illuviem inferunt. Pallet facies, & tumet; venæ ſubſidunt: membra flaveſcunt, & frigent; abeſt calor, & pulſatio; ægri in ſomnum propendent, & jam antea torpore, vertigine, habetudine, & ſopore plerumque laborarunt. Sed potiſſimum catarrhus, quo membrana pituitaria, aliæque partes afficiuntur, adeſſe conſuevit.

§. XIII.

Dolor quando acutus, quando obtusus esse possit. DOLÆUS cum hujuſmodi dolore (§. XII.) conjungi docet gravitatis, ſive ponderis ſenſum, mentis ſegnitiem, ac ſtuporem; contra, ſi a bilioſo humore gignitur, acutum valde eſſe, imo lancinantem, inſignique calore ſtipatum. Ad DOLÆUM quodammodo accedit Cl. MORGAGNIUS (*a*), ubi doloris cum acuti, tum obtuſi cauſſam inquirit. Nam etſi paullo aliter rem ipſe explicet, cum eo tamen conſentit, dum putat, ſi in latere, quod dolor occupat, ventriculis aqua pura, atque inſipida repleatur, dolorem obtuſiorem exiſtere, licet plena ſint omnia; ſi vero impura, acri, aut ſalſa turgeat, acutum. Plenitudo quippe ſola non videtur doctiſſimo viro ſemper ſufficere ad dolorem acutum excitandum, niſi ſimul plenitudini acritas humoris adjungatur, aut plenitudo ea ſit, quæ repente facta partes vehementer, & continuo divellat,

lat, dilaceretque. Quare vero saltem simillimum erit, acutum, pungentemque dolorem, cuicumque parti insederit, fere ab acri, mordacique humore, gravem vero, atque obtusum ab aqueo quidem, aut viscido, sed insipido procreari.

(*a*) *Luc. c.*

§. XIV.

Signa doloris a vermibus.

Vermes, atque insecta animalcula (§§. VI. VII.) subesse suspicabimur, si dolor fixus, & pervicax, qua radix nasi fronti adnectitur, aut qua alteruter sinuum frontalium situs est, maneat, nullique remedio cedat; si frequens sternutamentum corripiat; si nares arescant, aut alterutra tantum plus justo humetetur, si pruriant; si fœtidus inde, aut ex ore odor exhalet, & vertigo subinde (*a*) recurrat. Signum vero magis proprium, & ferme peculiare doloris ab hac caussa illud sæpe est, quod cum rosionis, & bestiolæ se se intus moventis sensu conjungi consuevit.

(*a*) VOGEL *Acad. Prælect. de cogn. & curand. mor.* §. 420.

§. XV.

Signa doloris symphatici.

Symphathicum capitis dolorem efficiunt vitia aliarum partium. Sæpissime is a ventriculo originem ducit, vel etiam ab utero. Qui a ventriculo fit, anteriorem capitis partem magis occupat, plerumque a cruditatibus, aut a pasto, aut a crapula aggreditur, eumque nausea; oris amarities; vomitus materiæ viscidæ, acris, acidæ, aut biliosæ; dolores ventriculi, aut intestinorum; flatus; ructus, aliæque cacochiliæ in primis viis existentis notæ

co-

comitantur. Quibus caput ex hujusmodi caussa dolet, ii vomitu, quem dixi, aut alvi fluxu levari solent: id quod minimæ idiopathice laborantibus solatio est. Jejunos utplurimum affligit; sed in his ab assumpto cibo sedatur, aut etiam ex toto evanescit, ablata nimirum per cibum spastica ventriculi affectione, aut temperato acri, irritantique ejus fomite. Lubricos vero aliaque vermium genera, a quibus dolor capitis symphathicus non raro profluit, in intestinis latitare intelliges ex eorumdem propriis signis, alibi a nobis * recensendis.

* Vid. *Volumen De Morb. imi ventris capit. de Vermibus*.

§. XVI.

Signa doloris ab utero.

Qui ab utero dolor capiti obvenit, verticem, occiputque magis divexat, & sensum veluti frigoris ibidem parit (*a*). Plerumque supressis catameniis, aut difficulter fluentibus, maloque hysterico supervenit. Vixque ab eo differt, qui ab affectis imi ventris visceribus, vel ab atra bile, vel a nimia nervorum sensibilitate, aut atavia dimanans hypocondriacos, sensibilioresque homines infestat. Cum hujusmodi dolore concurrunt ut plurimum spasticæ aliarum partium affectiones, & speciatim extremorum, inferiorumque artuum frigus. Fereque perpetuum in eo est, ab exteriore compressione mitescere, nervorum videlicet per eam sensu vel coercito, vel plane intercepto.

(*a*) BAGLIV. *Prax. med. l.* 1. *de dolore in genere. p.* 63.

§. XVII.

Signa hemicraniæ, ovi, & clavi hysterici.

Sepe huc (§§. XV. XVI.) spectare videntur *Hemicraniæ*, *Ovum*, & *Clavus hystericus*. Hemicra-

cranicus autem dolor plerumque periodice accedit, deceditque, uti febris quotidiana, tertianave intermittens. Hinc nonnulli febrem larvatam, aut topicam intermittentem vocant. Ad solis ortum plerumque incipit, vehementius desævit ad meridiem, sole vero declinante remittitur, & desinit. Idcirco morbus etiam solaris a quibusdam nuncupatur. Interdum vespertinis, aut nocturnis horis suos circuitus obit; sed hoc quidem rarius contigit. Rarissimum casum vidit PETRUS SALIUS DIVERSUS, Medicus Faventinus sui temporis celeberrimus, hemicraniam nempe quovis octavo die periodice revertentem, eamque curavit in Sacerdote quodam e Divi Dominici familia, qui ea *per tres annos continuos, & menses septem*, atrociter excruciatus (*a*) fuerat. Octanæ febri intermittenti diuturnæ, cujus alibi (*b*) mentionem fecimus, quam similimam diceres. Quandoque tamen *hemicraniam* arthrica labes, aut sanguinea sinuum frontalium congestio gignit; sed tunc non adeo manifestos, & constantes circuitus habet, & prætera eorum morborum indicia non deficiunt. Sic quoque *symptomaticum*, aut *secundarium* capitis dolorem, uti *inflammatorium*, *febrilem*, *scorbuticum*, *venereum* a reliquis distinguere non erit arduum, si in primarii affectus, e quo veluti ex sua radice germinat, præsentiam sedulo inquisiveris, & per sua signa detexeris.

(*a*) (*Annotation. in lib.* ALTOMARI *cap.* XII. *p.* 394. ubi Cl. Auctor rem ita narrat; *Religiosus vir per tres annos continuos, & menses septem passus est hemicraniam in parte capitis dextera una cum ingezti, & acuto dolore circa temporalem musculum, quæ unoquoque die Lunæ dicato sempre eadem ferme hora invadebat. Exacerbatio ad viginti octo, aut triginta horas ad summum perseverabat,*

bat, quo tempore nec lumen aspicere, nec strepitum audire sine manifesta læsione, nec etiam cibum assumere, aut gustare poterat. Hoc tempore elapso, sanissimus erat, omniaque munia tam naturalia, quam animalia feliciter obibat.

(*b*) *Volum. I.* §. *LXV.*

§. XXVIII.

Quomodo distinguitur dolor a vitiis organicis, genitus.

Multo difficilius plane cognitu, quando istiusmodi dolor a vitio aliquo organico (§§. IV. V.) proficiscatur. Diuturnitas tamen morbi, nihil proficientibus artis auxiliis, cum signis (§§. IX. X.), atque absentia eorum, quæ a §. VIII. & XI. ad XVI. usque proposuimus, valde probabilem de eo conjecturam reddit. Cystidem pure plenam ovi columbini magnitudine, involucro satis firmo, & crasso cinctam in dexerto cerebri lobo sub osse parietali, qua ossi temporum adnectitur, sitam deprehendi in robustissimo viro, quem eo in loco dolor atrocissimus, subinde adeo ingravescens, ut convulsivis motibus, & tremoribus totius corporis, præsertim e latere adverso agitaretur, atque humi ferme concideret, menses aliquot miserrime confecerat, quin ab adhibitis valentioribus medicinæ præsidiis quidquam leniretur *. Tumorem rubentem, steatomati similem, ejusdem ferme magnitudinis, in dextero anteriori cerebri loco sub cortice ipso locatum gerebat senex quidam cisiarius, quem diuturna febris crebro recidiva cum capitis dolore fere perpetuo ad verticem, & paralysi lateris oppositi, & motibus convulsivis ad quædam intervalla inordinate recurrentibus, non sine ulcerosa pulmonum labe, post quatuor mensium lapsum, tandem extinxit. Mulier consistentis ætatis post scabiem temere re-

Historia abscessuum, cerebri, & cerebelli.

retropulſam incidit in cephalæam incertæ propemodum ſedis, qua aliquot menſes, vix interdum febricitans, ita conflicta eſt, ut ſæpe ob doloris tormentum toto corpore contremiſceret, ejularet, & fere numquam ſomnum capere poſſet, pulſibus variis, parvis, contractis, & inæqualibus, raro frequentibus. Tandem morbo conſumpta obiit. Diſſecto ejus cadavere, inventus eſt in medullari poſterioris cerebri lobi parte prope tentorium abſceſſus, pure plenus, in cujus cavo capi nux major cum ſuo cortice potuiſſet. Tumorem in in calloſo corpore durum, ex albido rubentem JOH. FANTONO (*a*) exhibuit ſectio cadaveris viri cujuſdam provectæ ætatis, qui plurium annorum ſpatio cephalæa, poſtremis menſibus acerbiſſima laboraverat. Is cum de loco affecto rogaretur, verticem capitis indicabat. Epilepſia quoque corripi ſubinde, & de maxima ſalivæ acritate, atque importuna fame conqueri ſolebat. Quando vehementius dolore iſto angebatur, abſurda plerumque effutiebat. Tandem profundo ſomno obrutus, ſimulque convulſus interiit. Neque in hiſtoria hujus ægroti ulla de febre mentio facta eſt. *Observatio FANTONI;*

* Non valde differt ab hac obſervationem illam, quam memorat LANCISIUS, *De ſubitan. mort. l.* I. *cap.* §. *XI. pag. 65.*

(*a*) *Epiſt. de obſervat. med. & anat. ad Cl.* MANCETTUM, *ep. V.*

§. XIX.

Dexterum cerebelli ſobum abſceſſu magnam partem corruptum vidit cel. JANUS PLANCUS Ariminenſis in nobili puero, cui a ſuppreſſo puris ex aure ejuſdem lateris fluxu, cui a primis uſque an- *Observatio J. PLANCI.*

nis obnoxius fuit, inciderat in accerrimam cephalalgiam cum febre continua acuta; ex qua intra breve temporis spatium mortem oppetiit (*a*). Febris pluries intra diem exacerbabatur, & horrifica erat, sic ut hemitritæo similis videretur. Accedebat subinde aphonia, & trismus, sed brevi redibat loquendi potestas. Tandem paralysi non oppositi, ut moris est, sed ejusdem lateris correptus, sensibusque orbatus fato cessit *. Memoria quoque digna sunt, quæ DOUGLASSIUS (*b*) habet de homine, qui ex cerebelli abscessu decumbebat; nam dolorem, & pondus in anteriore capitis parte accusabat. Sanguinis missio, purgatio, ulcerata cantharidibus cervix nihil profuerant. Cogebatur residere capite antrorsum inclinato; quia dolor contrario positus invalescebat atrocius. Is quoque febre, quod mirum maxime est, prorsus carebat, neque ullis convellebatur spasticis affectionibus. Verum fere perpetuo nauseabat, & vix unquam somno recreabatur. Præterea cum oculos clerius convertere vellet, dolorem duplo intensiorem illico experiebatur. Tres menses ita excruciabatur. Denique quodam vespere dolor repente evanuit, ut & cenare; & dormire nocte insequente placide potuerit. At mane postero ex syncope subitanea obiit, quin ulla alterutrius lateris convulsio, aut paralysis antecessisset. In medio cerebelli repertus est abscessus, qui duas uncias puris albi continebat. Aderat quoque sanguinis effusi non parva vis, qui ex rupto sinu laterali sinistro manaverat, quique fortasse tam inexpactatum malo finem imposuit. Ex symptomatis in hujusmodi ægris supra (§§. XVIII. XIX.) observatis plurimum lucis affulgebit attentiori, diligentiorique Clinico, ut conjecturam cum

DOUCLASII.

veri

veri nox exigua similitudine similibus in casibus faciat. Abditiora vero vitia malæ conformationis, & structuræ abludentis a naturali statu singillatim prænoscere humanæ mentis pene limites excedit. Attamen qui historias plerarumque caussarum, quæ ad hoc genus (§§. IV. V.) spectant, expendere cupierit, ut inde aliquid adjumenti ad diagnosin rite instituendam sibi hauriat, is consulat BONETUM (*c*) FANTONUM (*d*) MORGAGNIUM (*e*) LIEUTADIUM (*f*) aliosque ejusmodi observationum collectores, sed in primis Diaria medica, & Academiarum acta, & commentarios (*g*).

(*a*) *Storia medica d'una Postema del lobo destro del cervelleto ec.*

* Non absimilis historia legitur in *Comment. Med. & Philosoph. Societ. med. Edimburg. Vol. 2. Part. 1. p. 54. edit. Venet.* de viro quodam sex & triginta annos nato, quam hic repetere non puto alienum. Huic a puero ex aure dextera puris aliquid intendentem effluere consueverat; at non inde valde molestabatur. Auditum tantummodo ejus auris aliquot ante annis amiserat. Demum eadem auris dolore atroci corripitur, qui brevi non solum ad caput diffundebatur, verum etiam nauseam movebat cum oris ventriculi morsu conjunctam. Die decima in somnum, stuporisque speciem ægrotus prolabitur, atque inter dormiendum vana obloquitur. Die undecima omnino delirat, garrit, & febricitat. Die duodecima delirium, & sopor alternatim sibi succedunt; alvus resolvitur; vesperi caroticus fit. Nocte membra identidem convelluntur; tendines crebro subsiliunt. Cuncta hæc diebus. XIII. XIV. XV. ingravescunt. Convulsivi motus frequentiores; delirium apertius; arteriarum micatus amplius centum intra minutum; urinæ stranguriosæ; pupilla immobilis & dilatata, quæ ne vividioris quidem lucis appulsu contrahitur. Die XVI. vera anæsthesia. Præter crebros motus convulsivos, & ten-

& tendinum subsultus spiritus difficilis est; pulsus maxime varius, sed plerumque frequentissimus. Vesica urina turget. Die XVII. prima luce stertens, & anhelans diem obiit postremum. Resecta calvaria deprehensus est medius posterior lobus dexteri hemisphærii arcte duorum circiter digitorum latitudine adhærens duræ matri, qua petrosum spectat, & tentorio ipsi cerebello super extenso. Subter in ipsa in cerebri substantia abscessus inventus est, qui duas prope uncias puris fœditissimi, & virescentis includebat, & cerebrum ipsum arroserat. Corporis striati sinistri summa facies inflammata visa est. Ambo etiam thalami nervorum opticorum rubro, & fusco colore tingebantur. Infra, & posterius inerat puris aliquid subviridis. Septum lucidum, fornix, & latera tertii ventriculi, processusque anterior cerebelli, qui supra valvulam VIEUSSENII locatur, laxius quam solent, cohærebant, virebant, & teterrimum expirabant odorem. In ventriculis lympha limpida ad duo exigua nochlearia reperta est. Dura mater, qua os petrorsum subcingit, nigricabat. Os ipsum petrosum non nihil obscurius apparebat, quam sinistrum, sed nequaquam erat cariosum. Meatus auris dexteræ replebatur pure fusco, subviridi, & fœtido, quo pariter scatebat tota cavea tympani, cujus & membrana, & ossicula penitus destructa jam pridem fuisse videbantur.

(*b*) *Essais de Medecine d'Edimburg. T. VI. p.* 174. (*c*) *Sepulchret. Anatom. lib.* I. *sect.* I. *de dolore capitis*. (*d*) *Observ. anat. III. VI. IX. XXV.* Item *Ep. ad* MANGET. *V. VIII. nu.* 3. 6. (*e*) *De sed. & causs. morb. ep.* 1. atque alibi; loco videbis in tertio illius operis indice ad *v. cerebrum*. (*f*) *Histor. anatom.* (*g*) Nempe *Transact. Anglicum. Hist.*, *& Memor. de l'Acad. des Scienc. de Paris*, *Journal de Medecine de M.* VANDERMOND *Giornale Medico di Venezia*, *Novelle Letterar. del* LAMI, *Avvisi sulla salute umana del Sig. D.* LUIGI TARGIONI. *Raccolta d'Opuscoli medico pratici, e fisico medici* DELLO STESSO, *Giornale Medico di Fierenze*, *Magazzino toscano del Sign.* MANETTI, *Comment. de reb. in med. & scient. natur. gestis*, *Lips. &c.*

Pro-

Prognosis.

§. XX.

Jam vero quod attinet ad prognosim, generaliora quædam non prætermittam, quæ animadvertenda videntur. Dolor, qui exteriores capitis partes tenet, ut minus periculi habet, sic etiam facilior curatu est: contra qui interiores. Timendum enim est, ne posterior in cœcitatem, nervorum distentionem, aut rigorem, insaniam, phrenitidem, epilepsiam, memoriæ jacturam, apoplexiam, sphacelismum, abscessum, & mortem terminetur. Serosus, & pituitosus simplex, diuturnus quidem est, sed minus plerumque periculosus, nisi internas cerebri partes lædat. Malum significat febri acutæ superveniens, si cum urina tenui, & pellucida, quæ prius crassa, & sedimentosa fuerit, copuletur; itemque si senescentibus, aut ex angina discussa, aut citus recedente, repente (a) superveniat. Ad cerebrum enim morbivam ferri materiam, phrenitidemque imminere, certum indicium est. Tristitia etiam minatur, si ex acuto, vehementique mitior statim evadat, aut cesset, nulla evacuatione critica, aut imminutione reliqui morbi prægressa, aut subsequente. Sentiendi enim facultatem extingui, gangrænamque inchoari, comperimus.

Externus tutior interno.

Signa mali præsagii.

(a) AUCTOR *Coac. Prænot. n. 372. edit. Lindeniana Lug. Batav. 1665.*, quam, ubi loci Hippocratici mihi indicandi sunt, plerumque sequor.

§. XXI.

Pernitiosum quoque est in capitis dolore fre-

Alia signa mala.

 quen-

quenter vomere, præsertim æruginosa, & cum surditate vigilare (*a*), quod de idiopathico intelligatur velim. Tum enim vomitus sympathicus est, tracto in consensum per vagum nervorum par ventriculo, atque abdomine. Ubi hoc evenit, cito, & vehementer insaniunt. Malum præterea utero gerentibus caput dolere, & somno cum gravitate obrui (*b*) aut convelli (*c*). Id enim a congesto circa cerebrum sanguine fieri videtur. Pessimum universim signum censetur capitis dolor in febre acuta cum pravis aliis notis (*d*), vel cum virium exsolutione ex rigore, aut cruentis urinis (*e*), vel cum vocis defectione, sive aphonia, & rigore subinde accedente (*f*).

(*a*) *Prorrhet. l.* (*b*) *Ibid.* (*c*) *Coac. n.* 517. 534. (*d*) *Coac. n.* 160. *Prænot. n.* 129. (*e*) *Coac. n.* 22. 28. (*f*) *Ibid. n.* 255.

§. XXII.

Signa lethalia. Qui *ex rigore*, inquit Auctor Coacarum prænotionum (*a*) *valde frigent cum capitis, & cervicis dolore, aphonia, & tenui sudore, ii ubi vires resumpserint, ac se veluti recollegerint, moriuntur.* Idem perniciose habere tradit eos, qui capite dolent cum levi aliqua surditate, manuum tremore, cervicis dolore, & nigras emittunt urinas, ac densas, si nigra quoque vomitu effunderint. Mortiferum demum reputatur (*b*), in capitis dolore quædam ante faciem observari: frustra muscas venari: & festucas legere, & floccos de vestibus carpere, & de pariete paleas detrahere.

(*a*) *Coac. n.* 1. (*b*) *Præn.* n. 17.

§. XXIII.

§. XXIII.

Teste, HIPPOCRATE, *caput laboranti, & circum circa dolenti pus, aut aqua, aut sanguis effluens per nares, aut per aures solvit morbum*. (*a*). Nolim tamen id perpetuum credas, & numquam fallere. Tanta interdum interior læsio est, ut tali evacuatione tolli nequeat quod non semel observavimus. Liberat quoque ulcerum eruptio, interdum & somnus, & alvi fluxus, aut sputa crassa, & inodora (*b*), itemque urinæ crassæ, & vesicæ difficultas (*c*), aut abscessus ad inferiora (*d*). Convulsivus capitis dolor, itemque sympathicus ex stomacho, utero, aliisve partibus plerumque diuturnior est. Interdum tamen, etsi sæpe per vices redeat, somno, quiete, & abstinentia intra viginti & quatuor horas mitescit. Qui hemicraniis frequenter obnoxii sunt, sæpe ætatis mutatione, imminuta videlicet sensibilitate, & firmata solidarum partium cohærentia, quam plurimum levari consueverunt. Hemicraniæ vero periodicæ, matutinis præsertim horis, ut dixi, revertentes, plerumque intra octo, aut novem, vel quod longissimum est, intra quatuordecim dies sponte solvuntur.

Signa boni præsagii.

Quid de convulsivo dicendum.

Quid de hemicraniis.

(*a*) *Aehorism.* 10. *sect. VI. De judicat. n.* 81.
(*b*) *Coac. n.* 172. (*c*) *Coac. n.* 170. *Prædict. l. num.* 152. (*d*) *Prænot. n.* 129. *Coac. n.* 160.

Curatio.

§. XXIV.

Curatio caussarum diversitati aptanda est. Ubi a co-

Sanguinis missio.

copia ſanguinis, aut ejus congeſtione, aut a phlegmone, aut ab incitatiori febris motu morbus eſt, ſanguinem mitti oportet liberali manu, & lato vulnere ex brachiis, pedibuſque, habita ſemper temperamenti, habitus, aetatis, ſexus, & virium ratione. Si id non levarit, vena frontis, aut jugularis *, imo arteria temporum incidi poterit. Arteriotomen autem in contumaciori malo jamante ducentos annos GENSENERUS (*a*), & DOLÆUS (*b*) tamquam uſu comprobatam commendarunt, eamque nuperiorum experientia extollit. Cucurbitulæ etiam dorſo, ſcapulis, collo utiliter admoventur tam ſcarificatæ, quam ſiccæ, itemque occipiti, aut hirudines temporibus, & pone aures (*c*), aut naribus, quin etiam hæmorrhoidibus, præſertim in hypochondriacis, aut hæmorrhoidum, & menſtruorum fluxu imminuto, aut ſuppreſſo laborantibus. Præſtantiſſimum vero eſt ſanguinem e naribus evocare fotu, aut vapore aquæ calentis, aut immiſſo calamo ſcriptorio in acutam aciem extenuato, & multifariam inciſo, ut vulneret, quod in primis convenit, ſi ſuppreſſa narium hæmorrhagia cauſſam dolori dederit. Depletis autem vaſis alvus lenientibus medicamentis, ſed iterato ducenda eſt, balneiſque pedum tiepidis, aut cataplaſmatis, quæ molliunt, aut quæ ſinapis ſemen habent, atque irritant, ſanguinis curſus a capite quam maxime avertendus.

Jugularium sectio & arteriotomia.

Cucurbiculæ.

Hirudines.

Qua ratione sanguinis e naribus evocetur.

Revellentia.

* Solent Chirurgorum non pauci, quando venas jugulares secare jubentur, injecto collo vinculo sanguinis a capite reditum retardare, ut venæ intumescant. Sed hoc capitis morbis nocumento eſt. Curandum igitur, omiſſo vinculo, ut mane paullo supra claviculum poſita, & capite poſterius reclinato, vena jugularis comprimatur; ſic enim intumeſcet sola, & apta ſectioni fiet, quin caput quidquam mali patiatur.

TIS-

(a) TISSOT. *Epistol. varii argument. de cephalæa p. 185. edit. ven.* (b) *Miscellan. N. C. an VI. observ. 60. p. 90.* (c) *ibid. observ.* 8. & 90.

§. XXV.

Quando serosa colluptiss, aut pituita in caussa est, hanc solvere, evacuare, & revellere oportet. Sanguinis missio hic locum non habet, nisi cum vasorum evidenti plenitudine, quod interdum incidit, conjuncta fuerit. Sed tum parciori manu, & magna prudentia detrahendus sanguis est; ne plus damni, quam emolumenti consequatur. Minus difficultatis habent cucurbitulæ scarificatæ scapulis appositæ, utpote, quæ facilius feruntur, & secum simul cum pauco cruore sine noxa subducunt. Opportuniora sunt cathartica, & speciatim hydragoga, subinde iterata, cujusmodi habentur jalapium, scammonium, sales medii, & submari, uti anglicus, mutinensis, carolinus, itemque porrectanus, atque his affines, senæ folia, agaricum, pilulæ de hermodactylis, de succino CRATONIS, tartareæ, aut hydropicæ BONTII, rhabarbarum cum manna; mercurius dulcis, & hujus generis alia. Incidunt, resolvunt, & per uriniæ vias serosi humoris copiam exturbant gummi, ammoniacum, radices ari, & scillæ, aselli, juniperi baccæ, liquor cornu cervi succinatus, terra foliata tartari, & demum vinum ex genistæ cineribus medicatum. Interponi his possunt diluta plantarum cephalicarum, uti salviæ, bethonicæ, majoranæ, rorismarini, radicis valerianæ sylvestris, pœoniæ, angelicæ, atque aliarum ejusmodi. His non proficientibus, ad sudorifera demum transeundum est, quorum usum ad longum tempus producere necesse plerumque est. Inter hæc ec-

Curatio doloris a serosa caussa.

Cathartica hydragoga.

Incidentia & diuretica.

Decoctæ sudorifera.

excellunt decocta ligni guajaci, juniperi, buxi, visci quercini, sassafras, radicum sarsæparillæ, bardanæ, chinæ, smilacis asperæ, & similium. Decocto saponariæ feliciter usi fuisse nonnulli summi viri dicuntur. Revellunt, & simul evacuant vesicantia, setacea, & fonticuli, presertim posteriori cervici impositi (*a*), fricationes, atque alia hujus generis pluries jam memorata. Et quod attinet ad vesicantia, hæc in contumaciore malo post universalia auxilia, opportunasque evacuationes loco in primis dolenti, imo universo capiti deraso admovenda jubent neoterici, & præ ceteris Anglorum plerique, ut præsentissimum remedium revellens, discutiens, evacuans doloremque mirifice tollens. Quod remedii genus nec novum est, nec nobis inusitatum, cum jam LUDOVICUS SEPTALIUS adhibere illud, & commendare solitus (*b*) fuerit. Hæc vero nec cuncta simul coacervari, nec singula indiscriminatim, nec in omnibus sine prudenti delectu adhiberi debent. Naturam cujusque ægrotantis, & temperiem, & habitum, & ætatem, & regionem, & morbi caussam, & gradum, & multa alia indicantia, aut contra indicantia, aut prohibentia peculiaria, & propria inspicere oportet, ut recte iis utamur. Quæ sane res medicum sapientem, atque exercitatum exposcit. Neque his contentus ipse fuerit; nam depulso etiam per ista morbo, interdum homo ita languet, & in cachexiam propondet, ut chalybe, & cortice peruviano firmari debeat.

(*a*) CAROL. PISO *de seros. colluv. sect.* 2. *P.* I. *c.* I. *p.* 42. 43. VANSWIETEN §. *396.* (*b*) *Animadv. & caution. med. l. 6.* 141. ubi hæc habet. *Sed cum cutis capitis crassior sit, quam ut liberum humori aditum concedat, neque ulla sensu patens sint evacuatio humorum,*

ego sæpissime expertus sum, præstare derasis capillis vesicantia imponere aut parti dolenti; aut toti etiam capiti; sic enim attracta ad externa materia evacuatur; maxime ea, quæ tenuior est, & calida, & acris: vix enim, etiamsi diuturnus dolor a crassa materia fiat, fieri potest, ut vehementia doloris adsit, nisi portio aliqua illius humoris admixta sit.

§. XXVI.

Abstinentia, alvi ductione, aut vomitu curandus dolor est, quem crapula, aut repletio induxit. Eccoproticis, stomachicis, & roborantibus ut convenit, si primæ coctionis vitium morbo occasionem dederit. In hoc casu emesim etiam proponere non dubitat ANTONIUS FELICIUS, Medicus apud Picentinos non incelebris (*a*). Decoctum fabarum caffè ut præsentissimum remedium a BAGLIVIO (*b*) prædicatur adversus capitis dolores, qui vitio stomachi male digerentis pomeridianis horis accedunt. Binos homines hemicrania ex stomachi imbecillitate laborantes liberavit LANGEUS (*c*) datis jejuno ventriculo quovis mane ad octiduum piperis integri granis duodecim, & desuper propinato aquæ frigidæ scypho. Ego vero non semel miros effectus a potu aquarum medicatarum, in primis acidularum martialium, editos vidi in hac mali specie.

Dolor capitis a stomacho. Eccoprotica. Emetica. Potus caffè. Piperis usus. Aquæ medicatæ.

(*a*) *Dissert.* 4. (*b*) *De cap. affect. in acut. in ejus prax.* (*c*) *Miscell. verit. fasc.* 1. *p.* 68. 69.

§. XXVII.

Cum hemicrania periodice singulis diebus ad statas horas redit, abitque; febrem quotidianam larvatam, ut dixi (§§. II. XVII.) propemodum æmula-

Curatio hemicraniæ periodicæ.

latur. Reapse videtur esse febris partialis, & topica, ut vocatur BALLONIO, quia pars dolore affecta non solum vehementissime dolet, sed etiam calet: arteriæque temporum validius, & crebrius moventur, eo ferme modo, quo in febre accidit. Nec rarum est, a levi frigore, aut horrore accessionem incipere, quamquam in reliquo corpore arteriæ placide suos motus obeant. Hanc post sanguinis missionem, atque alvi blandam, repetitamque ductionem, quæ sæpissime vitari nequit, si sponte non cesserit, felicissime tollit cortex peruvianus largiori manu sumptus. Non raro antequam sanguinis copia imminuta fuerit, & primæ viæ expiatæ, immature datus effectu suo caruit. Interdum hemicrania adeo pertinax est, ut, nisi secta arteria temporali, abigi (*a*) nequeat. Plerumque tamen sufficit post unam vel alteram phlebotomiam in plethoricis, & diathesi inflammatoria laborantibus aut jugularem venam incidere, cujus summam utilitatem in hoc affectu nedum antiquissimi medici, verum etiam nuperiores, & præsertim CAROLUS RICHA Taurinensis celebrarunt (*b*). Hic ipse parem prope effectum ex hirudinibus temporibus applicitis se obtinuisse testatur.

(*a*) PROSP. ALPIN *Medic. Ægypt. l. 2. c.* 12. & LUDWIG. *Comment. de reb. in scient. natural. & medicin. gest. Vol. 3. p.* 535. (*b*) *Constit. Taurin. alter. p.* 79.

§. XXVIII.

Aperientia, emmenagoga quando conveniant. Anthelminthica ubi.

Aperientia, emenagoga, anthysterica expostulat doloris, qui ab ostructis viscerum abdominalium, uterique vasis, aut ab hysteria, aut hypochondria simili ex caussa progenita dependent. Anthelminthicis

cis vero ille oppugnandus est, quemadmodum suo loco docebimus, si lumbrici, aliive intestinorum vermes eum promovere videantur. Nervina porro non prætermittantur, & sedantia, ut quæ opium habent, ubi spasmi se se prodant, & nimia sit nervorum sensibilitas. Hinc laudantur pilulæ hystericæ Antidotarii Bononiensis, triphera magna cum opio, diascordium Fracastorii, theriaca Andromachi, philonium romanum, mitridatum Democratis, laudanum nepenthes Quercetani, liquidum Sydenhamii, extractum opii gummosum Baumæi, castoreum, moschus, camphora, sal volatile, & spiritus succini, oleum ejusdem, atque alia id genus. BAGLIVIUS proponit pulverem de *gutteta* BIVERII ad drachmæ (*a*) pondus cum decocto primulæ veris, quem tamen a multis inanibus, inutilibusque rebus expurgatum hodie cuperent Medici sapientiores, ne earum caussa, uti virium medicarum expers, rejiciendus esset. In universum temperatiora delicatis, sensibilioribusque accommodentur: quibus etiam, si rigidiori, & sicciori fibrarum natura donentur, balnea tepida, & largior aquæ purissimæ potatio conveniunt. Contra ubi fibrarum laxitas, aut languor peccat, uti in temperamentis pituitosis, habitu cachectico, paralysi, somnolentia, memoriæ, & sensuum imminutione, præstant ea, quæ blanda aromatica virtute pollent, quæ leniter exstimulant, quæ roborant, imo etiam, quæ extrinsecus imposita rubefaciunt, & vesicas elevant (*b*).

Paregorica.

Animadversio.

(*a*) *De dolor. capit. in genere.* (*b*) HOFFMANNUS *Med. systemat. T. 5. Sect. cap. V.* §. 45.

§. XXIX.

Dolor a sero acri quomodo tractandus.

Serosus humor, tenuis tamen, atque acer, qualis

Refrigerantia. Lac.

HIPPOCRATIS monitum explicatur.

Dolor a nimia sensibilitate quid postulet.

lis eſt, quem veteres ſalſum, aut biliosum vocabant (§. XIII.), ſi alicubi conſtiterit, hæſeritque, & *dolorem calidum* (§. III.) inferat, decocta herbarum refrigerantium, ſerum lactis, & lac ipſum requirit, neque hoc in caſu quidpiam obſtat HIPPOCRATIS auctoritas, lac caput dolentibus noxium aſſeverantis; nam hoc monitum intelligi, ut ego quidem arbitror, de eo debet capitis dolore, cui a læſa ciborum coctione, ventriculique acida cruditate originem trahit: Hanc quoque medendi rationem imperandum arbitror in ea doloris ſpecie, cui nervorum nimia ſenſibilitas, atque ataxia ex levi quavis cauſſa obnoxia eſſe conſuevit. Neque tunc aliena habeantur opium *, laudanum liquidum SYDENHAMII, ſyrupus de meconio ejuſdem, & reliqua, quæ ſupra (§. XXVIII.) memoravi. Quod ſi quæ opium continent, & ſomnifera ſunt, non bene ferantur, ut interdum ** evenit, aut alia ibi propoſita male cedant, iis ſubſtitui tuto poſſunt liquor anodynus mineralis HOFFAMANNI, æther vitrioli, ſpiritus antepilepticus PEZOLDTI, emulſa ex ſeminibus frigidis majoribus, & papaveris albi, aqua diſtillata ex floribus violarum, & papaveris rhœados, vel nucum viridum cohobata, quibus blanda, & mira ineſt vis anodina, & ſedans.

* Cum magna suspicio eſt *ſenſus acuitatis*, ut levi de cauſſa oriatur capitis dolor, qui ob eam *acutiem* ingens fit, ad narcotica confugiendum jubet BALLONIUS *Epid.* 2. *&* *conſil.* 2. *&* 43. *l.* 3. ex BONETI recenſione.

** Sepiſſime in fœminas, aut viros incidimus, quibus ob peculiarem idioſyncraſiam loco quietis, & somni anxietates, æſtum, vertigines, ruborem faciei, nauseas, vigilias opium procreat. Hiſ igitur danda potius sunt anodyna, cujusmodi ea profecto ſunt de quibus supra memini. Novi virginem veſtalem, cui

duo

duo, vel tria moschi grana utilius dabantur, & fæminam aliam, quæ somno non fruebatur, nisi sumpto singulis noctibus exiguo cochleari spiritus antepileptici PEZOLDTI ex haustu aquæ frigidæ.

§. XXX.

Quænam auxilia opem ferant dolori capitis, quando aliorum morborum symptoma (§. III.) est, non attinet dicere, cum, iis apta curatione devictis, ipse etiam tollatur. Ad eum tamen, qui luem veneream sequitur, profligandum decocta lignorum sudorifera passim proponuntur. Quibus si antimonium crudum addatur, eo valentiora evadere creduntur. MALPIGHIUS, ut a Cl. BECCARIO accepimus, tanti faciebat decoctum ex lignis vulgo dictum, & ex putaminibus nucum, ut eo contumacissimas lues venereas, quæ mercurii vim eluserant, sæpius a se curatas testari solitus * esset. Quod tamen non ita tenendum crediderim, ac si nunquam istiusmodi remedium spem fallere posset. Nam accidit quandoque, ut illud frustra detur; quod ubi contingit, & certa luis venereæ non desint indicia, ad hydrargyrosim, tamquam efficacissimum præsidium, properandum profecto est.

Symptomatici curatio.

* *Decoctum antivenereum M.* MALPIGHII.

℞. *Antimon. crud. contus. & nodulo inclus. unc. IV. Rad. sarsæparill. elect. & incis. unc. iij. Putam. unc. virid. unc. iij. M. Infund. per h. XXIV. in aq. font. libr. viij. super ciner. calidos. Deind. decoq. ad tert. part. consumpt. Col. & colat. unc. viij. dentur ter in die per dies XX. aut XXX., non omisso decocto secundario pro potu ordinario.*

§. XXXI.

Quæ curatio conveniat dolori avermibus sinus frontales occupantibus.

Si de vermibus suspicio oboriatur, nares, aut sinus frontales, aut subcutanea alia loca incolentibus, ii vapore humido, atque errhinis illinc eliciendi sunt, aut sufficientis ex *tabacci* foliis, & camphoræ pulvere crematis enecandi. Pulvere *tabacci* in nares attracto vermis expulsus est, ut narrat ex LITTRII fide CAMERARIUS (*a*). In hunc finem fumus a VOGELIO (*b*) proponitur naribus, atque ore hiante excipiendus, ex foliorum absynthii, marrubii, betonicæ, florum centauri minoris, singulorum drachmis duabus, radicis angelicæ, zedoariæ, succini, singulorum drachma una, antimonii crudi uncia dimidia in pulverem redactis, & bene commixtis, carbonumque igni inspersis.

(*a*) *Dissert. epistolar. XII.* (*b*) *De cognoscend. & curand. morb.* §. 420.

§. XXXII.

Topica remedia.

Præterea non hic reticenda sunt ea, quæ extrinsecus sedando dolori admoveri solent. Epithemata ex aqua rosarum, aut florum sambuci, & aceto fronti applicata, sive tepida, sive frigida, calorem compescunt, discutiunt, reprimunt, & motum sanguinis quodammodo temperat. Temporibus commode, præsertim in dolore convulsivo, & spastico, illinitur unguentum *populeon*, aut aliquid opii cum camphoræ, & croci tantillo in aqua reginæ hungariæ solutum; aut æther vitriolicus, qui dolorem sopit, & calorem imminuit.

Ver-

Verbenæ ſuccus, aut herba ipſamet contuſa, & dolenti loco impoſita cuicumque doloris cauſſæ prodeſſe creditur, quaſi *ſpecifica* eſſet. In nares etiam inde, atque attrahi cum magna levaminis ſpe tincturam aliquam anodynam, aut *balſamum vitæ* HOFFMANNI *, aut ſpiritum vini camphoratum jubent nonnulli; ſic enim a nervis olfactoriis proxime delinitis reliquos quoque vim medicamenti perſentire non alienum a ratione putant. Univerſim utiliſſime dolens locus calida, aut lacte tepenti, aut cineribus ſacculo incluſis foveri poteſt. In hemicraniis periodicis, ante acceſſum aliquot horis, ad eum antevertendum ſoleo theriacam cum galbano, & camphora, addito aceti momento, ſubactam temporibus, & ſinui frontali ſuper dare. Reſolvit enim, diſcutit, & ſenſum imminuit, unde ſæpe tolerabilior, & mitior acceſſio ſuccedit.

* *Balſamum vitæ* HOFFMANNI.
℞. *Ol. deſtillat. Lavendul.*
Majoran.
Caryophyll.
Macis
Cinnamom. an. ſcrup. j.
Rutæ
Succin. alb. an. ſcrup. sem.
Citri e cortic. expreſſ. ſcrup. j.
Ambr. gryseæ ſcrupul. sem.

Olea cum ambra, & balsami peruviani scrpulo uno misceantur, atque in spiritus vini rectificatiſſimi unciis decem solvantur. Intern. datur a gutt. X. ad XX. ad nauseam, ad colicam, ad diarrhœam. Extrinſecus ad roborandas, firmandasque partes.

§. XXXIII.

Silentio hic præteriri non debet curatio, quam raro *Historia raræ curationis*

raro exemplo, magnoque ausu tentavit celeberrimus TISSOTIUS sævissimæ, & diuturnæ cephalææ in virgine triginta annorum, alioquin sana, & robusta, ut ruriculæ esse solent (*a*). Sedes autem qua dolor acerbius sæviebat, erat *angulus internus posticus ossis parietalis dexteri*, spatiumque occupabat quale *asse texisses*. Una vero *consentiebat totum anterius caput*. Nihil ei profuerant venæ sectiones, nihil arteriotome, nihil balnea pedum tepida, nihil immersio totius corporis in frigidam, nihil aquæ gelidæ stillicidium, nihil opium, nihil setaceum. Levamen tantummodo, sed breve perceperat, ex *cruentis cucurbitulis dolenti applicatis parti*; *paululum diuturnius ex larga suppuratione, quam excitarunt Cantharides capitis impositæ*. Dolorem istum esse *externum* conjecit vir acutissimus, cumque nihil *infra cutim, & musculos* esse cogitaret, *quod dolore posset, locum dolentem lato vulnere ad os usque* crucis in modum *incidi* curavit, *ut discissis nervis cutaneis, aut musculosis* sensus deleretur. Ab eo momento, quo sectio peracta est, dolor evanuit, & longa suppuratione inducta, etiam qui anterius caput affligebat, paullatim cessavit *. Verum nemo, nisi qui tanti viri acre judicium, & anatomes penitioris scientiam possederit, audebit ad ejusmodi chierurgiam se convertere. Fortasse dato intrinsecus lignorum, ut vocant, decocto, extrinsecus vero litu mercuriali prudenter adhibito gærens morbi caussa dimoveri: resolvique simili in casu posset, quin immiti, ancipitique experimento opus sit. Sæpe pertinax doloris fixi natura, & loci affecti ratio, sagaxque omnium rerum examen ad simplicem hanc, & simul efficacem medicinam, etiam ubi nulla luis veneræ suspicio subesset, non sine boni exitus laude viam Clinicis aperuere.

(*a*) *Epist.*

(*a*) *Epist. med. var. argum. p.* 185. *ed. Venet.*

* Huc quodammodo referenda est observatio GAVASETTI (*De cauter. c.* 3.) Dolor capitis perpetuus, & sympathicus ex contuso pollice erat. Pollice audacter inusto cessavit. Vid. HALLER. *Elem. Physiolog. T.* 4. *l.* X. *sect. VII.* §. *XXIII.*

§. XXXIV.

Diateticum regimen.

Postremo hoc unum addam, antiquissimis medicinæ proceribus opportunissimum generatim visum esse, in quovis capitis dolore abstinere a cibo, aquam bibere, caput tondere ad cutim; in eo, qui a caussa calida fit, aqua frigida multa caput perfundere, vel rosam, & acetum ex aqua imponere; si vero frigus nocuerit, aut tenax, crassusque humor resolvi debeat, caput calida fovere, perfricare, aut stillicidio submittere, deinde oleo calido inungere, & veste operire; pedes in balneum tepidum demittere, & nares errhinis purgare, salivam apophlegmatizantibus prolicere, alvum subducere, & sinapi, aut cantharidibus, aut ferro candenti ulcera, unde morbo exitus paretur, excitare (*a*). Docuit etiam magister usus in diuturno, & confirmato capitis dolore interdum licere balnea frigida experiri, neque inutile esse capillos in illis, qui raso capite erant, alere, & sæpius pectere; quo auxilio ab assidua cephalæa liberatum vidi nobilem virum ætate florentem, habitu pituitoso, & obeso præditum, mihi amicissimum. Præterea magni interest in doloribus capitis pedes velare, caputque attollere, quæ animadversio etiam ad prophylaxim, præsertim literarum studiosis, pernecessaria est.

(*a*) *Vid.* CORNEL. CELS. *l. IV. c.* 2. *n.* 5. *ad* 160.

CAPUT II.

DE HYDROCEPHALO, ET SPINA BIFIDA;

SIVE

AQUEO SPINÆ TUMORE.

§. XXXV.

Hydrocephalon. PROXIME venit ὑδροκέφαλον, quia sæpe id cum capitis dolore conjungitur, aut a paribus caussis di- *Definitio.* manat. Sic olim appellatum fuit morbi genus, in quo caput humore aqueo turget, intumescit, & prementi digito facile cedit; Hodie vero uno hoc nomine plures morbi cum sede, tum effectis discrepantes comprehendi solent, in quorum aliquo nullus interdum exterior tumor apparet. Singulis au- *Differentia.* tem commune est ab aliqua aquæ, sive lymphæ coacervatione oriri. Hæc vel inter cutem, & pericranium, vel inter pericranium, & calvariam, vel intra cranii cavum effusa colligitur. Postremum contingit duplici ratione, nimirum vel ossibus cranii diductis, quod fœtibus, & pueris fere accidit; vel iis minime diductis, quod consistentis ætatis præsertim proprium est; quamquam non diffiteor, exempla suppetere adultorum, & senum, quibus interdum ossa cranii morbo diducta hiarunt. Id mali RAMAZZINIO, atque HAMBERGERO medicinæ professoribus undecumque præclarissimis diuturno, & vehementi capitis dolore discruciatis obvenisse fuerunt.

§. XXXVI.

Divisio in externum, & internum. Hinc prima Hydrocephali distinctio ducta est in ex-

externum & *internum*. In externo, si humor primo loco (§. XXXV.) congeritur, *tumor*, inquit Cl. PLATNERUS, *ad immanem magnitudinem increscit*, & per cutim *ut in vitro, aut cornu* humorem translucidum oculis spectandum exhibet: si altero (§. *eod.*), quod rarius evenit, *caput non adeo intumescit, sed pressum sicut uter impletus, atque arcte constrictus renititur.* (*a*). *Descriptio externi.*

(*a*) *Instit. chirurg.* §. 745.

§. XXXVII.

Interim duplex genus statuitur, ut supra (§. XXXV.) jam dixi, quorum alterum ex interno, & externo quasi compositum dixeris; quia in eo aqua cerebri interiora ita replet, & distendit, ut ossa etiam cranii extrorsum urgeat, suturas diducat, sic ut dehiscant, & tandem exterius profusa ingenti se prodat capitis tumore: idque præcipue in fœtibus factum esse videtur; qui cerebro carere visi sunt prosectoribus; visi, inquam, sunt: non enim, eos cerebro ab initio vere caruisse, Cl. MORGAGNIUS putat, sed cerebrum ab aqua paullatim ita maceratum, dissolutum, liquatumque, ut per aliquot foramen, puta occipitis, sive spinæ, demum effluxerit; quod sane multo probabilius videtur. *Internum duplex. Primi descriptio.*

§. XXXVIII.

Alterum vero, cum sine ossium cranii divulsione fiat, nec ullo exteriori tumore manifestum se reddat, non apud omnes hydrocephali nomen obtinuit. Namque non desunt, qui existiment, ubi caput non tumet, ibi hydrocephalon esse non posse. *Descriptio alterius.*

se. Plerique tamen, inter quos MORGAGNIO principem locum damus, non dubitandum (*a*) censent, quin huic quoque malo idem nomen apprime conveniat; nam, cum multa aqua intra cranium sensim coacervetur, & quotidie magis, magisque exerescat; si huic cedere, ut in tenellis, ossa possent, evidentissimum est, tumorem capitis exterius etiam proditurum esse; quia pleræque caussæ ex iis, propter quas in tenerorum infantum cranio aqua contrahitur, eædem prorsus in adultis existunt, ob quas in horum capite cumulatur *. Istud autem hydrocephali interni genus distingui potest in acutum, & chronicum; prius illud appello, quod celeri cursu, & cum febre non levi ad mortem properat; posterius, quod lento passu, & sine febre, aut levissima & vix sensibili enecat.

(*a*) *De causs., & sedib. morb. &c. Ep. XII. n. 3.*

* De hydrocephalo legendus Jo. RUD. ZVVINCERUS qui in *Actis Helvetic. Vol. I. c. I.* non solum illius exempla collegit, sed etiam diligenter, & ordinate inter se comparavit.

§. XXXIX.

Caussæ proximæ. Remotæ. Ex his patet, caussam hydrocephali proximam in aquei humoris lente effusi congestione, sensim facta consistere, sive parte capitis externas, sive internas tantum, sive utrasque simul replevit. Remotæ vero caussæ non aliæ videntur, quam sequentes; venarum nempe tam sanguinem, quam lympham e capite, & cerebro revehentium obstructio; compressio ab uteri ore in partu, aut a funiculo umbilicali circa collum ducto; vasorum absorbentium actio deperdita; polypi; tumores

glan-

glandularum colli, vasorum lymphaticorum ruptio; contusiones; malus corporis habitus; cacochymia, serosa colluvies, & totius corporis laxitas, atque atonia, achores, tinea, & scabies retropulsa, suppressa urinæ, & sudoris excretio, aliaque id genus.

§. XL.

Serum in ventriculos cerebri, anteriore præsertim, effusum, congestumque proprie ad internum pertinet hydrocephalum: nam alibi, uti intra duram, & piam matrem, aut intra has, & cerebrum collectum, & stagnans apoplexiam, & soporosos rectius affectus, quam verum hydrocephalum videtur inferre posse. Congestioni autem istiusmodi complures peculiares caussæ conferre possint, quas modo percurram. Frequentior, & præcipua fortasse est hydatidum in plexu choroide, aut alibi intra cerebrum genitarum disruptio.

Quodnam hydrocephalum internum vere.

Hidatides

§. XLI.

Vitia etiam tum *infundibuli*, tum *glandulæ pituitariæ* ad id apta a Cl. MORGAGNIO creduntur. Etsi enim VIEUSSENIUS, RIDLEYUS; & LIEUTAUDIUS cavum esse *infundibulum* negaverint, ipse tamen a veterum sententia se dejici passus nequaquam est, & ratum, firmumque habuit, serum ventriculorum per infundibulum deferri ad glandulam pituitariam, atque ab ea absorberi. Quoniam vero nihil certi de infundibuli cavo per experimenta, atque injectiones * ob tenerrimam partis structuram, & tenuitatem statui potest, nec quidquam adhuc constat, SABATERIO (*a*) optimo judice, de vera glandulæ pituitariæ fabrica, & natura; cur MORGAGNIO sum-

Enumeratio aliarum caussarum.

ſummo in rebus anatomicis viro non licuerit ſuo de hac quæſtione arbitratu uti?

* Nuper infundibulum cavum eſſe contendit Cl. MURRAY anatomes profeſſor Uspaliæ, ex eo quod in cerebris humanis frigore conglaciatis offenderit aquam gelu concretam, in infundibulum penetrantem. In eo etiam portionem sanguinis e ventriculis delapsam, non deeſt qui observarit. At MURRAYO adversantur Cl. GIRARDII anatomes in Parmenſi Lyceo profeſſoris repetita experimenta, & tentamina, quibus nunquam potuit concretam gelu aquam in Infundibulo deprehendere. Neque satis tutum, rationique consonum eſſe videtur ex eo, quod sanguis in infundibulo repertus ſit, protinus concludere, cavum id naturaliter eſſe; quia sanguinis, e vaſis suis licet elapſi, vis, impulsus, & gravitas tanta eſſe poteſt, ut novum in molliſſimo corpore sibi spatium faciat, quemadmodum in medullari cerebri reliqua parte, ubi nullum cavum secundum naturam exiſtat, factum eſſe a sanguine e suis vasis egreſſo non semel & nos comperimus, & medicæ, & anatomicæ observationes teſtantur. Adde, cum GIRARDII observationibus consentire etiam diligentiſſimas disquiſitiones, quas nuperrime evulgavit VINCENTIUS MALACARNEUS de cerebri anatóme optime meritus. Is experimenta Cl. MURRAY repetens, nullum cavum in infundibulo potuit invenire. Quare ſatius erit hanc quæſtionem tempori adhuc decernendam cavum non eſſe. Attamen ex ejusdem laudati MALACARNEI (*Delle oſſervazioni in Chierurg. Part. 2. pag. 45.*) observationibus conſtat, infundibulum, & glandulam pituitariam venis lymphaticis quam plurimis inſtructam eſſe, ita ut ille non dubitet, eam in claſſem glandularum lymphaticarum referre. Hinc sequitur, lympham e ventriculis cerebri per venas lymphaticas ad infundibulum, & glandulam pituitariam vehi, atque inde in commune receptaculum duci. Si limphæ refluxum iſtum aut ab obſtructo infundibuli cavo: ſi eſt, aut venis lym-

lymphaticis ejus infractis, aut compressis impediri cogites, nonne infundibuli, & pituitariæ usus erit idem?

(*a*) *Traite complet d' Anatom. T. I. p.* 494.

§. XLII.

MORGANII Æthiologia.

Itaque concedamus MORGAGNIO, & Veteribus hypothesim de infundibili, & glandulæ pituitariæ usu. Utriusque vitia, unde hyrocephalon nasci possit, non valde inter se differre, facile quisque intelliget. Et quod attinet ad glandulam pituitariam, primum consideranda est, inquit ipse, ea glandulæ hujus constitutio, ob quam nec aquam recipere, nec eam transmittere queat; nimirum si ipsa deficiat, ut quandoque accidit, si obstruatur, si scirrhosa evaserit; si destructa, &consumpta sit; aut talem aqua ipsa transmittenda spissitudinem, & densitatem acquisiverit, ut per glandulam trajici nequeat; aut si in eam ingrediatur, ei egredi minime liceat; aut tali acrimonia peccet, ut infundibuli extremos tubulos irritet, & spasmo fortasse inducto occludat: quod tamen non facile largietur iis qui nerveam, medullaremque fibram irritabilitatis vi, sive se se ad stimulum contrahendi facultate carere, per experimenta didicerunt. Præterea infundibuli ipsius obstructio, aut fornicis cum lateralium ventriculorum basi coalitus, aut validissima compressio efficient etiam, ne e ventriculis ad glandulam pituitariam aqua inter apertum inveniat.

§. XLIII.

Continuatio.

Atqui, animadvertente eodem Cl. MORGAGNIO (*a*), non semper, quamquam glandula pituitaria vitio aliquo affecta deprehenderetur, in ventri-

triculis cerebri plurima aquæ collectio reperta est: & contra, illæsa, integraque glandula, plurimum quandoque aquæ eosdem replevit. Ergo aliæ viæ ponantur necesse est, ut idem concludit, per quas serum, quo mandent ventriculi, absorbeatur. Si hæ obstruantur, aut quacumque alia de caussa suo munere fungi nequeant, serum coacervatur, etsi glandula pituitaria recte se habeat. Si vero pateant, & nihil eis desit, quo ad actionem absolvendam indigent, licet glandula illa vitiata fuerit, non tamen tanta fiet seri accumulatio, quanta ad hydrocephalum opus est. Itaque verisimillimum est, tum ejusmodi affectum gigni, cúm serum copiosius in ventriculos per arterias exhalantes, aut poros inorganicos emittitur, quam per glandulam pituitariam, aliasque vias, nempe per venas lymphaticas absorbentes recipiatur (*b*).

(*a*) *De sed. & causs. morb. Epist. IV. n. 36.*
(*b*) *Id. ibid. Epist. XII. n. 3.*

§. XLIV.

Spina bifida, sive tumor aqueus spinæ.

Aliud non nunquam vitium hydrocephalo interno supervenit, videlicet aqueus spinæ tumor, quem nostri *spinam bifidam* vocant. Innascitur hic vertebris, atque ex tumente medulla spinali videtur formari. Quilibet spinæ locus hujusmodi malo obnoxius est, sed magis inferior lumborum sedes, & superior ossis sacri pars. SNIPIUS, & SWAGERMANNIUS, ut refert PORTALIUS (*a*), tumores hujusmodi viderunt etiam in cervice, caput magnitudine æquantes, nec tamen ullam sive supe-

(*a*) *Memoir. de l' Acad. Royal des Scienc. de Paris an. 1771. p. 36.*

periorum, ſive inferiorum partium paralyſim adjunctam habebant *.

* Hujuſmodi tumorum delineationes videri poſſunt apud RUYSCHIUM *annot.* 34. *fig.* 36.

§. XLV.

Tumores hi extrinſecus prominent, colore ſunt naturali, tactui molles, pro vario ægri poſitu magis, vel minus diſtenti, aqua pleni, atque admota ex adverſo candela translucidi, quia aqua in iis collecta plerumque limpida eſt. Si ſummis digitis premantur, diviſi, & dehiſcentes in medio inveniuntur. Eorum originem Cl. PLATNERUS (*a*) explicat in hunc modum: cum in *anterioribus cerebri ventriculis* confluit, & exuberat aqua, hæc paullatim per *aquæductum* SYLVII *in tertium ventriculum* deſcendit, & ex hoc, ſi nullus pateat in infundibulum *exitus*, *per valvulam majorem cerebri* prorumpit *in quartum*. Exinde demum ſibi viam aperit in medullæ ſpinalis thecam. Id in ipſo partu, in quo caput ab uteri ore valentius comprimitur, perſæpe contingit. *Nota horum tumorum.*

(*a*) *Inſtit. Chirurg.* §. 748.

§. XLVI.

In hoc ipſo ſpinæ cavo non tantum ea congeri poteſt aqua, quæ a cranii interioribus partibus defluit, verum ea quoque, quæ intra ſpinam ſecerni conſuevit *. Hinc modo utriuſque hydrops ſimul concurrit, modo alterius ſolum, nempe *hydrorachitis* tam in fœtibus, atque infantibus, quam *Aqua vel a cerebro in spinam descendit, vel in spina ipsa congeritur.*

in

in pueris adultiſque obſervatur, ſed in illis multo frequentius, utpote quibus vertebrarum oſſa non ſecus, ac cranii ejuſmodi vere ſunt, ut facile cedere poſſint, & reapſe cedant.

* Sedem aquæ in spina bifida collectæ Cl. PORTALIUS obſervationibus anatomicis confisus in eo eſſe contendit canuli, qui per omnem spinalem medullam decurrit, quique a COLUMBO, & CAROLO STEPHANO descriptus jam fuit, etſi a recentioribus ferme oblivioni traditus, vel negligenter præteritus; putatque canalem hunc eo conſilio a natura datum, ut medulla spinalis alterne attolli, ſive intumescere, & deprimi, ſive ſubſidere, uti cerebrum poſſit. *Memoir. de l' Acad. Roy. des Scienc. de Paris de l' an.* 1770. 1771.

§. XLVII.

Quomodo dehiscant vertebræ. Dehiſcentibus igitur modo paucis, modo pluribus ſpinæ vertebris, atque aqua medullæ ſpinalis involucra urgente, modo minor, modo major, in poſteriore ſpinæ parte tumor erumpit mollis, præſertim in medio, aqueus, plerumque pellucidus hydatidis inſtar, interdum ſemiocapus, hydrocephalo, ut dictum eſt, non abſimilis *. Dehiſcunt vero, inquit Cl. MORGAGNIUS (*a*), (quem, quoad poſſumus, libenter ſequimur) ibi potiſſimum, ubi *ſedes futura eſt proceſſuum, quos ſpinas vocant, non tantum, ut credunt, quia ibi tunc oſſa disjuncta ſunt, nam etiam a lateribus ſejuncta, quia ad vertebrarum corpora annectuntur*, *ſed inſuper* (ut ipſe arbitratur) *quia longe minor ad ſpinarum ſedem, quam a lateribus, reſiſtentia eſt impoſitorum muſculorum, & tendinum*. In fœtu enimvero pars canalis ſpinæ, ubi poſterius oſſicula vertebrarum coeunt, molliſſima eſt; nam ſolis ferme communibus integumentis obvolvitur, neque oſſea, ſed tantum cartilaginea eſt, eo-

eoque tenuior, & mollior, quo fœtus a muturitate magis distat.

* *Varia* profecto esse potest, ut tradidi, spinæ bifidæ magnitudo. Sed in fœtibus utero contentis, aut in recens natis modo nucis juglandis, modo rapæ mediocris magnitudinem æquare dicitur.

(*a*) *L. c. epist. XII. n. 9.*

§. XLVIII.

Verum haud desunt qui spinam bifidam derivandam existiment a compressa medullæ spinalis laterali parte, unde nervi egrediuntur; eo quod interdum cum paralysi artuum conjunctam eam videntur, cum ut plurimum, aut certe frequentius paralysis saltem vera, & perfecta absit, aut serius ipsi spinæ bifidæ superveniat. Imo SWAGERMANNIUS (*a*) animadvertit, paralysim in lucem editis consequi tantum post partum, accedente aliqua caussa procatarctica. Alii demum, ut HAVVERMANNIUS (*b*), caussam cum hydrocephali, tum spinæ bifidæ in malam, & præter modum incommodam fœtus in utero positionem rejiciunt. In nimia enim dorsi, lumborumque ad interiora inflexione vertebras posterius diduci; in tumoremque protuberare sibi non sine veri specie persuadent. *Aliæ opiniones.*

(*a*) *De Hydrocephalo, & spina bifida Amstelod.* 1767.

(*b*) *Vemitschte Bemerhungen, und untersuchungen &c.* p. 304. *vid.* LUDVVIG. *comment. de reb. &c. vul. XV. pag.* 309.

§. XLIX.

§. XLIX.

Cur inferior ossis sacri pars non frequentius tumoribus hisce obnoxia sit.

Jam (§. XLIV.) superiorem ossis sacri partem ejusmodi tumoribus interdum corripi indicavimus. At, quia inferior, exteriorque ejus pars, quæ RUYSCHIO observante secundum naturam quodammodo hiat, non tamen eisdem frequentius obnoxia est, caussam quærit MORGAGNIUS modo laudatus, eamque esse opinatur, quod crassioris meningis tubus, equinam medullæ caudam cum aliqua aquæ copia, vel secundum naturam continens, ad infimam, hiantemque partem non exporrigitur, fieri tamen interdum, ut morbidæ aquæ vi deorsum urgeatur, illucque tandem productus extrorsum protuberet, atque ejusmodi tumorem * faciat.

(*a*) *De Aqueis spinæ tumoribus legi merentur dissertatio* FRID. ORTHII *de quibusdam Tumor. tunic. externis sub præsidio* Jo: SALZMANNI habita & *Programma* cl. PLANTERI *morb. nov. an.* 1754. & quæ habet cl. TREVVIUS hac super re in *Commerc. Litterar. an.* 1741. *hebdomad.* 20. & 21.

Diagnosis.

§. L.

Notæ externi, & interni hydrocephali.

Externi hydrocephali notas jam supra (§§. XXXV. XXXVI.) retulimus. *Interni* vero primum genus (§. XXXVII.) dignoscetur, si caput cum aliqua duritie intumuerit, frons ipsa promineat, suturæ laxius nectantur *, oculi torvi sint, prominuli, humentesque. Item si *in mollibus ossium cranii commissuris, præcipue in ea, quæ inter occiput, & breg-*

bregma est, tumores emineant, excrescantque, ut tandem e capite propendere (*a*) videantur.

* Interdum etsi in teneris pueris ab initio morbi suturæ diducantur, ossaque cranii laxius colligentur, ætate tamen provectiore ita coalescunt, ut capitis tantum magnitudo aucta cernatur. Exempla referuntur in Dissertatione de *Hydrocephalo interno ann.* 45. cl. EXMARIKII, quam infra allegabo.

(*a*) PLANTER *l. c.* §. 746. vid. RUYSCH. *obs. anatom. chirurg. observ. LII. p. 69. fig.* 45. *&* M. AUREL-SEVERIN. *De abscess. noviss. observat. cap. IX.*

§. LI.

Secundi generis hydrocephalum internam qui cognoscatur?

At difficilius est alterum interni hydrocephali genus (§. XXXVIII.) cognoscere, cum nullis exterioribus se signis prodat. In eo autem ex PETITI (*a*) fide, & experientia sæpissime hac occurrunt: antecedunt plerumque in pueris difficilis dentium eruptio, aut eorum dolor, verminosæ affectiones, lymphæ vitia, glandularum conglobatarum obstructiones, spasimi, & nervorum distentiones. Neque valde ab his differunt, quæ adultis hydrocephalo interno affectis obveniunt. Quicumque autem fuerint hujusmodi malo impediti, levibus oris, labiorum, palpebrarumque spasticis motibus crebro corripiuntur, dentibus identidem strident, labia sibi commordent, nares scalpunt veluti ii, qui a vermibus excruciantur, pallent, mœrent, languent, alvum habent modo fludiam, modo adstrictam, oculos lividos, pupillamque dilatatam, sive, ut vocant, mydriasim. Quod si fiant hebetes, & facile in soporem inclinent, memoria pereat, sensusque cum capitis gravitate obnubilentur, non solum de interno hydrocephalo certius judicare, sed etiam proximam poteris perniciem præsagire.

(*a*) *Memoir. de l' Accad. Royal.* 1718. *p.* 121. Similia recenset SWIETENIUS §. *MCCVIII.*

§. LII.

FOTERGILLII *observationes ad diagnosim.*

Non prætermittam hic commemorare quæ ad rem habet Jo. FOTERGILLIUS (*a*). Is enim iteratis, multisque observationibus practicis edoctus, non dubitat affirmare, internum hydrocephalum raro fieri ante tertium ætatis annum, ut plurimum vero intra quintum, & decimum, rarissime demum tradius *; sæpe in ea ætate sub dentitionis, aut verminosæ affectionis specie, quemadmodum paullo ante (§. LI.) ex PETITI testimonio monuimus, ludere, donec auctis symptomatibus eo perveniat, quo remediis nullum locum relinquat, aut certe non obtemperet. Signa tamen, quibus innotescere potest, esse in primis cephalalgiam, dolores crurum, somnos breves, & turbulentos, pulsus inæquales, & inconditos, palpebrasque oculorum ita deductas, ut albugineæ magna pars detecta appareat. Nos quoque, si nostram experientiam adducere fas est, similia admodum observavimus, & præcipue quando jam malum adolevit, & summum attigit culmen, atrocissimos capitis dolores, modo universim diffusos, modo ad partem unam hemicraniæ instar restrictos, coma vigil, perpetuos questus, tremores artuum, mentis emotiones, & quod maxime velim attendendum, aphoniam subinde recurrentem, sive loquendi impotentiam identidem redeuntem, & decedentem: pulsus autem modo raros, & magnos, modo celeres, & parvos, & summopere varios, modo etiam frequentes, & febriles **.

Confirmantur nostra experientia.

(*a*) *Medical. observationes, and inquires by a society of Physicians in London* Vol. IV. p. 40. Vid. exceptum

in

in *Commentar. de reb. in scient. natural. & medic. gest. Vol. XVIII. p. 390. 392.*

* Rarum exemplum hydrocephali interni chronici cum sectione cadaveris, quod in puella sex mensium se prodere incepit, & usque ad annum ætatis quadragesimum quintum, in quo repente ipsa obiit, præstitit, videatur in dissertatione quadam CAROLI D. EKMARK. quam iste sub præsidio SAMUELIS AURILII publico examini submisit Upsaliæ 1. Jun. 1763. Extat in *Thesaur. Dissertation.* SANDIFORTII *Vol. 2. p. 325.*

** Hydrocephali interni, & acuti, ut illud a lento, & chronico distinguam, historiam etsi brevem, & non absolutissimam, qualem accepi ex ore ejus, qui curationi præfuit, cum sectione cadaveris hic referre non erit inutile. Puella quadriennis, caput habens magnæ molis, temperamento sanguineo, & bono corporis habitu prædita, antehac tussi rheumaticæ pluries obnoxia, cœpit de dolore capitis subinde conqueri. Quadam die repente subriguit, & post frigus, & hororem incaluit non exigua febri prehensa. Ducta ei alvus est eccoprotico antiphlogistico; sed febre adhuc prosequente, missus postea etiam e vena sanguis. Febris interdiu inæqualiter incedens sæpius invalescebat, & vicissim se se remittebat, nunquam ad apyrexiam perveniens. Post missum sanguinem melius habuit, ita ut non modo paullatim febris evanescere videretur, verum e lecto etiam surgeret, cibumque & appeteret, & paullo largiorem per aliquot dies assumeret. At dolor capitis numquam eam penitus reliquit, nec pulsus ad naturalem omnino motum rediit; inæqualiter enim, & celerius micabat. Tandem quatuor ante mortem diebus febris iterum accessit, auctusque est capitis dolor sic, ut primum deliraret, deinde motibus convulsivis faciei, & demum artuum subinde corriperetur. Postremo resoluta ex uno corporis latere, stertens, & sensibus orbata viginti quatuor amplius horas transegit, nequidquam juvantibus epispasticis, antiphlogisticis, & revellentibus quibuscumque medicamentis, misere vitam cum morte commutavit, die nimirum decima septima, ex qua morbus incipere visus est;

quarta vero, ex qua febris, & capitis dolor recruduit. Sectioni anatomicæ ejus cadaver opportuno ab obitu tempore traditur. En quæ parentum defunctæ amicissimus KAVINA, strenuus militum prætorianorum chirurgus primarius in ea invenit, mihique scripto retulit: aperto cranio, dura mater tensa, & colore subcœruleo, uti esse in pueris ob cerebri molem, & vasorum subter positorum transparentem nigredinem solet, apparuit. Ejus vasa sanguinea, itemque piæ matris, & cerebri ipsius turgida admodum, & sanguine plena, & præ ceteris sinus omnis venosi, qui præter modum eo tumebant. Retractis menigibus exterior sinistri anterioris cerebri lobi facies obtegebatur concerto tenui quodam humore translucido, & flavo, qui gelatinam æmulabatur. Ventriculis magna vis aquæ inerat, qua turgebant. Hæc in capite. Thorax deinde reseratus est. In anteriore pulmonis dexteri parte mox occurrit tuberculum, ex quo secto, & expresso aliquid humoris lymphatici prope ad drachmas duas prodiit. Supra eumdem pulmonem concreverat mucosus humor quidam flavescens gelatinosus. In sinistro pulmone duo reperta tubercula fuere, quæ pus fœtidum expressa fendebant. Extrinsecus ejusdem faciem fœdabat macula violacea nigricans. Vasa pulmonica vix quidquam sanguinis continebant. Auricula vero dextera polypo magno occupabatur, & eo maxime intumuerat. Abdomen non fuit dissectum. Hactenus KAVINA.

§. LIII.

HIPPOCRATIS *descriptio.*

Nemo autem accuratius HIPPOCRATE descripsisse hunc morbum videtur, nam hisce verbis eum expressit: *si aqua in cerebro fuerit, dolor acutus per sinciput, & tempora emergit, alias alio loco; & rigor, & febris alias, & regiones oculorum dolet & cæcuit, & pupilla finditur, & ex uno duo se videre putat, & si surrexerit, vertigo ipsum corripit, & ventum non sustinet, neque solem, & aures tinniunt, ac inter audiendum strepitu offenditur,*

tur, & vomit salivam, ac pituitam, quandoque etiam cibos, & capitis cutis extenuatur, & contactu gaudet (*a*). Quæ omnia fere eadem sunt cum iis, quorum ex PETITI aliorumque observationibus mentionem fecimus. Tum autem ista plerumque observanda occurrunt, quando repente morbus circa pubertatem corripit, ut sæpe nos ipsi vidimus. Animadvertendum tamen est, nullum ex hisce signis (§§. LI. LII. LIII.) pathognomonicum esse, neque ex iis aliquid colligere singillatim licere; sed oportere, ut, nisi omnia, plura saltem una conveniant, & antecedentia cum consequentibus exacte consentiant. Singula enim aliis, atque aliis morbis, & caussis communia esse possunt. Interdum etiam dolorem abesse, aut sensum potius gravitatis, quam doloris excitari, magisque in veternum ægros proclives esse, interdum contra; prout lentius aqua congeritur, aut celerius effunditur; prout copia magis, aut acritudine lædit *.

(*a*) *Lib. II. de morb. n. 15. edit. Marinell.*

* Extat Jo. RUD. ZWINGERI *in Act. Helvet. Vol. I. Cap. I. dissertatio de hydrocephalo* lectu dignissima, in qua non solum illius exempla undique collegit in unum, sed etiam diligenter, & ordinate inter se comparavit auctor.

§. LIV.

Qui aqueis spinæ tumoribus laborant, his quandoque pedes resolvuntur. Sed tunc, si recens nati, aut infantes fuerint, pedes, sive crura incurvantur introrsum, & plerumque interiora respiciunt, quia in eo positu, quem in utero tenuerant, remanent, & simul macie ob nervorum vim deficientem tabescunt. Si serosa colluvies soli spinali medullæ insideat, superiora, de quibus paullo ante retulimus, hydrocephali signa de- *Signa spinæ bifidæ.*

 side-

ſiderantur. Si utrique loco, illa cum his concurrant neceſſe eſt. Præterea ſi caſu, aut data opera tumores iſti aperiantur, & lympham effundant, ſicque caput levetur, aut detumeſcat, aut, cicatrice obducta, iterum turgeat, excreſcatque, certum indicium habebis, communem eſſe utriuſque morbi, videlicet ſpinæ bifidæ, atque hydrocephali ſedem, & cauſſam.

Prognoſis.

§. LV.

Recens, aut incipiens hydrocephalum externum. Internum. Spina bifida. Incisio tumoris aquei mortifera.

Hydrocephalum externum, atque ex cauſſis evidentibus ortum inter initia curatu non admodum difficile eſt. Ubi vero inveteravit, & cum malo corporis habitu complicatur, vix ullo poteſt artis auxilio tolli. Internum quoque omnem fere ſpem adimit curationis. Spina vero bifida non diu trahitur; ea enim impliciti brevi intereunt, eoque citius, quo magis arte eos volumus adjuvare. Inciſio tumoris mortifera eſt, quidquid contra nonnulli in ejus commendationem excogitaverint. Exitum autem ab aere potius ingrediente, quam a nervorum læſione repetendum arbitratur SVVAGERMANNIUS (*a*).

(*a*) *L. c.*

Cura-

Curatio.

§. LVI.

Ut hydrocephali externi curatio chirurgiæ committenda eſt *, ſic a Medicis requirenda quæ interno ſubveniat, FORTEGILLIUS (*a*) talem ab initio eſſe debere ait, qualis vermibus adhiberi ſolet; ſed ut proficua evadat, excretiones ſingulas provocandas eſſe. His enim vaſa venoſa, id eſt lymphatica, ob inanitionem bibaciora fiunt, humoremque intra cranium, & intra cerebrum effuſum avidius reſorbent. Diuretica in primis, & alvum laxantia proponit GUILLIELMUS WASTON, quorum præſtantiam comprobant facta pericula (*b*). *Excretiones omnes promovendæ.*

* Externi curati exempla videantur apud CAROLUM PISONEM *de ſeroſa colluvie P. I. ſect. 2. cap. I. pag.* 42., apud MORGAGNIUM l. c., aliosque. Cl. CALLISENIUS paucis ſe expedit de externi hydrocephali chirurgica medela. *Morbus*, inquit, *jam adultus medelam plerumque ſpernit; tentanda tamen eſt curatio medicamentis topicis efficaciter diſcutientibus, & roborantibus, vinctura ſimul prudenter adhibita: quibus ſolis, nihil efficientibus ſacrificatione, vel veſicatorio, vel ſetacco, ſubducendus eſt humor. Inſtit. Chirurg. hodiern. p.* 144. §. *CCXCIII.* Sed his manum addat interior curatio.

(*a*) *L. c.* (*b*) Obſervationes referuntur etiam in *Comment. de reb. in ſcient. natur. & medic. geſt. Vol. XVIII. p.* 392. *& p.* 403.

§. LVII.

Itaque alvum ducere oportet jalapio, ſyrupo de ſpina cervina, de cichoreo cum rhabarbaro, de manna, aliiſque, quæ ſeroſos humores evacuant; atque iſta pluries, interpoſito aliquot dierum in- *Quibus alvus laxanda.*

 ter-

Diuretica. tervallo, ſubinde iterare. Mediis autem diebus intrinſecus dare ea, quæ aperiunt, urinamque movent, ut ſunt oxymel, aut vinum ſcilliticum; aſelli præparati; liquor cornu cervi ſuccinatus; tinctura tartari, antimonii, ſuccini; ſuccus petroſelini, aut lupulorum; gummi ammoniacum; decocta ex radicibus diureticis, præſertim curcumæ, & rubiæ tinctorum; ex ligno ſaſſafras, junipero, guajaco; conſerva baccarum juniperi, fructum cynosbati, ſive roſæ caninæ, atque alia hujus generis. Nec alienum eſt cinnabri, & mercurio ipſo uti, ſi res poſtulat, imo, cum ſumma atonia ſolidarum partium, inerſque natura malum foveat, tonicis, & roborantibus.

Mercurialia. Tonica.

§. LVIII.

In eo, quod cum externo conjungitur, quæ exterior curatio conferat.

Si tumor capitis, ubi adeſt, diſcuti his cœpit, extrinſecus etiam fricatione ſubinde, aut fotibus aromaticis, aut emplaſtris impoſitis quod ſupereſt reſolvi debet; & præſertim faſcia idonea flacceſcens caput firmari. Utiliter quoque occiput conciditur, aut ferro ignito aduritur, aut contortus ſericeus funiculus per cutim, quæ in poſteriore colli parte trajicitur, ut diutiſſime pus moveatur (ſetaceum noſtri vocant), aut cantharidibus lata ulcera alicubi excitantur. Tumores autem ſpinæ, aut oſſi ſacri adnati ne ſectione aperiantur, cavendum eſt. Cito enim poſt ſectionem, aqua affatim effluente, convulſiones, deinde mors, ut monuimus, ſubſequuntur. Imo curandum etiam eſt, RUYSCHIO tradente, ne ſponte etiam diſrumpantur. Idcirco admovenda ſuadentur tonica, & adſtringentia. Ut ergo ſectio adeo noxia vitari poſſet, & nihilominus aquam ſine diſcrimine educeret,

Spina bifida non aperienda.

ret,

ret, nuperrime in thesi quadam pubblica, cui titulus: *An spinæ bifidæ setaceum?* sectioni præferendum *setaceum* proposuit MATHEYUS (*a*), cau tione adhibita, ut funiculus foramen pene oppleat, nec sinat, nisi guttatim, aquam extillare. Itaque hujusmodi consilium, utpote quodammodo rationi consonum, tentandum plane videtur. Quid enim in tanta opis inopia non experiundum. *Setaceum nuper, propositum.*

(*a*) *Sèance publique de la societè Royal de Medecine de Paris tenue le 9. Decembre 1779. p. 32.*

§. LIX.

In ea autem hydrocephali interni specie, quam (§§. XXXVIII. LII.) descripsi, & acutam & vehementem vocavi, nullum artis efficacius auxilium quidquam unquam profuisse, experientia didici. Nihil, etsi febris vehemens, & capitis dolor urgeret, solatio fuere sanguinis missiones, hyrudinum, cucurbitularum, aut cantharidum applicatio, balnea, fotus, epispastica pedum plantis admota; aliisve partibus, nec ipsa resolventia, nervina, paregorica, aut alia cujusvis facultatis. *Hydrocephalum internum acutius nulla ope levatur.*

§. LX.

Generatim diætico potius regimine confidendum est, ne morbus incipiens celerius provehatur ad ultimum gradum, vel jam provectus citissime enecet. Itaque magni interest a glutinosis, pinguibus, acidis quibuscumque abstinere, levi exsiccantique cibo uti, parcissime bibere, decoctum radicis contrayervæ, vel corticis ligni sassafras, vel radicis sarsæpariliæ, aut bardanæ in leviori morbi pigrio- *Diæta.*

sar-

ris gradu, & spem aliquam adhuc salutis relinquente potui dare, leniter exerceri, in aere sicco, puriori, montano versari, degere.

* Non erit inutile, nec jucundum consulere *Dissertationem de hydrocephalo, quam pro gradu Doctoris defendit* Jo. HENRICUS GAUDELIUS *Gottingæ 16. Decembr.* 1763. Exstat in *Thesaur. dissert.* Cl. SANDIFORTII *Vol. 2. p. 337.*

CAPUT III.

DE AGRYPNIA, SIVE PERVIGILIO.

§. LXI.

Definitio agrypnia. LOngam, & præter naturæ modum protractam vigiliam, ex aqua vires corporis animati, & præcipue ejus functiones læduntur, Ἀγρυπνίαν *, pervigilium, & vigilationem vocamus, ut a naturali, brevi, atque innocua distinguatur.

** Agripnian.*

§. LXII.

Pendere ipsa videtur ab eo *sensorii communis* statu, qui in vigilantibus esse consuevit, sed violento magis, magisque perstanti, & continuato. *Hipothetica exploratio.* In re autem obscurissima fas erit, ut aliqua hujusmodi status imago adumbretur, effingere, cerebri fibras ita tendi, aut moveri, uti tenduntur, aut moventut, quando sensationibus recipiendis, reliquisque animi functionibus prompte, & vivide obeundis paratissimæ sunt, neque proinde relaxari, aut conquiescere posse, prout ad somnum requiritur, nisi ægerrime *. Itaque omne id, quod *sensorium commune* tendere, vellica-

care, aut quocunque modo commovere, atque exagitare diu poteſt, poterit etiam cauſſam afferre agrypniæ.

* Quamquam *irritabilitatem Hallerianam* a nervis abeſſe plurima experimenta cum HALLERI, CALDANII, FONTANÆ, tum aliorum percelebrium virorum capta in vivis experimenta demonſtraverint; nihilo tamen ſecius nervorum vis, atque actio concipi haud poteſt, niſi in eis, eorumque origine motus quidam, quicumque demum is fuerit, mente saltem, ſin minus ſenſus percipiendus conſtituatur. Appoſite admodum Cl. GAURIUS, (*Patholog.* §. 524.) *veriſimillimum*, inquit, *eſt*, *ſyſtema nervoſum, qua ſenſui præeſt, vi quadam motrice animari, vitali, muſculariqne forſan æquiparanda, qua agente ſtamina ejus tendi, rigescere, turgere, concipiendis ad irritamenta oſcillationibus aptari queant, viciſſimque remitti, ac flacceſcere, cum otiatur. Nec refert, utrum a ſpiritu, quem vocant, animali per nervos diffuſo, eamdem repetas, an quoque alio modo ab ortu putes inditam, mecumque in re obſcura opinando nihil augureris*, & reliq. usque ad §. 526. ubi demum prosequitur: *Quamquam igitur quæ in ſenſoriis cientur agitationes, motibus muſculorum longe minus manifeſtæ ſunt; facit tamen ſumma medullæ nerveæ teneritudo; ut hæc vel gravius etiam, certe nihilo levius, ab immodica exercitatione affici, mutarique debeat, quam muſculi ab exceſſu motus animalis, nec diſpares inde contrahere læſiones. Molliſſima nimirum ſtamina, quovis demum modo frequentius, diutius, vehementius commota, inter ſe attritu laſſantur, tonum amittunt, tremores irregulares injuſſos concipiunt, concitantque præter ordinem in vicinis, ſpaſmo velut obrigeſcunt, vis ipſa nervea elangueſcit, diſſipatur. Ex quibus, niſi tempeſtiva requie levantur, ſenſuum externorum, internorumque hebetudo, impotentia, idearum confuſio, ſomni turbulenti, pervigilium, imaginatio depravata, delirium, fatuitas. An & quæ musculis aſſiduo labore evenit ſiccitas, in his quoque organis naſci poteſt, quæ facile vitium facultates*

men-

mentis ante tempus invehantur. Neque a GUBIO dissentiunt alii, & in primis BIENVILLIUS, qui, ubi caussarum alteram, a qua nymphomaniam, sive furorem uterinum derivet, nempe nimiam sensibilitatem commemorat, ita scribit: *celle qui vient du vice des fibres nerveuses des parties organiques, qui recoivent une vibration plus vive, soit pars leurs delicatesse, ou leurs tension, soit par la dèlicatesse & la tension reunies l'une à l'autre, ce qui lous donne une sensibilitatè bien plus vive*. Nymphoman p. 51. Amsterdam 1772.

§. LXIII.

Caussa. Cujusmodi sunt animi pathemata acriora, nimia nervorum sensibilitas, sanguinis insolita agitatio, in cerebrum validior impulsus, acritatum varia genera dolores, inedia, ventriculi irritans repletio, flatus, cruditates, hypochondriaca, hysterica, melancholica passio, sanguinis densatio, siccitas, aut inflammatoria diathesis, febris, viscerum quorumcumque labes, & cum cerebro consensio, solidarum partium rigiditas, & senectus.

§. LXIV.

Differentia. Sæpissima igitur *secundaria* est, aut *symptomatica*. Interdum tamen *primaria* occurrit, ac proinde peculiari sermone egebat. Hinc variæ differentiæ permanant, quot nimirum caussæ eam efficiunt. *Secundariam*, & *symptomaticam* denotant prægressi, aut præsentes morbi, quos subsequuta est, vel uti symptoma comitatur. *Primaria* vero ex accurato examine eorum omnium, quæ antecesserunt, & una conjunguntur, facile patebit, præsertim si *secundariæ*, aut *symptomaticæ* signa deficiant. Plurimum ad id conferet caussarum, quas recensuimus, præsentium, aut absentium apta consideratio.

Pro-

Prognosis.

§. LXV.

Agrypnia ex levi, & fortuita caussa, cito, & facile discutitur. *Secundaria* non ita; nec *symptomatica* ut plurimum desinit, nisi morbo principe, qui eam inducit, devicto, aut valde mitescente. Quæ hypocondriacos, aut hystericas insectatur, etsi plerumque expers periculi, diutina tamen, & pertinax esse consuevit. Quacumque vero ex caussa oriatur, si diu trahitur, capitis gravitatem, dolorem, anxietatem, mœrorem, lassitudinem, dispepsiam, anorexiam, marciem, delirium, maniam, phrenitidem, apoplexiam, vertiginem, nervorum distentionem, aliaque pessima mala, unde exitium superveniat, post se accersit. Jure igitur, & merito scripsit HIPPOCRATES: *somnum, & vigilia, & utraque modum excedentia, malum* (*a*). *A vigilia convulsio, aut delirium, malum* (*b*). *Pervigiles cum aliis signis, in convulsionem tendunt* (*c*). *Effecta agrypniæ.*

(*a*) *Aph.* 3. *sect. II.* (*b*) *Aph.* 18. *sect. VII.*
(*c*) *Coae. n.* 20.

Curatio.

§. LXVI.

Ut in quolibet morbo, sic in agrypnia curanda semper ad caussarum diversitatem respicere oportet. Quod attinet ad *secundariam*, & *symptomaticam*, de utraque nihil addam iis, quæ sparsim alibi

alibi jam tradita sunt, tradenturque etiam deinceps opportunis locis. Tollitur autem, mitigatis, aut penitus domitis morbis, quorum ea effectus est. *Primariæ* vero generatim omnia, quæ humectant, refrigerant, & temperant, accommodatissima perhibentur. Balnea ideo tepida, in quæ aut pedes aut universum corpus demittantur, sæpe contumacissimas vigilias arcent. Quibusdam remedio est a cœna abstinere, aliis cœna uti, nonnullis aliis, antequam cubitum eant, aquam frigidam, aut emulsionem, quam vocant, aut lac, aut ejus serum bibere.

Humectantia, & refrigerantia. Balnea. Abstinentia a cœna. Aquæ frigidæ.

§. LXVII.

Sed si plethora, aut sanguinis fervor excedat, aut suppressæ evacuationes antecesserint, aut timor inflammationis immineat, proficuum est sanguinem mittere. Primarum viarum cacochylia lenia eccoprotica postulat. Molestæ animi curæ fugantur jucundo amicorum sermone, musicis concertibus, corporis exercitio, labore, peregrinatione, vino, anodynis, opio. Neque silendum est, aliquando moderatum veneris usum vegetioribus, & continentissimis profuisse.

Sanguinis missio. Purgatio. Atque alia auxilia.

§. LXVIII.

Nimia sensibilitate præditis, aut animo anxiis paregorica, & sedantia opitulantur, de quibus pluries jam retulimus. Præcipue in his eminent flores nymphæ, violarum, & papaveris rhœados, camphora, moschus, liquor anodynus mineralis HOFFMANNI, capita papaveris albi, syrupus de meconio SYDENHAMII, ejusdemque laudanum liquidum. Matronam novi, cujus tanta erat sen-

Paregorica.

ſenſibilitas, ut numquam ſomno indulgeret, niſi guttas viginti, aut triginta liquoris anodyni mineralis ex aquæ frigidæ hauſtu cubitum itura aſſumeret; idque jam a multis annis experiebatur. Qui e ſtomachi imbecillitate, malaque ciborum coctione vigilant, his amaricantia, & roborantia, ut vocant ſtomathica, ſomnum conciliant. E graviori morbo, in quo caput vehementer ægrotavit, convaleſcentes non raro permoleſta vigilia tentantur. His interdum aſſæ fœtidæ, aut ſagapeni, aut galbani tantillum veſperi datum, & ad aliquot dies prudenter repetitum ſomnum reſtituit; frequentius tamen paullo liberalior victus, quo ſcilicet ſanguis, reliquique humores novo, recentique ſucco temperentur, & paullatim reſarciantur.

Stomachica.

Convaleſcentibus quænam remedia ſunt.

§. LXIX.

Ceterum in pervigiliis ejuſmodi, præſertim primariis, exulare debent omnia, quæ morbi cauſſas fovent; itemque calefacientia, liquores fermentati, decoctum *caffè*; quod tamen neque omnibus nocet, neque deſunt, quibus contrarium effectum pariat. GUILLELMUS PISO narrat, nobilem fœminam ſolo potu *caffè* ad ſomnum ſe componere fuiſſe ſolitam. Somno itidem accerſendo univerſi conferunt aquæ leniter cadentis murmur, dulcis loquentium, aut legentium ſuſurrus, aut contra ſumma circumquaque procurata quies, & ſilentium.

Regimen diæteticum.

CA-

CAPUT IV.

DE APOPLEXIA

§. LXX.

* *Apoplexiam.*

Contrariam agrypniæ affectionem aggredimur explicare, Ἀποπληξίαν * nimirum, variosque soporis, stupiditatisque gradus. Sed antequam ultra provehamus, animadvertendum censeo, *apoplexiam* diversis sæpe nominibus comprehendi solitam esse a scriptoribus. Atque ut aliqua hujusce variationis nominum adducam exempla, prænotabo, ab HIPPOCRATE alicubi (*a*) *aphoniam*, C. CELSO *nervorum resolutionem* (*b*), a JOD. LOMMIO *morbum attonitum* (*c*), ab aliis *apoplexin* etiam, *siderationem*, *percussionem* (*d*), a nostris vulgo *colpo*, *gocciola*, *accidente* eam appellitari.

(*a*) *Lib. IV. de vict. ratione, & aph.* 51. *sect. IV.* (*b*) *Lib. III. cap.* 27. (*c*) *Observ. med. l. II. p.* 81. (*d*) JO. BEPT. MOLINARIUS *De Apoplexia sect. I.* §. 3.

§. LXXI.

Nominis significatio.

Apoplexia autem idem sonat, ac latinis *percussio*, unde fortasse profluit *ictus sanguinis*, quo ad eam significandam usi sunt SEXT. AURELIUS VICTOR (*a*), atque EUTROPIUS (*b*) de morbo LUCII VERI mentionem facientes. Percussi enim veluti fulmine subito concidunt, & resolvuntur, qui eà correpti fuere (*c*), C. CELSUS de ea loquens, *interdum*, inquit, *tota*, *corpora*, *interdum*

par-

*partes infestat. Veteres auctores illud ἀποπληξίαν * hoc Παράλυσιν ** nominaverunt, nunc utrumque Παράλυσιν appellari video* (*d*) Proxime ad C. CELSI mentem accedere videtur ARETÆUS, ubi scripsit? *Apoplexia, paraplegia, paresis, paralysis omnia genere eadem sunt; aut enim motionis, aut tactus, aut utriusque defectus est; interdum & mentis; interdum & reliquorum sensuum. Sed apoplexia totius quidem corporis & sensus, & mentis, & motionis resolutio est* (*e*). Verum non solum universi corporis resolutioni, sed aliquarum etiam partium paralysi nomen apoplexiæ tributum est cum ab HYPPOCRATE, tum ab ejus discipulis, ut videre est, ubi linguæ, ut brachii, aut partium unius lateris, aut corporis, aut cruris *apoplexiam* memorat (*f*).

* *Apoplexian.* ** *Paralisin.*

(*a*) *In Marco Antonin.* (*b*) *Histor. Rom. l. VIII.*
(*c*) CÆL. AURELIAN. *Acut. morb. l. III. cap. V.* NICOL. PISO *l. c. 16.* (*d*) *Lib. III. cap. 27.* (*e*) *L. I. cap. 7.* (*f*) *Aph. 40. sect. VI. Prorreth. lib. 2. c. 10. Coac. Prænot. ex* DURETI *recension. p. 215. n. 13.*

§. LXXII.

Ut nomina apoplexiæ, sic definitiones ab auctoribus traditæ discrepant inter se. Sed neque ARETÆI (§. LXXI.) neque aliorum definitione satis eam a syncope, aut a morte ipsa discriminari animadvertunt plerique (*a*) ex neotericis, nisi respirationem, & cordis motum superstitem adjunxeris. Quapropter *fortem* apoplexiam, sive *legitimam*, atque *universi corporis* rectius sibi videntur definire *subitam sensuum cum internorum, tum externorum, motuumque a voluntate pendentium abolitionem, superstite cordis micatu, & res-*

Definitio Apoplexiæ legitimæ, & universi corporis.

ſpiratione, ſed interdum ita brevi, ut fere in ipſa acceſſione deſiiſſe videatur. In ea enim quam *fortiſſimam*, ſeu vehementiſſimam vocant, nemo non novit utramque, cordis nempe, & reſpirationis actionem ſupprimi, atque extingui, ac proinde eodem prope momento, quo morbus iſte adoritur, vitam omnem deleri, aut ſic imminui, ut prorſus deleta videatur. Quæcumque demum fuerit hæc ſenſuum, & motuum ceſſatio, aut interceptio, eam cerebri, nervorumque præcipua culpa fieri oportet, ut a morte, aut a ſyncope, quæ ab aliis claſſis, vitiiſque præcordiorum pronaſcitur, opportune ſegregetur.

(*a*) SWITEN. §. 1008.

§. LXXIII.

Definitio MORGAGNII.

Jure igitur apoplexia viſa eſt Cl. MORGAGNIO *intimorum, qui in cerebro fiunt, motuum (cum videlicet movemus, ſentimus, cogitamus) repentina, aut certe celeris imminutio, tanta interdum, ut proxime ad ceſſationem accedat, aut in ceſſationem continuo tranſeat* (*a*). Statim enimvero ac corripit, quando exquiſita, & vehementiſſima eſt, vel omnem vitam adimit, vel cordis, arteriarumque motum plus, minuſve perturbat; reſpirationem reddit difficilem, variam, magnam, raram, inæqualem, & plerumque cum ſtertore, & roncho conjunctam; ſenſum, & motum animalem penitus aufert, vel horum leviſſima relinquit indicia.

Hic vehemens, & fortis intelligitur.

(*a*) *De ſed. & cauſſ. morb. Epiſt. II. n. 5.*

§. LXXIV.

§. LXXIV.

Qui igitur hujusmodi morbo prosternitur, prefunde dormientis, stertentisque hominis speciem exhibet, & a membris prolabentibus, ac resolutis, ore hiante, & spumam interdum emittente, oculis modo apertis, languidis, & sæpe convulsi, modo omnino clausis, facie quandoque, turgida, coloratiore, aliquandiu sanorum simili, quandoque cito subsidente, & pallore suffusa, calore alias superstite, alias (*a*) deperdito. Animadvertendum insuper est, sæpissime in uno latere corpus convelli, dum in altero resolvitur, aut resolutum jam est, sicque aliquandiu perstare, antequam universum sensu, motuque privetur: Quod ita crebro incidit, ut Clinicorum vix quempiam esse putem, qui centies illud non observaverint. *Descriptio apoplecti-ci.*

(*a*) JO. BAPT. MOLINAR. *l. c.*

§. LXXV.

Caussa proxima vel satis ex §. LXXIII. patuit, vel in ablato consistit commercio, quod inter corticem cerebri, ejusque medullam, aut inter medullam, & reliquas corporis partes sensui saltem, & motui voluntario dicatas intercedit, quæcumque demum credatur istius commercii obscurissima ratio. Quæ vere hujusmodi commercium abrumpunt, & tollunt, multæ, & variæ esse possunt caussæ; at commodissime dividuntur in eas, quæ sensibus imperviæ sunt, & tantum conjectura, & cogitatione effingi, & comprehendi possunt: atque in eas, quæ sub sensus cadunt, & per anatomen in- *Caussa proxima.* *Caussæ quæ proximam efficiunt.*

tra cranium deteguntur, quæque plerumque in ſanguine, aut ejus ſero conſiſtunt, nonnunquam in aliis, ſed rarioribus vitiis (*a*).

(*a*) MORG. *l. c. ep. II. n.* 5.

§. LXXVI.

Caussa anatomen indagata. Utvero ab iis exordiamur, quę apud apoplecticorum anatome revelavit, certiſſimum eſt ex WILLISII, WEPFERII, VALSAVÆ, LIEUTAUDII, MORGAGNII (*a*) aliorumque obſervationibus, caput in cadaveribus eorum, quos apoplexia extinxit, plerumque tumidum repertum eſſe; vaſa omnia tam meningum, quam cerebri, cerebelli, & medullæ oblongatæ ſanguine congeſto plena, & præter morem turgentiora; plexum choroidem varicibus diſtentum, aut decolorem, hydatidibuſque ſcatentem; ſanguinem, aut ſerum, aut utrumque ſimul effuſum in ventriculis, in ipſamet cerebri medulla ſibi interdum cavum, ubi nullum natura poſuit, formans, intraque meninges, & cerebrum collectum; aquam item intra calvariam, vel intra duram & piam matrem, copioſiorem ad baſim cranii, quæ ſæpe in tubum ſpinalem penetraverit; *gelatinæ* quamdam ſpeciem aquæ loco omnia cerebri cava opplentem; ulcera; puris effuſiones; abſceſſus; tumores varii generis cerebrum, cerebellum, medullamve oblongatam occupantes, glandulam pinealem mole auctam, & præduram; velamenta cerebri nimis tenſa; aut contra nimis laxa, aut aliter labefactata; cerebrum ipſum modo flaccidius, modo corruptum, aut durius, ſolidiuſque, quam par eſt; aerem evolutum, extricatum, cerebri vaſa obſtruentem, vel intra cerebrum, ejuſque involucra

ada-

adactum (*b*); & demum variam horum vitiorum complicationem, quæ frequentissima esse consuevit. Inventas etiam in vasis meningum, earumque sinibus polyposas sanguinis concretiones referunt plerique; at Cl. MORGAGNIO nimis paucæ, & raræ ejusmodi observationes, & sæpe cum aliis vitiis conjunctæ visæ sunt, ut valde dubitaret, nun solæ pro apoplexiæ caussis haberi possent (*c*).

(*a*) Vid. WILLIS *De cerebr. anatom. & morbi; convulsiv. De anim. Brutor. P. 2. cap. 2. de apoplexia.* JO. JACOB. WEPFERI *Historia apoplectic. cum alior. cerebr. medic. observation., historiisque variis. Venet.* 1759. BONETI *sepulchret., anatomic. lib. I. sect.* 2. MORGAGN. *oper. citat. Epist. III. IV. & V.* LIEUTAUD. *Presis de Medec. lib. I. des Maladies de la tète p.* 181. *Histor. anatomic. Medic. Tom. II. lib.* 3.

* In scorbuticis præcipue ulcera hujusmodi observata fuerunt a Cl. BOUCHERO. *Observ. de apoplex.* Vide *Recueil d' observat. de Medec. T.* 46. *p.* 544.

(*b*) MORGAGN. *l. c. epist. V.* MOLINAR. *l. c.*

(*c*) *Epist. IV. n.* 23.

§. LXXVII.

Ista quidem (§. LXXVI.) præcipua sunt vitia, quæ in apoplecticorum capite inventa ad apoplexiam inducendam sufficere hactenus sine controversia & credita fuerunt, & rationis, experientiæque fulcimento firmantur. Reliqua porro, quæ externa vis intulit, per se ita manifesta videntur, ut nemo de iis dubitare debeat: a caussis enim violentis, atque evidentibus permanant, & sensibiles noxas, læsionesque capiti, & cerebro illatas ostendunt. Ad horum igitur classem pertinent validæ capitis concussiones; ictus, vulnera alte pe- *Externæ caussæ violentæ.*

 ne-

netrantia; calvariæ fracturæ, comminutiones, fissuræ, aliqua ejus particula depressa; aliaque hujus generis.

§. LXXVIII.

Caussæ aliæ internæ itidem animadversæ.

Nonnulla alia supersunt, quæ intus genita, non tamen talia videntur, ut certo affirmari possit, per se sola unquam ad apoplexiam satis idonea fuisse. Hujusmodi dicuntur mala capitis conformatio; exostoses interiora versus protuberantes; suturarum abolitio; duræ matris aucta crassities, aut rigiditas; falx messoria cartilagineam, aut osseam naturam adepta *; calculi sinibus, præsertim *longitudinali*, ingeniti; vasorum, & sinuum concretio; varicosa, atque aneurysmatica dilatatio; carotidum ossea, aut cartilaginea durities; jugularium venarum compressio, aut imminuta, & coarctata præter naturam diametros **

* Vid. MORGAGN. *Epist. anatom. medic. III. n.* 21.

* In actis Academiæ R. Scientiarum Svecicæ anni 1757. *Vol. XVII.* PETRUS ZETZELIUS refert de quondam adolescente, qui, dum sæpius deorsum & sursum caput conis ludens deprimeret, & elevaret collo nimium per collare constricto, subito concidit vere apoplecticus. Laxato vero collari, & vena secta ad se feliciter rediit, restitutis sensibus, & motibus, quod omnino perdiderat.

§. LXXIX.

Itaque cum ista omnia (§§. LXXVI. LXXVII.) manifestissime ostendant, in apoplexia cerebrum, ejusque appendices obrui quodammodo, aut labefactari, ut non amplius suis muniis paria sint; absur-

ſurdum haudquaquam erit conjicere, quid ſimile tenerrimam, molliſſimamque ejus ſubſtantiam eſſe quoque perpeſſam, quando in capite apoplexia defunctorum nihil vitii indagatorum oculis apparet *; quod præſertim iis videri ſolet, qui capitis concuſſione, validaque cerebri commotione perierunt; aut apoplexia ex febri intermittenti pernicioſa ſublati ſunt, in quorum cerebro plerumque nullum noxæ ſignum deprehendit, auctor Jo. HENRICUS RANNIUS (*a*); ut nihil de iis dicam, quos nervorum diſtentio, aut rigor ſuſtulit, cum de his infra opportunior erit diſceptandi locus. *Læsio cerebri interdum non conſpicua.*

* Præ ceteris Cel. ANTON. VALLISNERUS ex hiſtoria medica conſtare ait, in complurium apoplecticorum cadaveribus nullam quandoque apparuiſſe, ſtupentibus interim profectoribus, vel minimam læſionem ſive in meningibus, ſive in corticali, aut medullari cerebri parte, ſive in ventrinculis, ſive in vaſis sanguiferis, aut lymphaticis, ſive in ullo alio cerebri, & capitis loco. *Dell' uso, ed abuſo delle bevande, e bagnature calde, o fredde, p. 57. Modena 1725.*

(*a*) *De miro capit. & abdomin. conſenſu p.* 78.

§. LXXX.

Ex his vero, ſi quid conjectura valeo, rationi conſentaneum videtur, quidquid vaſa meningum, aut cerebri nimium replere, diſtrahere, obſtruere, diſrumpere, dilacerare, arrodere, comprimere, atque adeo ſanguinis, humorumque cujuſvis generis circuitum per eas partes urgere, retardare, vel penitus ſufflaminare poteſt, aut intimam cerebri fabricam, ſtructuramque quocumque modo ſubvertere, poſſe id etiam efficere, ut apoplexia facile, & cito accedat. Quo referuntur plethora, uberior *Conjecturæ de cauſſis remotis.*

sanguinis ad caput appulsus, aut vehementior ejusdem motus, nimia ejus cohærentia, & segnities, quam *lentorem* dicunt, phlogistica diathesis, noxia tenuitas, & multiplex acrimonia irritans, & ferme dissolvens; serosæ partis excessus, aut inopia, iners debilitas, & laxitas, aut contrariæ totius encephali affectiones, & demum vis extrinsecus illata.

§. LXXXI.

An inopia sanguinis & arteriarum ad caput tendentium interceptio Apoplexie caussa esse possit.

Præterea doctissimis, celeberrimisque medicinæ magistris (*a*) aptissimæ ad apoplexiam caussæ visæ sunt binæ aliæ, videlicet inopia sanguinei laticis, at tanta, ut ad cerebrum ea, qua opus est, copia non ferri possit, & viarum ea interceptio, qua illius ad cerebrum transitus occludatur. Quod ad primam attinet, anceps hæreo, num deficiens sanguinis copia, undecumque ea sit, sive a defectu alimenti, sive ab evacuationibus immodicis, sive ab hæmorrhagiis, aut sauciatis arteriis ad cerebrum tendentibus, syncopi potius, quam apoplexiæ caussam præbeat. Nec satis teneo, an ex ejusmodi caussis occumbentes apoplexiæ definitioni (§§. LXX. LXXIII.) respondeant, ejusque phænomena experiantur, qualia in ejusdem descriptione (§. LXXIV.) exposuimus. Quod ad alteram, non videtur arteriæ alicujus ad cerebrum sanguinem ferentis obstructio, aut coalitus, sive concertio impeditura, ne per reliquas apertas, & liberas ad cerebrum tantum feratur, quantum ad ejus functiones aliquo modo sustinendas, perficiendasque necesse est. Quam quidem rem anatomicæ observationes luculenter (*b*) demonstrarunt. Hypotheticum enim omnino censeo, & ferme inauditum, arte-

arterias carotides, vertebrales, & cervicales, una ſimul omnes obſtrui, & claudi, cum nulla unquam, quod ſciam, hactenus ſectione anatomica id perſpicue compertum, comprobatumque ſit. Quod ſi iſtud etiam poſſibile unquam foret, non tamen, ut arbitror, certo conſtaret, hominem apoplexia correptum (c) periiſſe; quod facile cuilibet in pathologicis bene verſato patet. Neque demum iis poſſum aſſentiri, qui, cum a compreſſo cerebro ſenſus aboleri, & remota compreſſione reſtitui viderint, mox concluſerunt, omnem apoplexiam a ſola cerebri compreſſione deducendam eſſe. Nimium enim varia, & multiplex eſt cauſſarum, a quibus proficiſci eam poſſe oſtendimus, ratio.

An cerebri compressio semper presto sit.

(a) BOERAAV. SWIETEN. VOGEL. *&c.* (b) WILLIS *De Apoplex.* & BAYLE *de Apoplex. c.* 14.
(c) WILLIS *apud* BONET. *in not. ad observat.* ANDR. LAURENTII *ex controvers. anatom. p.* 803.

§. LXXXII.

Remotioribus quoque cauſſis accenſeri debent alia quædam corporis vitia, e quibus apoplexiam ſæpe ortam narrant; videlicet oſſea aortæ arcus rigiditas, aut ejuſdem ex quacunque cauſſa minuta amplitudo; organici præcordiorum, aut abdominis morbi; aſperæ arteriæ præfocans ſtrangulatio, tumores magni, & duri collo, aut jugulo adnati; itemque morbi quidam, uti bronchia obſtructa; hydrops pectoris; calculi cyſtidis felleæ *; affectiones hyſtericæ; partus laborioſior, & protractus; dolor acutiſſimus per chirurgiam alicubi excitatus; epileſia frequens; ſcabies; exanthemata; arthritis; pedum œdemata ſponte intro verſa,

Alia remotiores caussæ.

ſa, aut retropulſa; lochiorum, & lactis in puerperis e mammis ſubita retroceſſio; aut hæmorrhoidum, menſium, evacuationum criticarum, vel conſuetarum ſupreſſio, emanſio, aut omiſſio; iſchuria tum vera, tum ſpuria; ulcerum, & fonticulorum exſiccatio, aliaque, hujuſce generis.

* Non desunt qui cyſticis felleæ calculos apoplexiæ auctores accusant, suis, atque aliorum prolatis observationibus, qui eos in apoplecticis invenerunt. Vid. *Ephem. N. C. Cent. IV. obſerv.* 169. Quarum numerum auget tam propriis, quam ab aliis depromptis Cl. MORGAGNIUS *Epiſt. anat. med. IV. n.* 13. *V. n.* 6. 19. At WELTBRECHTUS (*comm. Litt. an.* 1734. *hebd.* 9. *n.* 2.) cum in apoplectico decem lapillos cyſticos, & quidem acutos, & angulares, & duos inter eos non parvos offendiſſet, quæſivit, an ab his apoplexia illa orta eſſet? Reſponditque, ſibi hiatum in tanto ratiocinio relinqui, quem ſupplere non auſus eſt; neque MORGAGNIUS ipſe (*Epiſt. anat. med. III. n.* 5.) supplet, convenitque cum WEITBRECHTI judicio, excepto tamen casu a FRID. HOFFMANNO (*Med. Syſtem. Rat. T.* 4. *P.* 2. *ſect.* 1. *c.* 7. *Theſ. Patholog.* §. 10.) descriptio. Inductis enim spaſmodicis in ventre contractionibus sanguinis ad ſuperiora propellitur, aut ibidem conſiſtit.

§. LXXXIII.

Speciatim vero quædam corpus quodammodo ad morbum hunc idoneum reddere obſervantur. Cauſſas *proegumenas* vocant. Sub harum cenſum veniunt ortus a parentibus apoplexia defunctis, infantia, ſed multo ſæpius ſenium, ætas in primis a quadrageſimo anno ad ſexageſimum uſque caput, ingens, collum breve, corporis ſanguinea, vel plegmatica temperies, obeſitas *, vita deſes, aut aſſiduis ſtudiis dedita, ſomnus protractior, lautæ

epu-

epulæ, & locorum paluſtrium, aut etiam aere leviori, & tenui nimis fruentium habitatio.

* Apoplexiam a venis per adipem nimium compreſſis ortam refert SCHVVENKE *Hæmat. p.* 22. & 23., & etiam commemorat HALLERUS. *Elem. Phyſiolog. T. IV. l. X. ſect. VII.* §. *XIV.* mihi *p.* 203.

§. LXXXIV.

Cauſſa procatarctica. ** Profaſin.*

Homini autem ſic (§. LXXXIII.) ad morbum veluti diſpoſito occaſionem, ſive πρόφασιν * porri gunt, ut apoplecticus concidat, validiores corporis exercitationes, immoderata, poſt epulas præcipue, ſaltatio; vini, & ſpirituum ardentium abuſus; ſternutamentum, aut tuſſis frequens, & magna; venus furens; ardentiſſimæ febris concitatior motus; balnei, aut laconici calor; ira; terror; metus; triſtitia; perſpiratio repente cohibita; multa ſpiritus in tubis inflandis, aut alvo deponenda (*a*), aut fœtu edendo *, aut vociferando contentio; primarum viarum cruditates; alimenta craſſiora, & pinguia; ſupinus decubitus; largior aquarum medicatarum, præſertim ſenibus, aut pituitoſis hominibus, potus; ventriculi nimia repletio; uterus prægnans, aut inſigniter tumens; emetica fortiora ** & graves, diutinæque animi curæ. At ſpeciatim apoplexiæ favent venti auſtrini, & boreales viciſſim flantes; hiems pluvioſa; cœlum nubilum; calor, & frigus alternatim, & repente variantes, ſibique ſuccedentes; quæ poſtrema BAGLIVIO, LANCISIO, aliiſque teſtantibus in cauſſa ſæpiſſime ſunt, ut quaſi epidemice interdum graſſari apoplexia videantur.

(*a*) Virum inter alvum deponendam apoplexia fortiſſima narrat MORGAGNIUS. Idem vidit, & ſectione comprobavit

bavit VALSALVA. *Vid. Morg. epistol. anat. med. XIII. n. 9.*

* ADULPHUS, inter ceteros lethalem apoplexiam ex rupto plexu choroide vidit in muliere, quæ intempestive fortioribus nisibus partum accelerabat. *Act. N. C. Tom. I. observ.* 242. Atque ex hac caussa sæpe periisse puerperas, quæ repente in partu obeunt, non sine veri similitudine putaverim.

** Emeticorum usum in prædispositis ad apoplexiam perniciosum ostendit observatio de Antonio Tita, quam habet Cl. MORGAGNIUS *Epist. anat. med. III. n.* 22. Quod ego quoque non semel (proh nimium!) observavi.

§. LXXXV.

Venena narcotica. Sunt quædam etiam venena, quæ vel sanissimos, imparatissimosque in lethalem apoplexiam præcipitant, recondita adhuc, vel certe obscurissima intimam cerebri, nervorumque texturam labefactandi potentia *. Inter hæc primas tenent opium, *hyosciamus*, stramonium, utraque cicuta, nicotiana, & præcipue ejusdem fumus ** largiter suctus, crocum, aliaque narcotica, item boletorum quædam species; *Venenanti halitus.* cloacarum, fodinarum, puteorum, speluncarum, sepulcrorum putridi, phlogistici, inflammabiles, aut aliter mephitici halitus, repente erupentes; vapor carbonum ignitorum ***, musti, & cerevixiæ, fermentantis; in loco clauso coercitus, aer, ut vocant, *fixus*, e varia corporum effervescentium mistione extricatus, isque varius, & multiplex pro varietate rerum commixtarum, atque ebullentium, uti *nitrosus*, *vitriolicus*, *acetosus &c.* & demum ipsamet fulmine ignis electrici explosio.

* Quibus autem placet per hæc irritabilitatem cordis primo destrui, non videbitur inde enasci apoplexia, sed potius syncope cardiaca.

** Ni-

** Nicotiana, sive *tabaccum* est planta acris, emetica, & simul narcotica. Ad hyosciami species spectat. Qui noxas ab ejus pulveris, aut fumi usu inductas scire cupit, consulat TISSOTIUM *Epist. var. argum. p. 92. seq. &* DIDELOTIUM *Avis aux gens de la campagne, ou Traitè des Malàdies les plus communes. chap. XVII. p.* 119. Jo. ANDR. MURRAYUM. *Apparat. medicamin. Vol. I. n.* 180. *p.* 464. Memorabo tantum quædam terrifica exempla ad rem nostram. A pulvere nimis copiose naribus usurpato comasomnolentum, deinde apoplexia lethalis nata refertur in *Eph. N. C. Dec.* 2. *Ann.* 10. *obs.* 131. *p.* 222. In Diariis Germaniæ anni 1730. p. 179., teste DIDELOTIO modo laudato, narratur de quodam milite, qui pulveris hujus adeo cupidus erat, ut tres quotidie uncias naribus attraheret. Cum ad annum trigesimum secundum suæ ætatis pervenisset, cœpit vertigine frequenti laborare, deinde correptus fuit apoplexia validissima, quæ eum e medio sustulit. Ibidem alius memoratur; qui ab immodico *tabacci* hispanici usu primum visum perdidit, deinde in paralysim incidit. OLAUS BORRICHIUS in epistola quadam ad TH. BARTHOLINUM data de homine, cui nimis *Tabacci* usus cerebrum ita exsiccaverat, ut ejus cranio post mortem loco cerebri inventus fuerit grumulus quidam nigricans ex pluribus membranis coalitus; quasi cerebum exsuccum redditum esset nimia muci per nares prolecta excretione. HELMONTIUS, TULPIUS, & Medici Breslavienses, ut habet DIDELOTIUS, testantur inde natas apoplexias. Nota est historia duorum fratrum Silesiorum, qui, cum se provocassent ad fumum *tabacci* hauriendum, præmio proposito illi, qui diutius perdurasset, ambo perierunt apoplectici, primus ad decimam septimam *tabacci* fistulam, alter ad decimam octavam.

** Cl. PORTALIUS duos vidit fumo carbonum, qui ex camino cum alio cubiculo communicante irrepserat, enecatos. Erat his facies collorata, oculi lucidi, membra, & mandibula inferior flexilia; cutis mollis, & calens; abdomen tumidum. In cadaveribus autem ex hac caussa interemptorum invenit cerebri vasa sanguine plena, ventricu-

cu-

culos sero quodam spumoso, interdum etiam sanguineo. Arteriam pulmonarem, auriculam, & ventriculum cordis dexterum, venam cavam, & jugulares sanguine spumido turgentes; sæpe bronchia malida liquore seroso rubente. Venas pulmonares, sinistram auriculam, sinistrum ventriculum, atque aortam aut vacuas. Sanguinem in plerisque spumosum, fluentem, & facile in cellulosum textum transudantem. Epiglottidem elevatam, glottidem hiantem linguam prætumidam, ut vix ore contineri posset. Oculos prominentes, non flaccidos, sed lucidos ad tertiam diem usque post mortem. Similia vidit in submersis, & strangulatis. Cl. Auctor putat vapore isto aerem reddi ineptum dilatandis pulmonibus, atque adeo expiratione nimium protracta, sanguinisque refluxu impedito apoplesiam induci. *Hist. de l' Acad. de Scienc. ann.* 1775. Sed his vid. etiam CARMINAT. *De morb. &c.*.

§. LXXXVI.

Differentia. Jam vero ad ipsas, propriasque apoplexiæ differentias, variosque ejus gradus transeamus. Prima omnium differentia, quæ ab antiquissimis usque temporibus obtinuit (§§. LXXI. LXXII.) est in *universalem*, *particularem* (*a*). In illa totum corpus læditur, in hac latus unum, vel aliquæ tantum partes. Priorem *veram*, atque *exquisitam* vocamus, quod omnes animales actiones in ea cessant, aut intercipiuntur, alteram *spuriam*, aut *leviorem*, quod in hac illæ læduntur quidem, non vero omnes, neque ex toto abolentur (*b*).

(*a*) Vid. etiam FRANC. SCARDONA *de cognosc. curand. morb. l. I. c. I.* §. *VIII. & IX.*

(*b*) PLATNER. *art. med.*, *morb. soporos.* §. 376.

§. LXXXVII.

§. LXXXVII.

Particularis apoplexia (§. LXXXVI.) quando unum corporis latus resolutum est, peculiari nomine vocatur ἡμιπληγία *: quando vero partes, quæ infra caput remanent, παραπληγία*, aut παραπληξία, quæ tamen multo rarior est. Non me latet, has postremas affectiones a quibusdam pro speciebus *paralyseos* considerari, non apoplexiæ; quasi paralysis aliud morbi genus esset, penitus, longeque ab apoplexia diversum. At hi videntur obliti esse eorum, quæ C. CELSEUS, ARETÆUS (LXXI.), & inter posteriores PITCARNIUS (*a*) de paralysi existimarunt, cum eam ab apoplexia non sejungant, aut eidem congenerem judicent. Neque sane magis audiendi videntur illi, qui ideo paralysim ab apoplexia separandam volunt, quod apoplexiæ caussa cerebro insideat, paralyseos vero nervis extra cerebrum positis, locatisque. Nam scire hi dissimulant, lateris unius, vel quarumdam aliarum partium resolutionem, sive motus, & sensus defectum, quæ vera est, paralysis, ex cerebri etiam vitio proxime enasci posse. Quis, amabo, rerum anatomicarum tam rudis esse queat hodie, ut unius lateris paralysim, nempe hemiphlegiam, ignoret plerumque tribuendam læsioni oppositæ cerebri partis, videlicet illius, quae lateri resoluto ex adverso opponitur, cum id vel HIPPOCRATI, ut animadvertit HALLERUS (*b*) ARETÆO; & CASSIO, ut refert CASPAR HOFFMANNUS (*c*), antiquissimis nempe auctoribus, nedum nuperioribus in anatome exercitatissimis (*d*) exploratissimum fuerit? Pleræque enim fibrae medullæ cerebri, & cerebelli, quæ a dextris oriun-tur,

* *Hemiplegia.*
* *Paraplegia.*
* *Paraplexia.*

Plerumque oppositum latus resolvitur, sed non semper, & cet.

tur, ad ſiniſtras; quæ a ſiniſtris ad dextras, oppoſitaſque corporis partes duci videntur; ſic ut nervi tam a cerebro, quam e medulla oblongata prodeuntes, ab oppoſitis plagis, & originibus, quaſi decuſſatim proficiſcantur. Non tamen de omnibus paralyſibus dici iſtud licet, cum quaſdam nerveas fibras ab uno cerebri hemiſphærio profectas non ad adverſum, ſed ad idem corporis latus porrigi, multa ſuadere debeant. Hinc interdum reſolutum novimus latus idem, cui reſpondebat cerebri læſum latus, quod ex VALSALVA ipſo, & MORGAGNIO decuſſationis nervorum ſtrenuis alias propugnatoribus (*e*) evinci, confirmarique poteſt.

(*a*) *De apoplexia*. (*b*) *Phyſiolog. T.* 4. *p.* 222. *ed. Venet.* (*c*) *Comment. in* GALEN. *de uſu part. lib.* 10. *cap.* 12. (*d*) MORGAGN. *adverſ. anatom. VI. animadverſ.* 84., & ante eum VALSALVA, LANCISIUS, deinde MOLINELLIUS, PLATNERUS, LUDVVIGIUS: alique bene multi. At præ cæteris audiendus eſt HALLERUS, qui *in Element. Phyſiolog. T. IV. p.* 221. *n.* 1. frequentiſſima, inquit, ſunt exempla actionis decuſſatæ vulnerum, & vitiorum cerebri. Dextera manus reſoluta, cum pus ſub cranio in ſiniſtro latere effunderetur, MORGAGN. *de sed. & cauſ. morb. II. p.* 288. Resolutio dexteri lateris, & brachii dexteri, cum ſiniſter thalamus mollis eſſet, & flaccidus, *I. p.* 82. Hemiplegia dextera, cum aqua in ſiniſtro ventriculo, eſſet, & eroſum cerebrum *p.* 83.; & cum ſanguine in ea sede effuſo *pag.* 21., & cum corpus alienum in plexu choroideo ſiniſtro vitiose natum eſſet, *p.* 83. Paralyſis partis dexteræ faciei cum sero, & hydatidibus in ſiniſtro ventriculo, *Mèmoir des ſçavans etrang.* III. pagin. 452. Paralyſis lateris oppoſiti a ſanguine inter meninges effuso, CLOSSY p. 6. Vulnus enſis per oculum, hemiplegia lateris oppoſiti. *Philoſoph. Tranſact. Volum. LIII.* Sed, ne nimius ſim, reliqua vid. apud eumdem HALLERUM *T.* 6. *lib.* 10. *ſect. VII.* §. *XXIX.* diligenter

ter enumerata. (e) *Epist. anatom.* XIII. *nu.* 19. & 25. & *epist. anatom. med.* II. *n.* 16. Multa exempla in hujusmodi vid. apud HANLERUM, *Elem. Physiol. T.* 4. *l.* 10. *sect.* VII. §. XXIX. *p.* 223.

§. LXXXVIII.

Lateris ejusdem paralysis quo cerebelli, aut cerebri læsio.

Id etiam JANUS PLANCUS observavit in cerebelli potissimum læsionibus, in quibus propterea non oppositum, sed idem latus corporis resolvi (*a*) contendit. Sed præterea animadvertendum superest, non semper alternum latus resolvi. Sæpius enim non resolvitur, sed convellitur, (*b*), ut ego ipse aliquoties vidi, quando nimirum irritatio prævalet compressioni. Interdum etiam dum ab eadem cerebri læsione latus alternum resolvitur, respondens cerebri læsioni latus convellitur, motibusque clonicis (*c*) agitur. Quod facile explicaveris, si ponas irritari eodem tempore originem nervorum, qui ad latus affectum tendunt, dum origo nervorum ad alterum latus euntium comprimitur, ex quo simul resolvantur partes, ad quas hi nervi spectant.

Interdum convellitur latus non resolvitur.

(*a*) *Lettera sopra un' apostema del cervelletto.*

(*b*) HIPPOCR. *aph.* VII. & *de vulner. capit.* SCHOUTEN. *gevvondte hoofd. p.* 64. SCULTET. *observ.* 17. BARTOLIN. *hist.* 2. *cent.* V. BOUVART *Histor. de l' Acad. Royal des scienc. de Paris* 1700. *obs.* 19. SALMUTH. *l.* 1. *obs.* 17. (*c*) HORST. *l.* II. *obs.* I. LORRY *Mèmoir. des sçavans ètrang. T.* II. *p.* 575. *ex* HALLERO *l. c. T.* 4. *p.* 223.

§. LXXXIX.

Cur non semper resolvatur

Nec satis est quodlibet vitium unius cerebri hemisphærii, ut resolvatur semper alterutrum cor-

alterutrum latus? poris latus; nam, cum undique ex cerebri medulla ad nervos fibræ ferantur aliquæ, idcirco non omnis nervorum vis, uno cerebri latere aliquomodo compresso, aut labefactato, in eadem, aut adversa corporis parte extinguitur, qui hæc a fibris medullaribus ex integro hemisphærio prodeuntibus, atque ad universum corpus porrectis sustineri interdum potest, quin necessario paralysis subsequatur. Id tum maxime patet, cum utrumque hemisphærium noxam contraxerit, & neutrum tamen latus resolutum sit. Tantus enim tunc nerveæ facultatis ad partes singulas ex cerebro influxus superest adhuc, ut omnes satis vigeant, & sensu, viribusque polleant. Ceterum quando evenit, ut unum latus resolvatur, neque Medico, ubi accesserit, liceat amplius distinguere, quodnam primo latus fuerit affectum, quia universum jam corpus resolutum apparet, exquirat iis tunc ex domesticis, & famulis, in quodnam latus homo, procubuerit; nam hoc erit, quod ab initio resolutum fuit, labesque in opposita cerebri parte ut plurimum reperietur.

Latus primo resolutum est id, in quod procubuit æger.

§. XC.

Certis cerebri sedibus respondent quædam partes resolutæ.

Fereque compertum videtur ex Anatomicorum industria, certis in cerebro sedibus affectis certas in corpore partes paralyticas reddi. At compressis, aut aliter vitiatis nervorum opticorum thalamis oritur amaurosis, sive *gutta serena*, paralysis nempe nervorum opticorum, & retinæ (*a*). WILLISIUS notavit, si *corpora striata* aliquo modo lædantur, crura motu, & sensu (*b*) privari. Nec rationi repugnat pro vario *corporis callosi*, aut *medullæ oblongatæ* loco laborante, modo illud, modo aliud nervorum par, proindeque varias

rias corporis partes potiſſimum pati. Quod in primis comprobari ab ea poteſt hemiplegiæ ſpecie, quæ non a principio ingruit, ſed ſecundaria eſt, nimirum illa, in quam vera, exquiſita; atque univerſalis apoplexia interdum deſinit; cauſſa, quæ calloſum corpus (*c*), aut centrum cerebri, opprimebat, ad latus magis unum converſa. Quod ſi cauſſa, ut interceptio ſanguinis in venis ad cerebri baſim, nervos, qui inde ad linguam protenduntur, comprimat; ut plurimum aphoniam, & jactationes gignit, animadvertente LANCISIO (*c* *). Imo ſi ea ad cerebri baſim, cerebellumque deſcendat; nervoſque omnes inde egredientes obruat, eoque magis ſi ad nervorum uſque *cervicalium*, a quibus major pars *cardiacorum* provenit, originem propagetur; vita ipſa, motu nempe cordis, & thora penitus intercepto, protinus extinguatur neceſſe eſt. Hinc MORGAGNIUS (*Epiſt. anat. med. n.* 25.) jure videtur audiendus, ubi ait: *cerebellum* maxime affici in apoplexia, fortaſſe conjici poterit ex reſpirationis ſumma læſione, ano, & veſica reſolutis, excrementis ſponte erumpentibus; faciei, labiorum livore. Quod ſi fiſtulam, qua reconditur medulla ſpinalis, irruat, & ſupremam præſertim vertebras inundet, aut occupet, *paraplegiam* gigni, ferme omnibus perſuaſum eſt (*d*).

(*a*) PLATNER. *l. c.* LUDVVIG. *l. c.* (*b*) *De anima Brutor. c. IX. p.* 106. (*c*) PEYRONIE *Mémoir. de l'Acad. Roy. ann.* 1741. (*c**) *De sub. mortalib. lib.* I. *c. VIII.* §§. *IX. X.* (*d*) PLATNER, & LUDVVIG. *l. c.* & MORGAGN. *Epiſt. anatom. medic. cit.* Apud BOERHAAVIUM *Prælect. in Inſtit.* §. 401. describitur paraplegia primum a sanguine in principio spinæ effuso, deinde in apoplexiam, ab eodem ad cerebellum usque diffuso, terminata. Similem casum narrat DUVERNEYUS, uti videri poteſt

 in

in DUHAMELLI *R. Scient. Acad. Histor. l. III. s. V. c. n.* 1. TISSOTIUS veram paraplegiam vidit in vegeto homine, cui, dum terram foderet in spelunca, massa terræ concretæ in cervicem deciderat. Nulla sive luxatio, sive fractura a chirurgo eo in loco inventa est. *Epistol. med. vars argum.* p. 97.

§. CXI.

Particulares paralyses.

Interdum aliqui solummodo occupantur, resolvunturque musculi, uti faciei, palpebrarum, brachii, linguæ *, pharyngis, œsophagi, ventriculi, intestinorum, uteri, vesicæ, ani, de quibus alibi erit opportunior locus; atque hinc variæ *apoplexiæ levioris*, sive *particularis* species, vel, ut plerisque vocantur, paralyses prodeunt. Harum vero duplex genus est pro diversa caussarum sede, alterum videlicet ex cerebri, aut medullæ spinalis **, unde nervi omnes procedunt, pressione, suppuratione, ulcere, vulnere, infarctu, aliave simili noxa; alterum ex affinibus caussis involucra nervorum, ganglia, vicinasque partes afficientibus, nervos ipsos aut comprimentibus, coarctantibus, obstruentibus, aut alia quacumque ratione eos in itinere lædentibus. Huc redeunt varia umorum genera nervis adnata, cellulosi textus, quo nervi cinguntur, & continentur, frequentissimus hydrops, vertebrarum, aliorumque ossium fracturæ, luxationes, exostoses, contusiones, vulnera, metastases, venantis halitus, præsertim metallici, veluti ex arsenico, plumbo, cinnabari, & mercurio, aliaque corpuscula noxia, tenuissima, penetrantia, aut varia cacochymiæ genera ad nervos, aut eorum vaginas perducta.

* In Diario medico Parisiensi (*Juin* 1782. *pag.* 547.) exstat observatio D. MAJAULTI de paralysi linguæ, atque

ſque extremorum artuum inferiorum, quam ſine plethora, aut cacochylia, aut alia cauſſa solum frigoris tormentum excitaverat. Eam vero facile excuſſit intra sex dies solo diluto florum arnicæ, cui addebat duodecim guttas alkali volatilis pro qualibet *pinta*, ut vulgo vocant.

** Paralyses: quæ læſionibus medullæ spinalis superveniunt, non in oppoſito latere contingunt, sed in eodem, ex quo læsa medulla fuit. Vid HALLER *Elem. phyſiolog. T. IV. l.* 10. *sect. VII.* §. 29. *pag.* 223. ubi citantur TURNERI, RIOLANI, SALICETI, & *Act. Societ. Edimburg.* teſtimonia.

§. XCII.

Paralyses spuriæ ex musculorum vitiis.

At quoniam ad motum muſculorum præter nervorum vim requiritur ipſa fibrarum muſcularium integritas, firmitas, atque inſita *irritabilis* facultas; idcirco ultro fatendum eſt, aliquando, ſi non *veram*, *ſpuriam* certe, ſive *imperfectam* paralyſim, quæ fortaſſe rectius immobilitas dici poſſet, obſervari ex ſola fibrarum muſcularium laxata compage, aut debiliori elementorum eas componentium cohærentia, atque imminuta *irritabilitate*, aut ex cellularis contextus infarctu, œdemate, obſtructione, itemque ex impedito ſanguinis per arterias in muſculos influxu: qui pariter ad muſcolorum vim excitandam, aut ſervandam videtur expoſci. Id vitii genus ſcorbuticis, cacochymicis, vulneratis, & nimia venere exhauſtis corporibus præcipue ſupervenire conſuevit.

§. XCIII.

Paralyseos gradus varii.

In quavis autem paralyſi gradus quidam notari ſolent; vel enim una cum motu perit omnis ſenſus, tuncque perfecta eſt *anæſteſia* *; vel motus tan-

tummodo cessat, superstite sensu; vel sensus deficit, non vero motus. Utraque hæc *imperfecta* paralysis dicitur. Interdum in parte stupore correpta, motuque privata acuti subinde dolores percipiuntur; quod phænomenon cum ejus stupore paralytico vix conjungi posse videtur. Rarissimum est illud hemiplegiæ genus, in quo ex uno latere motus, manente sensu; ex. altero sensus, relicta movendi potestate, aboletur. Hujus tamen exemplum ab HEISTERO (*a*) posterorum memoriæ consignatum legimus. Rata quoque est paralysis tertio loco exposita, cujus itidem non desiderantur apud Clinicos aliquæ historiæ. Cl. BERDOTUS non ita pridem de sexagenaria meminit, dexteri lateris hemiplegia cum sensus, & motus jactura prehensa, cui motus quidem rediit, numquam vero sensus (*b*). Ego ipse, qui istud pluries vidi, ante paucos annos accitus fui ad nobilem fœminam hemiplegiacam, quæ post menses tres, ex quo in hujusmodi morbum inciderat a suppressis catameniis, motum quidem recuperaverat, sensum vero nequaquam. Quando sensus in paralyticis membris remanet, deficit autem motus; nonnulli rem satis explicari putant, si dixerint, ad sensum minorem nervorum vim, sive influxum sufficere, majorem vero requiri ad motum. Verum contra supersit motus, aut redierit, absit vero sensus; quomodo phænomeni explicationem inibunt. Fortasse propius a vero erit, qui nervos musculis movendis dicatos suam vim acquisivisse dixerit, non eos vero, qui ad cutem pertinent (*c*) sive, quod eodem recidit, nervos fortasse, qui a spinali medulla originem habent, relevatos fuisse, eos non item, qui a nervi intercostalis trunco magna ex parte suppeditantur.

* Ana-

* Anæstesia hodie sumitur pro sensus omnis tam interni quam externi privatione. Hinc stupor latine vertitur. Hodie hæc vox adhibetur a nosologis ad morbum quemdam significandum, quem a paralysi non minus, quam a catalepsi, atque ecstasi differentem volunt. Et quamvis rationibus hujusmodi differentiam innixam tradant, non tamen de ea genus quoddam morbi peculiare conficiendum duxi, quod casus illi, quos de anæsthesia narrant, facile ad paralysin, vel ad catalepsim, aut ecstasim saltem spuriam redigi possunt, ut in capite de catalepsi, & ecstasi facile ostendam.

(*a*) *Ephem. N. C. cent. II. observ.* 196.

(*b*) *Act. Helvet. T. VI. p.* 191 (*c*) Cl. RAYNER. BONAVENTUR. MARTINUS Professor Pisanus non dissimili utitur explicatione in *Istit. Med. T. I. cap. V. p.* 59.

§. XCIV.

Si stupore, aut torpore solum pars aliqua elanguerit, non vero motum, & sensum prorsus amiserit; hæc communiter *paresi* laborare dicitur, quadam videlicet imperfectæ, & spuriæ paralyseos specie. Multi tamen paresis nomine utuntur ad inferiorum tantum artuum significandam resolutionem. Alii id nominis adhibent vel intestinorum atoniæ, quæ in colica Pictonum, sive *convulsiva* plerumque sponte, aut narcoticorum usum consequitur; vel brachiorum paralysi eidem colicæ supervenienti. ARETÆUS porro *paresim* esse ait, quando vesica urinaria resolvitur, neque amplius ad emittendam, urinam valet (*a*). *Quid paresis?*

(*a*) *De causs. & not. diuturn. affect. l.* I. *c. VII.*

§. XCV.

Communes apoplexiæ differentiæ.

Hactenus de propriis apoplexiæ particularis differentiis. Supereſt, ut de communibus utriuſque cum particularis, tum univerſalis, dicamus. Itaque apoplexia ratione loci primario affecti dividitur in *idiopathicam*, & *ſympathicam*, prout nempe ejus cauſſa vel proxime in capite, vel alibi reſidet, unde vim porro ſuam in caput exerceat. Item ratione cauſſæ alia eſt, *ſanguinea*, alia *ſeroſa*, *pituitoſa* alia, *atrabilaris*, *metaſtica*, in primis ex arthritide, lochiis, aut lacte ſubito, & velociter retropulſis, *traumatica*, *hyſterica*, *epipletica*, *convulſiva*, *ſcorbutica*, *venerea*, *febrilis*, *polypoſa*, *præcordialis*, *mephitica*, *narcotica*, *halituoſa*, *fulminea*, & ſic deinceps.

§. XCVI.

Gradus apoplexiæ legitimæ.

Præterea in apoplexia *vera*, ſive *exquiſita* (§§. LXXII. LXXXVI.) conſiderari ſolent gradus quidam a reſpirationis, pulſus, caloriſque depravatione derivandi; quorum cauſſa communiter ipſa diſtinguitur in *debilem*, *fortem*, & *fortiſſimam*. At GALENUS (*a*), cui adhærere quidam malunt (*b*), gradus hoſce ad quatuor extendit, indeque *leviſſimam*, *levem*, *validam*, ſive fortem, & *validiſſimam* conſtituit; quamquam, ut libere quod ſentio dicam, hujuſmodi gradus ſubtilius excogitati, & minutius fortaſſis diviſi, vix unquam diſtincte a Clinicis percipi, & deprehendi poſſint.

(*a*) *Comment. in coac. præn. tex.* 476.

(*b*) Jo. BAPTIST. MOLINARIUS *l. c.*

§. XCVII.

§. XCVII.

Levissima ea dicitur, in qua respiratio liberior, pulsus ordinatus, color faciei, & calor corporis naturali proximus deprehenduntur. *Levis*, quæ respirationem, & pulsum inæqualem, aut intermittentem, colorem præter naturam, corpusque subfrigidum exhibet. Quando vero spiritus ægerrime ducitur, pulsus durus, & longe varius micat, color deperit, & corpus friget, tunc *validam*, sive *fortem* adesse scito: *validissimam* demum, atque acutissimam, ubi rhonchi vehementissimi trahuntur, aut his absentibus, nulla respiratio, pulsus nullus percipitur, facies cadaveris speciem habet, sudor frigidus undique manat, spuma circa hos colecta hæret, & sphincter ani, & vesicæ omnino laxatur. Animadvertimus tamen cum Cl. MORGANIO (*a*), respirationem læsam indicare varios quidem morbi hujusce gradus, non ita tamen eam accipi oportere, ut sine hoc signo gravissima interdum apoplexia esse non posset. Nonnunquam enim bona, & ordinata visa est respiratio, quamquam validissimum malum, & cito mortiferum existeret; idque VALSALVÆ, & VERATTI observationibus, comprobari. Insuper verisimillimum videri, in *levissima*, & *levi* cerebrum proprie dictum magis, in *forti*, & *fortissima* cerebellum etiam, aut medullam oblongatam, & supremam medullæ spinalis regionem offendi.

Nota eiusque gradus.

Animadversio de respirationis ratione.

(*a*) *De sed. & causs. morb. Epist. II. n.* 13. *&* 14.

Diagnosis.

§. XCVIII.

Signa futuræ, aut imminentis apoplexiæ. Apoplexiam non ſolum ex iis, quæ ſupra (§§. LXXXII. LXXXIII. LXXXIV. LXXXV.) expoſita ſunt, verum etiam ex aliis, quorum recenſionem mox ſubjungemus: licet prævidere; quod ſummopere intereſt Medicorum, quibus curæ eſſe debet aliorum ſalutem tueri. Igitur eam imminere tradunt, ſi quis inter dormiendum alto ſopore captus, incubo *, & dentium ſtridore corripiatur, aut vehementer præter conſuetudinem ſtertat; ſi dolor capitis ſine manifeſta cauſſa jamdiu vexet, nauſeam, aut vomitum moveat, nullaque re mitigetur, ſi memoria, quæ felix, tenaxque fuit, repente minuatur, obfuſcetur, aut deficiat, faciliſque oblivio eidem ſuccedat; ſi caput grave fiat, mens hebetetur, ſopor facile obrepat; ſi maculæ muſcarum inſtar, aut ſcintillæ oculis obverſentur, quin amauroſeos, aut ſuffuſionis ſuſpicio præceſſerit; ſi albuginea tunica rubeat, lacrymæ ſponte profluant, vertigo tenebricoſa ſtanti, aut caput deorſum demittenti citra ventriculi repletionem ſuperveniat, & ſaepe revertatur; ſi ſenibus, qui vitio cerebri, & nervorum opticorum viſum amiſerint, noctu ſplendor ſubinde ante oculos fulgere videatur. Id vero ſi circa hiemale ſolſtitium contingat, lethalis eos apoplexia, vere accedente, quod longiſſimum eſt, correptum iri, conjecturare fas erit. Si quis nec vini, nec *tabacci* abuſu temulentus inter legendum a linea aberret, cum minime id prius eidem accideret; ſi ſuſurrus, tinnitus aut bombus, quem, nec loca humida, nec paries recenter calce obductus, nec alia evidentior cauſ-

ſa procrearit, auribus obſtrepant, ſi lingua balbutire incipiat; verba tardius proferantur; reſponſa dentur implexa; os diſtorqueatur; ſi inſolitus mæror, aut angor animi accedat; ſi deglutiendi difficultas ingruat, aut glutire volenti tuſſis excitetur, nulla interim inflammatione, nullove tumore fauces obſidente, nullaque affectione hyſterica, aut hypochondriaca intercedente; ſi ſæpius animi deliquium infeſtet; ſi alterutrum corporis latus identidem torpeat neque id ex compreſſione ulla partium, aut tumore, aut arthritidis, rheumatiſmi, ſcorbutive effectibus repeti poſſit; ſi tactus obtuſior evadat; ſi manus, quæ antea velox erat, mox minus prompte ſcribenti obſecundet; ſi ex levi inceſſu laſſitudo cita ſequatur; ſi pedes vacillent, veluti rependo trahantur; ſi membra formicationis ſenſu afficiantur; ſi poſt capitis vulnera, contuſioneſque rigor, aut diutini citra febrim horrores, aut *catoche* ** invadant. Hæc, inquam, aliaque id genus, ſi non omnia, aliqua ſaltem, ſæpiuſque obveniant, neceſſe eſt; ubi apoplexiæ acceſſus prævidendi ſunt. Nam ſine ullo etiam præcedente indicio interdum adoritur vel optime valentes.

* Incubus, ſive Ephialtes eſt quædam ſpirandi difficultas in ſomno dormientibus ſuperveniens cum sensu ponderis thoraci sub specie larvæ, aut spectri, aut ſagæ incumbentis, a quo niſi poſt varios gemitus, conatus, & varias luctas evigilantes, aut excuſſi liberantur, ſuperſtite tantum cordis tremore, & palpitatione, & non raro accelerato diaphragmatis motu. Pueri huic malo magis obnoxii eſſe consueverunt. Sed variæ cauſſæ incubum, ſive ephialtem inferunt, nempe plethora, ventriculi repletio, vermes, pathemata animi, interdum acceſſiones febrium intermittentium, hydrocephalum, atque aliæ cerebri malæ af-

affectiones, & in primis cœna lautior, & decubitus in dorsum. Apoplexiam autem antecedit ille, qui a copia sanguinis, aut seri circa cerebellum, aut medullam oblongatam; spinalisque initium collecta originem ducit. Isque in primis Medici opem exposcit. Ceterum raro sub Medici considerationem cadit, ut morbus: quamobrem ad pathologiam generalem potius rejiciendum ducimus. Nam quæ ex SILIMACO Hippocratis sectatore de incubo, veluti lue, apud urbem Romam grassato populariter narrat COELIUS AURELIANUS (*Tard. passion. l. c. 3.*), non video ab aliis ulla observatione confirmata.

** De catoche, sive catalepsi inferius agemus peculiari capite. Est autem affectus, in quo ægri stupidi, quasi rigidi, atque ecstatici manent.

§. XCIX.

Apoplexia sanguinea, serosa, & convulsiva. Cum vero ea jam accesserit; perpendere oportet, utrum *sanguinea*, aut *serosa*, aut *convulsiva* sit? De his enim tribus tantum seorsum agere constituimus, experientissimorum etiam virorum adducti auctoritate (*a*), quod ad hasce reliquæ ferme omnes reduci commode possint. Et primum *sanguineam* indicant lauta victus ratio, alimenta euchyma, vita hilaris, & parum exercitata, ætas *Signa sanguineæ.* florens; temperamentum sanguineum, vernum anni tempus, tempestas calida, & humida, suppressæ sanguinis evacuationes. Frequentius ipsa sine ullis præcedentibus signis extemplo invadit, præsertim si ex ruptis cerebri vasis, aut ex vehementiore aliqua caussa sanguinem caput versus propellente oriatur, & tum sæpe acutus, & subitus, & vehemens capitis dolor antecedit. In hac, postquam hominem percussit (§. LXXIV.), facies rubet, oculorum, & temporum venæ tument, caput summopere calet, oculi semiaperti, & veluti vitrei ferme rigent; hærent, præminentque. Respiratio sæpe liberior est, quandoque stertorosa,

ſa, pulſus utplurimum magnus, & plenus, alias vehementior, & qualis in inflammationibus eſſe ſolet; morbo augeſcente fit languidus; lenior, & rarior; reſpiratio paullatim minuitur, & cum validiſſima eſt àpoplexia, ſubeunt rhonchi graviſſimè, ſtridor dentium, convulſivi motus, vomituritio ſympathica, tandem mors. Quidam, dum corruunt, ejulatum emittunt. Aliis ipſo momento, percelluntur, *hemiplegia*, ſive paralyſis unius lateris accedit. Caveto autem, ne ex ſola facie pallida, aut ex ſenili ætate ſtatim credas, non eſſe *ſanguineam*. Non raro enim in ſenibus apoplexia cum facie pallida denatis ſanguis intra cerebrum effuſus inventus eſt; tuncque pallor vitæ deficientis effectus fuit, non ſanguinis inopiæ ſignum.

(*a*) MOLINARIUS *l. c.*

§. C.

Ut *ſanguinea* apoplexia a copia ſanguinis vaſa cerebri nimium urgentis, aut intra cava effuſi nomen recipit; ſic *ſeroſa* vel a ſero, ſive pituita. ſive aqua eadem opplente, aut inundante deſumit, Et licet non ſemper aqua, ſerum, aut pituita intra calvariam in apoplecticorum capite reperta pro cauſſa apoplexiæ haberi poſſit, quia interdum apoplexiam alia ab cauſſa profectam ſeri effuſio, ut effectus, ſubſequitur; certis tamen ex obſervationibus conſtat, ab aquoſa etiam illuvie eam quandoque (§. LXXVI.) progenitam. Neque ſemper neceſſe eſt, ut aqua hæc ſit magna copia; ſed ſufficere videtur eam licet paucam, acrem tamen exiſtere, irritandique potentia præditam. Nam ejus

Quid ſeroſa apoplexia.

Seri copia:

Paucitas ſeri, ſed acris.

jus acritudine cerebrum si minus convelli, ut autumabat MORGAGNIUS (a), pungi saltem; irritari, aut arrodi potest ita, ut inde apoplexia consequatur. Quod si acritudo ab ea abfuerit, & exigua sit aquæ quantitas; hæc per se vix videtur ad apoplexiam satis esse, nisi aliæ caussæ cum internæ, tum externæ, concurrant, & cerebrum valide, & cito attingant, obruantque.

Serum paucum cum aliis caussis.

(a) *L. c. Epist. IV. n. 1. 5. 27. & alibi.*

§. CI.

Serum licet paucum, subito effusum.

Attamen non negaverim, serum, sive aquam quandoque exigua quantitate apoplexiæ inducendæ parem esse posse, dummodo uno quasi ictu, & subitanea effusione in ventriculis coacervetur, aut circa cerebrum sub meningibus repente effundatur. Tunc enim non quantitas, sed insueta, & subita compressionis, aut distentionis vis non levem meretur considerationem. Contra cum lenta seri, sive aquæ collectio; insensibili ferme effusione fiat; novum non est, cerebrum multo, copiosoque liquore gravari posse, quin apoplexia procreetur. Id maxime liquet in hydrocephalo, in quo cerebrum lentam, & paullatim factam pressione, aut distractionem facile ferre posse, compertissimum est.

§. CII.

Signa serosa apoplexiæ.

Ceterum a sero, aut a pituita apoplexiam esse, significant temperamentum phlegmaticum, habitus corporis cachecticus, & decolor; ætas senilis; caussæ aquei, & lenti humoris copiam augentes, accessio non ita subita, ut in *sanguinea*; facies pallida & tu-

& tumida; venarum depressio; membrorum flacciditas, & frigus; respiratio impeditior; stertor, & sibilus major; pulsus depressus, tardus, parvus, rarus, varius inæqualis, atque intermittens. Antecedunt sæpe vertigo, præsertim pomeridiana, & nocturna, torpores, hebetudines, balbuties, & sopor. Præterea qui in hujusmodi morbum incidunt, non illico vocis, & linguæ usu privantur, oculos, atque os subinde aperiunt, ingentemque ex iis lymphæ vim emittunt. Ne vero hic quidquam dissimulem, scire licet Cl. TISSOTIUM (*a*), respirationem in hac apoplexiæ specie minus difficilem esse, ægrumque interdum facilius, atque uberius vomere, animadvertisse. Qua in re quantum ipse vero propius accedat, aliorum observationibus decernendum relinquam.

(*a*) *Avis au peuple sur la santè T. I. cap. IX. de l' apoplex.* §. 149.

§. CIII.

Proximum est, ut de signis apoplexiæ *convulsivæ*, sive *spasticæ*, quæ nimirum a spasmis originem ducit (§. XCV.), differamus. De ea mentionem faciunt SIDENHAMIUS (*a*), FRID. HOFFMANNUS (*b*), & JO. BATTISTA MOLINARIUS municeps, & amicus olim noster (*c*), TISSOTIUS (*d*), aliaque, quamquam nonnullis prætervisa, aut studio neglecta. Huic obnoxii sunt, qui spasmis abdominis aliquamdiu laborarunt, qui colocis doloribus, qui hypochondriaca, vel hysterica passione, qui calculis cystidis felleæ, qui alvo adstricta, aut vehementibus, subitisque animi motibus, ira, terrore, aut epilepsia vexantur, aut *Signa apoplexiæ convulsivæ.*

hæ-

hæmorrhoidum, mensiumque consueto fluxu carent, aut ex arthritide anomala spasmis conflictantur. Solet ea prædici ab externorum sensuum imbecillitate, vertigine tenebricosa, artuum gravitate, tremore, affectibus hystericis, atque hypocondriacis gravioribus, diuturnioribusque. Simul ac in propinquo est, extrema perfringerantur, cutis arescit, facies, oculique rubent, arteriæ carotides validius, celeriusque micant; reliquæ magnum, durumque pulsum exhibent. Quoniam igitur in mulieribus sæpe ab hystericis, spasticisque passionibus, aut in viris ab aliarum, & speciatim imi ventris partium incommodis incipit; ideo *hystericam*, aut *sympathicam* etiam vocant. Hæc porro, utpote a spasmis orta modo levior est, facilisque solutu, quia, cum primum eo pervenit, ut *sensibilitate* extinguere incipiat, mox *spasmi* laxentur, & cessent, necesse est: modo in hemiplegiam, aut alicujus partis dumtaxat paralysim desinit; aut ab initio statim sub particularis paralyseos specie, quæ non admodum diu persistere solet, solum ingruit; modo etiam vehemens est, quod rarius tamen evenit, & cito vitam, ut aliæ apoplexiæ graviores, abrumpit *.

(*a*) *In Dissert. Epist.* (*b*) *Medic. system. Part.* 2. *sect.* 1. *cap. VII.* §. *X.* (*c*) *L. c.* (*d*) *Epist. varii argument. p.* 88.

* Bina *apoplexia hysterica*, sive *convulsivæ* exempla profert Cl. TISSOTIUS hisce verbis: *Generosa, venusta, vicennalis virgo benignissimas, ut audivi, variolas ante aliquot menses facillime in alia urbe superaverat, pluriesque postea purgata fuerat. Ab illo tempore hystericos morbos experta erat, & præsertim a duobus circiter mensibus graves cephalalgias conquerebatur, mœstaque erat. Dissito perito medico, qui primum curaverat morbum, empirico cre-*

credebatur quamdam olim famam consequuto, qui morbum variis evacuationibus, & refrigerantibus remediis sanare sperabat; at ineptum tentamen, infelix successus. Omnia ruebant in pejus; demum cum immani cephalalgia loquelam subito amisit, dolorem digito monstrans. Biborio ante mortem, nec citius illam vidi, rubra erat facies, intermittens, irregularis, minimus, pessimus pulsus; anxietas summa; subito obiit. Caput secari voluerunt parentes; adfui simplex testis. Ne minimum inveniebatur vitium. An apertum pectus aliquid morbidi obtulisset? Contra forsan sequens abservatio. Eodem anno in octodecennali virgine fluentia menstrua terrore supprimebantur; hisque suppressis in frequentes incidebat lypothimias, quas fugare variis tentabat chirurgus tunc temporis hic degens. Demum post innumeras ægritudinis larvas per sex, aut septem menses ludentes, profundo sopore prehendebatur quem frustra excutere satagebat. Cessis omnibus, ad me tertia somni die confugiebant parentes. Dormientem inveni, nec tumultu, aut ullo irritationis genere excitandam. Quod in similibus casibus soleo, integram suasi quietem. Post duodecim horas evigilabat sana, ni admodum debilis. Accurate perpendens omnia, omnium locale vitium, nullam inveniens febrim, roborantia suasi anthystericis nupta. Succedebant ad vota, sed ex novo terrore, post aliquos dies, sævas adeo anxietates cum immani cephalalgia, nauseis continuis, horrendis artuum convulsionibus experiebatur, ut tristiora videre raro contigerit. Ferociam morbi opii dosi unica lenivi primum, tum jam dictis remediis sensim vici: at integræ sanationis parvam spem relinquebant longo morbo, & præsertim remediis fractæ vires. Dum offam comedit, accedit anxietas, intra minutum moritur. Cadaver aperire, pecunia victi, permittunt parentes. Cor paullo forsan æquo majus, mollius, pallidiusque inveni. An ex frequentibus phlebotomiis? Cetera, nullum cadaver omni labe magis vacuum vidi.... Anne mors ex paralysi, aut convulsione cordis? Sane facillime, sæpissime resolvuntur, & convelluntur omnes hystericarum musculi; quid ni cor? Sic ergo credam, donec boni melio-

ra doceant. Epist. med. varii argument. p. 88. 89. 90. Mortis repentinæ sine ullo vitio ullibi invento, ac proinde nervorum spasticæ affectioni tribuendæ historia Haeniana, quam ad hunc locum allegat TISSOTIUS, sic habet: *Juvencula fœmina ad nosocomium nostrum accessit, multis ab annis vehementi cordis palpitatione, anhelitu, anxietate præcordiorum, tussique vexata frequenti; artis interea opem frustra eo usque experta. Cum alvo ab octiduo careret, enema immiti jubeo, alia interim paraturus. Sed interim moritur. In cadavere publice examinato vitales partes sanitatem illibatam adeo referebant, ut nihil illibatius. Neque quod toto corpore tam in solidis, quam in fluidis accusaretis, quidquam erat; præter geminam, sed leviusculam pulmonis ad pleuram adhæsionem, & tres lumbricos teretes in ileo intestino. Porro & cum his lumbricis, & cum longe latioribus pulmonum adhæsionibus millenos homines sanissime vivere, Anatomicis compertum est. Ut proinde cum* BOERHAAVIO §. 826. *concludamus*; „ Caussa ejus plerumque est inordinatus, „ & violentus spirituum vitalium in cordis villos impe-„ tus &c. " HAEN. *Rat. P. IV. p.* 36. 37. His adjungi merito debet singularis observatio apoplexiæ convulsivæ, quæ epilepsiæ recurrenti, motibus convulsivis, & demum tetano succedit in puella undeviginti annorum, quæque intra horas quatuor & viginti lethalis fuit. In ejus siquidem cadavere diligentissime perlustrato nihil invenit Cl. BOUCHERUS; cui apoplexia tribui posset. *Recue il d' observ. de Medecin. &c. D.* 47. *p.* 77.

§. CIV.

Apoplexia convulsiva duplex alia idiopatica, sympatica alia.

Quoniam vero apoplexia convulsiva, sive spastica modo a caussis circa nervorum principium locatis, modo in partibus aliis, & longe dissitis existentibus oriri potest: idcirco duplex ejus genus constituendum videtur alterum *idiopathicæ*; *sympathicæ* alterum. Quæ spasmos in ipso cerebello, eorumque appendicibus caussam habentes subsequitur, quum origo nervorum in ea idiopathice

thice efficiatur, facile intelligi potest, qua ratione ipsa gignatur; ab eisdem nimirum caussis, a quibus spasmi fiebant; validius cerebrum late sumptum prementibus, irritantibus, aut alio quocunque modo lædentibus. Difficilima vero explicatu ea est, in qua cerebrum symphatice tantum compatitur: nam quo modo spasmi in visceribus, puta imi ventris, aliisve in partibus exorsi in nervorum principium agere, apoplexiamque creare possint, res sane obscurissima est, postquam a Physiologis contenditur, duram meningem nullo sive motu pollere, nervosque *irritabilitatis Hallerianæ*, & contractionis cujusvis esse prorsus expertes.

§. CV.

Si quid tamen conjecturis dandum est; non unum esse modum, quo spasmi apoplexiæ caussam præstant, ego quidem arbitrarer. Primum potest sanguinis motus in iis partibus, quas spasmus convellit, non solum præpediri, verum etiam illa ejus portio, quæ illuc progressura esset, aliorsum averti cerebrumque versus compelli, atque urgeri ita, ut majori copia, & impetu, quam convenit, in illud ruat, vasa oppleat, distrahat, imo quandoque perrumpat. Quod eo expeditius fiet, quo difficilius capite refluet sanguis, venis nempe majoribus per spasmos colli, diaphragmatis, thoracis, & præcordiorum compressis, coarctatisque. Hinc perspicuum plane fit, apoplexiam ex vasorum cerebri plenitudine nimia orituram, quæ facile solvi possit, si nervorum sensu languente spasmi cito laxantur; aut contra, si vasa rumpuntur, sanguinemque effundunt, cita morte finiendam. Quod si utramque hujusmodi speciem, etsi a spasmis ortam, quis tamen ad

Sympathica varia ratio.

ſanguineam, aut ſeroſam apoplexiam redigendam exiſtimet, non valde ego repugnavero.

§. CVI.

Paralysis particularis a spasmo. Verum ad *ſpaſticam*, ſive *convulſivam* æquior jure ſpectat levior, particulariſque apoplexia, ſiv paralyſis, quam ſpaſmi alicujus partis poſt ſe reliquerint. Hæc enim tunc enaſci videtur, cum nervi, qui ad aliquam partem feruntur, a muſcularibus fibris, aut muſculis circumpoſitis, & vehementer contractis premuntur. Sed paralyſis iſta brevi deſinit. Nam nervi reſolvuntur quidem, ſed brevi laxato ſpaſmo, niſi vis magna eis illata fuerit, redit tam ipſis, quam appenſæ parti & ſenſus, & motus integritas, quemadmodum in affectionibus convulſivis gravioribus ſæpe ſæpius contingit. Sic nervus opticus ſpaſmo fibrarum muſcularium, quæ eum prope cingant *, compreſſus viſum tollit; laxato ſpaſmo reſtitutus, reſtituit. Quod pluries in hyſteriſmis vidimus.

* Non ignoro, fibras hujusmodi negari a nuperis quibusdam anatomicis: sed negari non poteſt, musculos oculum moventes adeo nervis opticis prope adſitos eſſe, ut spasmo illis affectis hi quoque conſtringi, & veluti vinculo comprimi queant.

§. CVII.

Apoplexia sympathica mira species. Fereque ad hujuſmodi explicationes perſtringi poſſet omnis apoplexia, quam convulſivam, aut ſympathicam dicunt; niſi ejus quædam ſpecies, in qua cerebrum ipſum ob nervorum dumtaxat conſenſionem affici videtur, quin ullo modo ex memoratis cerebrum compatiatur, nullamque labem poſt mortem oſtendat, obſcuritatis aliquid relinqueret, aliamque interpretationem poſtularet. Id

in

in primis evenit mulieribus hystericis, infantibus, & pueris ex morbis convulsivis, quorum fomes alibi, quam in capite, sedem habet, apoplexia denatis; uti ex medica historia compertum est, atque a nobis ipsis supra (§§. LXXV. CIII.) subindicatum. Namque nemine præterit, a caussis in ventriculo, aut intestinis latitantibus sic affici cerebrum, ut totum inde corpus convellatur, aut mens deliret, aut contra stupeat, altove somno obruatur; motus vero convulsivos, delirium stuporem, aut veternum desinere, & discuti expulsa per medicamentum purgans materiali caussa; aut aliter innoxia reddita. Quid ni igitur similibus ex caussis vehementius agentibus, & sæpius revertentibus apoplexia gigni queat, quin in cerebro ulla labes relinquatur oculis prosectoris percipienda? At quanam unquam ratione spasmi, nervorumque consensio vim cerebro proxime inferant, modo quærendum superest. *Hæc aliam postulat explicationem.*

§. CVIII.

Quidam malum repetunt a nimia liquoris nervei per irritamenta alicubi hærentia derivatione, & jactura; ex quo cerebrum ferme exsuccum, atque inanitum reddatur. Alii spasmum dicunt per nervos cum medulla cerebri communicari; quod possibile sibi persuadent, etsi nervos irritabilitate carere jam pericula evicerint; sicque sentiendi, movendique facultatem extingui confingunt. Sed quam parum hisce hypothesibus tribui debeat, & quo usque locus iis esse possit, partim ex physiologicis, partim etiam ex his, quæ antea jam exposita sunt, facile quisque perspiciet. Nonnulli etiam, ut omnem difficultatis nodum *Quid alii cogitarint.*

expediant, suspicari non dubitant, in hipocondriacis, atque hystericis passionibus aliquid ab imi ventris latibulis, aut ab utero, quando in his spasmorum fomes residet, in sanguinem transfundi, quo ipse crassescat, cogaturque adeo, ut in minutissimis cerebri vasculis deinde consistere, atque hærere debeat. Quod etsi sine ulla contentione fieri interdum posse largiremur, tamen apoplexia inde nata rectius metastatica, quam convulsiva diceretur, & sane hujusmodi metastaseos in cerebro; aut ejus vasis, ut patet, indicia non deficere debuisset.

§. CIX.

Alia explicatio.

Quas ob res, ut a difficultate non longius discedant alii, quibus ratum, fixumque est, in apoplexia convulsiva non solum cum vita deleri cerebri functiones, verum etiam nihil interdum in eo vitii sectione anatomica deprehendi; se se eo convertunt, ut credant, spasmis itinera sanguinis arctari, occludique posse, ne ullus ad cerebrum eidem pateat aditus, vel saltem cordis motum spasmo penitus inhiberi, & supprimi (quo TISSOTIUS inclinare (*a*) videtur), vel cor idem (quæ altera ejus conjectura est) paralysi tactum conquiescere, & sic vitam intercipere. Verum consideratio viarum, quæ sanguinem ad cerebrum mittunt, vix sinit, ut eas per spasmos omnino occludi posse existimemus. Quamquam vero & vias ejusmodi occludi, & cordis motum spasmo intercipi non inficiaremur, ut illi opinantur: non tamen ideo satis pateret, non apoplexia, an vero syncope cardiaca morbum primarium præstitisset. Etenim hac ex caussa novum non est, mulie-

lieres vehementibus convulſivis affectionibus obnoxias repentina morte, ſive aſphyxia lethali interdum occidi, Si vero cor paralyſi infirmatum mortem attuliſſe dixeris, ut ſecundo loco idem vir celeberrimus ſuſpicatus eſt, reſtat adhuc diſquirendum, an hæc cordis paralyſis idiopathica ſit, aut vero ſympathica ex cerebri læſa functione? Si primum, mors a ſyncope; ſi alterum, ab apoplexia erit. In hac igitur ſpecie tota adhuc verſatur vis propoſitæ diſquiſitionis, quomodo nempe in ſympathica apoplexia, quæ ſine conſpicuo, & viſibili cerebri vitio mortem intulit, cerebrum conſenſu aliarum partium affectum ſit, & quid paſſum? Alterutrum fortaſſe conjectari licet, videlicet vel ſpaſticas contractiones ad arteriolas uſque minimas cerebri, nam irritabiles eas eſſe non incongruum * eſt, ita propagari, ut ſpaſmo contractis atque affectis, iis commercium inter corticem, & medullam, atque inter hanc, & reliquas corporis partes (LXXV.) interrumpatur; vel nervorum extrema a cauſſis ſpaſmum efficientibus intime adeo percelli, & labefactari, ut eorum etiam origo, cerebrum videlicet, cerebellum, & medulla oblongata ſimilem labem in tenerrima elementari fabrica incurrant, propter quam ea fibrarum ſubverſio, aut alia præter naturam mutatio conſequatur, quacum & ſenſus, & motus exerceri minime queant **. Ultra progredi vetat ignorata adhuc nervorum tum natura, tum actio, aut certe denſiſſime magnam partem tenebris involuta. *Conjectura nostra.*

(*a*) *L. c.* supra §. 103. *not.* *

* Videantur quæ hac super re in *Comm. de Inflamm.* §. XXXVII. *ad not. s. g. h.* protulimus. Nervis porro arterias non carere, poſt SENACIUM (*Du cœur T.* 2. *p.* 169.

p. 169.) HALLERUM (*T. 2. p. 206. & 222. & 252. & oper. min. T. I. pag. 223. & alib.*), & MORGAGNIUM (*ep. anat. med. 25. n. 20. 23.*) affirmat TISSOTIUS (*Tratt. de' nerv. T. I. p. 2. art. 6. §. 266. & seqq.*), & nuperrime §. ANDREAS COMPARATUS, qui in *occurs. med. 24. n. 47. & seqq.* nervos quamplurimos arteriis non modo circumdari, sed intime cum earum fibris commisceri vidit.

** Nolo hic silentio præterire animadversionem apprime opportunam Cl. HAENII, quæ hisce verbis continetur: *Difficilius quidem est explicatu, cur incohamentum apoplexiæ ab eadem caussa* (nimirum intercostalis nervi consensu) *in thorace premente, aut vellicante fiat; sed ab altera parte facile concipimus, posse unicum nervulum alicubi tam vehementer premi, & agitari, ut inde totum sensorium commune turbetur. In ulcere ruditer agitatus nervus* (quod ego aliquando ibi ab applicato ad deprimendas fungosas carnes lapide infernali) *universi corporis convulsionem facit. A mera dumtaxat applicatione venenorum ad ventriculi nervos, qui ab intercostalibus, & vago pari, species apoplexiæ nascitur, sæpe, expulso cito veneno, mox evanida. In rupto abscessu pulmonis hæc apoplexia remisit, brevique post cessavit ipsa, & simul, quæ ipsam comitata, sequutaque fuerat, resolutio. Rat. medendi P. III. cap. 2. p. 121.*

§. CX.

Quomodo apoplexia differat a syncope. Nunc quemadmodum apoplexia ab aliis affinibus morbis differat, exponendum est. Differt a syncope, quod in hac facies semper pallet, respiratio vel omnino lenis est, nullus in arteriis pulsus percipitur, sudor e fronte plerumque manat, atque extrema algent. Negari tamen haud potest, si summus sit apoplexiæ gradus, id est morti jam proximus, interdum eam vix a syncope distingui posse, nisi ad alia signa, quæ antecesserint, quæ ex familiaribus, domesticisque resciri poterunt, confugiamus. Non leve quoque

discrimen est inter *apoplexiam*, & *suffocationem hystoricam*; nam in hac nec partes penitus resolvuntur, nec sensus omnis perit, cum hystericæ & punctæ, & vellicatæ dolorem persentiat; ac præterea, si gravior sit affectio, respiratio, & pulsus deficere videntur, uti in syncope; & postquam ab accessione redierint, recordantur plerumque eorum, quæ acta sunt, quæ eis acciderunt, dum pene mortuæ videbantur. Nec quidquam obstat historia, si vera est, mulieris a VESSALIO dissectæ: cum syncope, aut apoplexia hysterica, sive convulsiva, non *suffocatione*, eam correptam fuisse, verosimilius reputetur. Epilepsia vero ratione sensus animalis penitus intercepti maximam habet cum apoplexia affinitatem: candens quippe ferrum cuti impositum ab epileptico non sentitur. Ab apoplexia tamen discernitur, quod in illa, nempe epilepsia totum corpus, si perfecta est, convellitur, inconditisque motibus exagitatur.

Quomodo differat a suffocatione hysterica.

Discrimen inter epilepsiam, & apoplexiam.

§. CXI.

Restat modo, ut aliquid, quod ab initio recepimus, de soporosis quibusdam affectibus, *caro*, *comate*, & *lethargo* dicamus. Hi enim ad apoplexiam ita prope accedunt, ut SENNERTO, BOERHAAVIO, aliisque non paucis levioris apoplexiæ species videantur. Cumque easdem ferme caussas habeant, quas illa, in primis apostemata cerebri; lymphæ mucosæ, aut concretæ intra duram, & piam matrem collectionem; seri limpidi, aut crassi, & turbidi circa; aut intra cerebrum effusionem; & demum ipsam vasorum ejus nimiam plenitudinem, aut sanguinis in iis congestionem, pulmonum morbis, & præcordiorum vitiis præser-

Carus Coma, Lethargus.

ſertim organicis, cordis nempe polypo, aneuryſmatibus, varicibus, aliiſque plerumque ſuccedentem (*a*); non erit idcirco alienum ſingulorum phænomena hic ſummatim recenſere, quo facilius a vera, & valida apoplexia diſcriminari queant.

(*a*) MORGAGN. *l. c. epiſt. VI.*

§. CXII.

* *Carus* *Hujus signa.* Summum eorum gradum conſtituit *κάρος* *, ſive *apoplexia minor* quorumdam auctorum (*a*). Qui eo tenentur, etſi ut apoplectici profundiſſimo ſomno obruuntur, ſuccuſſi tamen, vel puncti, vel clamoribus excitati oculos aperiunt, puncta, & vellica membra retrahunt, interrogantibus, quamquam inconcinne, reſpondent tamen; & licet mox in ſomnum relabantur, non ideo ſtertunt, ſed libera reſpiratione fruuntur. Contra apoplectici puncti, concuſſi, uſtulati, motu, & ſenſu carent, perpetui ſomni imaginem præ ſe ferentes.

(*a*) SAUVAG. *Nosolog. Cl. IV.* §. *XXIX.*

§. CXIII.

* *Coma.* * *Catap hora.* *Signa propria.* *Cari* quaſi levior ſpecies videtur Κῶμα *, quod a GALENO *καταφορά* * etiam nominatur. Hoc prehenſus homo non ſolum facilius excitatur, etſi iterum in ſomnum recidat, verum etiam appoſite ad interrogata reſpondet. Dividitur *coma* in *ſomnolentium*, & *vigil*. In *ſomnolento* profunde quidem dormitur, non ita tamen, uti in *caro*. In *Ejus differentiæ.* *vigili* vero, cui etiam nomen eſt *τυφομανία* *, & * *Typhomaniæ.* *κῶμα ἀγρύπνον* *, vel *ἀγρυπνῶδες* *, adeſt quæ-

dam

dam ferme insuperabilis in somnum propensio, e quo tamen ægri crebro excitantur, veluti strepito quodam repentino perterriti, aut insomniis terrificis perpetuo exagitati, sic ut nunquam somno, quæ exoptant vehementer frui possint. * Coma agrypnon, vel. * Agrypnodes.

§. CXIV.

Utrumque morbi genus (§§. CXII. CXIII.) nempe tum *carus*, tum coma ex nonnullorum auctorum sententia cum febre conjungi dicitur: juxta alios sine febre est; prout nimirum, ut ego arbitror, casu illud cum febre, vel sine ea offenderunt. Nam si primarium fuerit malum, ab eo febris abesse solet; contra cum febri jungitur, si symptomaticum, id est, si symptoma fuerit febris alicujus, vel inflammationis, vel cephalitidis, vel phrenitidis, aliusve morbi febrilis. Plerumque hemiplegiæ, phrenitide, febribus acutis, atque inflammationibus supervenit. Sæpissime exanthemata variolosa, morbillosa, & miliaria antecedit; & fere perpetuo febres lentas nervosas malignas, & gastricas acutas comitatur. Quando coma non turbulentum, sed placidum morbis acutis accedit, etsi diu persistat, non tamen malum portendit; quia delirium, dolorem capitis, atque alia graviora præcavet, arcet, aut sedat, & in pueris etiam febrem ad judicationem sæpe felicius perducit (*a*).

Num cum febre conjungatur.

Modo primarium modo symptomaticum. Quibus morbis supervenit, quos comitatur.

Comatis prognosis.

(*a*) BAGLIVIUS *De cap. in caut.*

§. CXV.

§. CXV.

Lethargus quid. Quod ad *lethargum* attinet, hunc sine febre alii, alii cum febre, & quidem lenta conjungi volunt. Cujus dissensionis caussam hic quoque eamdem crediderim, quam paullo ante (§. CXIV.) Signa. adduxi. Est autem ipse immodicus sopor, qui nocte, dieque opprimit ægrotantem; sed is non repente, & subito corripit, verum pedetentium subrepit, atque invalescit in dies. Qui eo promitur, supinus jacet, oculis semiclausis, atque ore hiante; excitatus oscitat; parum loquitur, de capitis gravitate, aut dolore queritur, in summa omnium rerum, etiam proximarum, & paullo ante gestarum oblivione versatur; vix petentibus respondent, mox in eumdem soporem incidit, pulsu interim crebro, molli, inæquali, languido, & tardo, quandoque etiam undoso; respira- Definitio lethargi. tione vero rara, & debili. Definiri igitur potest somnus profundus cum oblivione summa earum rerum, quæ ad ægrum pertinent, conjunctus; talis tamen, ut eo detentus excitari adhuc facile, & responsa dare possit, quamvis obscuro sæpe, brevi, inordinatoque sermone.

Prognosis.

§. CXVI.

Cur apoplexia periculi plena. Periculosissimus morbus est apoplexia vera, & exquisita, utpote quæ plerumque morte finitur; quia vel ob cerebrum infarctum, aut impeditum vehementius humorum vis, & motus, ad cerebellum etiam convertitur, vel materia cerebrum lædens, aut rodens, comprimens tanta est, ut om-

nem

nem nervorum originem, cerebellumque, quod vitæ magis præesse creditur, attingat. Senes potissimum plethoricos, desidesque, atque eos, quibus cerebrum hæreditaria labe, aut morbo aliquo debilitatum est, sæpe trium, aut, quod summum est, septem dierum spatio (*a*) enecat. Interdum etiam uno, vel altero die, imo temporis momento vitam abrumpit. Et si quis evaserit, facile recidivus fieri consuevit.

Quos, & quando magis enecat. Recidiva est.

(*a*) *Coac. n.* 187. *Cælius Aurelian. l.* 2.

§. CXVII.

Speciatim *sanguinea* periculosior est, quam *serosa*; utraque adhuc, quam *convulsiva*. In sanguinea, si sanguis e vasis effluxerit, vix sperare licet, ut discuti, resorberive possit, aut eorum oscula occludantur. *Serosam* sæpe excipit hemiplegia, aut gravior aliquarum partium paralysis, oblivio, fatuitas, languor. *Convulsiva* ut plurimum post aliquot horas solvitur sponte vomitu, diarrhœa, sudore, urina, aliave peculiari excretione, nulla sui relicta nota, vel tantum levissima in ore, lingua, aut alia aliqua corporis parte. Si autem vasa diffregit, ut quandoque accidit, aut aliter nervorum vitalium originem, aut eorum progressum læserit, quod in primis post epilepsiam, aut vehementes convulsiones præsertim in sanguine scatentibus non rarum est, subitanea fere morte conficit. Periculi non levis plena quoque est apoplexia *metastatica*, uti *arthritica*, *lochialis*, *lactea* (§. CXV.), præsertim si non cita adhibeatur medela nam intra paucas horas plerumque intermittit.

Periculosior sanguinea, deinde serosa, demum convulsiva.

Metastatica æque periculosa. Arthritica, lochialis. Lactea.

§. CXVIII.

§. CXVIII.

Secundum apoplexiæ gradus varius etiam extus.

Varius etiam apoplexiæ erit exitus pro ejus graduum (§§. XCVI. XCVII.) diverſitate. In primo enim, & ſecundo gradu (§. XCVII.) ſpes aliqua ſalutis effulget. In tertio licet experiri, quid ars poſſit, quin tamen aliquid certi promittatùr in ſummo vitæ diſcrimine verſanti. In quarto (§. *eod.*) curatio ne tentari quidem debet, niſi certa prædicta pernicie. Nam rectiſſime ſcripſit HIPPOCRATES: *ſolvere apoplexiam vehementem quidem, impoſſibile: debilem vero non facile* (*a*).

(*a*) *Aphorism.* 42. *ſect.* II.

§. CXIX.

Signa exitus.

Generatim peſſimum ſignum exhibent ronchi, ſtertor, oriſque ſpuma (*a*). Nec aliter ſentiendum eſt de impedita glutiendi potentia, & de potulentorum per nares reditu. Mala ſemper reſpirationis quæcunque læſio. Non tamen contra reſpirationi ſecundum naturam procedenti temere, & inconſulto fidendum, quod ex MORGAGNIO jam ſupra (§. XCVII.) monuimus. Lethalis quoque eſſe ſolet apoplexia febri acutæ, epilepſiæ, aut metaſtaſi ſuccedens. Mala pariter cenſetur, in qua ſudor frigidus ex univerſo corpore, aut aliqua ejus parte erumpit. Levior apoplexia, ſive particularis (§§. LXXXVI. LXXXVII.) minus periculi portendit; ſed paralyſim ſæpe, aut imbecillitatem alicujus partis relinquit.

(*a*) HIPP. *aph.* 51. *ſect.* VI. *aph.* 43. *ſect.* II.

§. CXX.

In sideratis succedentes hæmorrhoides utiles sunt, inquit auctor *coacarum* (*a*). Item in sideratis, si febris accedat, solutio (*b*) fit. Hoc quoque pertinet HIPPOCRATIS aphorismus, qui sic habet. *Quibus sanis dolores derepente fiunt in capite, & statim muti evadunt, ac stertunt, in septem diebus pereunt, nisi febris prehenderit* (*c*). Sed hujusmodi oraculi effatum aliqua eget interpretatione. Febris quippe ut morbum solvat, esse debet vel ephemera, quæ inter initia in sanguineo, aut bilioso temperamento accedat, vel acuta, quæ phlegmaticis superveniat, atque humores in utrisque adhuc intra vasa consistant, & continuatur. Si vero hi extra vasa jam eruperint, ægrumque morbus diutius fregerit, febrem noxiam prædicat DURETUS in commentario, neque ei adversantur Coacæ prænotiones (*d*). Cum DURETI expositione consentit Cl. PUJATUS (*e*), monetque febrem, ut salutaris sit, maturius accedere debere, & validam quidem, ut ephemera est, at non inflammatoriam. Additque vir expertissimus, febrim, quam totis triginta annis, quibus clinicem exercuit, supervenire vidit, aut inflammatoriam fuisse, adeoque perniciem accelerantem, aut exiguam nimis, aut nimis feram, proindeque inutilem. Quod frequentissime a nobis quoque animadversum esse testamur.

Signa melioris notæ.

Quando febris morbum solvat.

(*a*) *n.* 478. (*b*) *n.* 479. *sect.* 2. (*c*) *aph.* 5. *sect. VI.*
(*d*) *n.* 480. *sect.* 2.
(*e*) *Leter. al Figlio inserita nella Raccolt. d'opusc. del P.* CALOGERA *T.* 50.

§. CXXI.

§. CXXI.

Signa prognostica paralysium particularium.

Paralyſes autem particulares, imo ipſa hemiplegia, ſi ſuperſtes ſenſus, calor, & nutritio in parte reſoluta ſit, neque in ea arteriarum motus valde ſubſederis, magnam ſpem curæ faciunt. Si vero cum motu ſenſus perierit, arteriæque languidiſſime moveantur, & ſtupor talis ſit, ut pars ad corpus non pertinere videatur, & quaſi ligno ad obſtacula porrecto eadem utatur ægrotans, pejor tunc longe mali conditio eſt. Si demum frigus, & marcor, ſive macies partem occupet, incurabilis ferme ſemper eſt ea paralyſis. Id in paralyſi, quæ colicam Pictonum ſubſequitur, evenire maxime notat SWIETEMIUS (*a*). Nec rarum eſt ob diuturnam muſculi paralyſim, ejus antagoniſtam prævalere, & membrum, cui affigitur, ſuam originem verſus retrahere, unde *contractura* & *rigor* (*b*) oboritur. Sed non omnis contractura membri ex hac cauſſa ſtatim reputanda eſt. Reſolutæ interdum partes atrophia ita areſcunt, ut muſculi tendines, & ligamenta oſſium decurtata rigeant.

(*a*) *L. c.* §. 162. (*b*) *Id. ib.* §. 326.

Curatio.

§. CXXII.

Quomodo collocandus ęger.

Simul ac Medicus ad apoplecticam accerſitus accedit, primum curare debet, ut æger in conclavi lucido, & temperato collocetur, corporis trunco ſupra lectulum paullulum erecto, & capite nudato, pedibus vero probe tectis, & demiſſis, laxatiſque-

tisque circa collum, pectus, ventrem, aliasve partes vestimentis. Perpendat, interea, si commode fieri potest, qua temperie, qua ætate, habituque sit; quo vitæ genere, dum valebat; uteretur; tum quæ caussæ morbum anteiverint, quæ eidem occasionem dederit, quæ demum fuerit antea, quæque sint ejus vires, & recte hisce omnibus cognitis, & perpensis apoplexiæ specie, & gradum definiat, aptamque eidem properet adhibere curationem.

§. CXXIII.

Cura apoplexiæ sanguineæ Sanguinis missio.

In sanguinea apoplexia per sua signa (§. XCIX.) recognita sanguis vel copia, vel impetu, vel mora cerebrum premit, urget, impellit. Ergo eum mitti illico oportet. Quo fit, ut copia imminuta, impetuque retuso, atque avocato, qui reliquus in vasis superest sanguis, liberius, & facilius circumagatur, sicque cerebrum relevetur. At liberali manu, latoque vulnere mittatur, præsertim si valde plethoricus sit æger, aut ætate, & viribus vigeat. Quantitas ejus non facile decerni potest; a viribus enim, ætate, habitu, regione, sexu, & potissimum a pulsus magnitudine; & robore æstimanda est. Negant aliqui mittendum esse in plegmaticis, melancholicis, senibus *, pueris, atque utero gerentibus. Verum eos experientia refellit HIPPOCRATIS (*a*) ARETÆI (*b*), COELII AURELIANI (*c*), & medicorum fere omnium, qui medendi longo usu inclaruerunt.

* Utilitatem ut demonstret largioris sanguinis missionis etiam in senili ætate LANCISIUS (*De subit. mort. lib. l. 2. c.* 51. n. 8.) narrat, mercatorem grandævum, cui impendebat apoplexia, ab hujusmodi instanti periculo subductum, & levatum esse per sanguinem sponte e naribus

ad undecim libras profusum, deinde omnino liberatum, quatuor aliis libris post quindecim dies rursus erumpentibus.

(*a*) *De vict. ration. in acut.* (*b*) *De curat. acutor. c. IV.* (*c*) *L. 2. c. 10.*

§. CXXIV.

Quo loco, & quantum sanguinis detrahi debeat.

Itaque si vires non deficient, vel oppressæ tantummodo videantur ob nimiam vasorum plenitudinem, & reliqua consentiant, adulto statim vena brachii, & quidem resoluto oppositi, si hemiplegiacus fuerit, quod monente ARETÆO (*a*), & post VALSAVAM MORGAGNIO (*b*), utilius esse docent * observationes, tundatur, sanguinisque unciæ duodecim, aut etiam in majori plethora octodecim detrahantur. Non desunt etiam qui multo largiorem effusionem sine sincopes pericolo ferant. Nec ab eo mittendo nos deterreat pulsuum intermissio, aut inæqualitas, nisi alia signa virium vitalium defectum, atque exsolutionem evincant, donec satis præsenti periculo prospectum videatur? Nonnulli etiam suadent, in summa vasorum plenitudine, & cerebri oppressione venas utriusque brachii, imo pedis una aperiendas, ut citissima fiat a cerebro revulsio. Verum id auxilii exercitatissimum, prudentissimumque Medicum expostulat, ne lethalis syncopes tragœdiam absolvat.

(*a*) *De morb. acut. curat. l. 1. c. IV.*
(*b*) *Epist. anat. XIII. n. 17. & anatom. med. III. n. 17.*
* MAYNARDUS SIMON DU PUI in dissertatione *de homine dextero, & sinistro* laudat venæ sectionem in hemiplegia ex cerebri læsione orta instituendam in parte lateri affecto opposita; etsi neget auctor iste nervorum decussationem.

§. CXXV.

§. CXXV.

Si quod prima venæ sectione detractum sanguinis est, non satis profuerit tribus statim horis; imo etiam citius, prout res postulabit, iterum detrahatur. Nonnulli id ex pede faciendum, alii ex brachio jubent. Sed locum opportuniorem indicabit sagax, & propera circumstantiarum consideratio. Menstrua, hæmorrhoides, & lochia fluentia, aut retenta sanguinis e pede missionem ut plurimum anteferendam præcipiunt. Ex pede quoque, & quidem eo, qui resolutus sit, in hemiplegia detrahi sæpius utilissime sanguinem experientissimus vir observavit, quod *facilius, ac fortius dimoveri possunt obstacula convulsionum, & obstructionum, quæ in vasis læsæ partis spinalis medullæ, vel cerebri basis pertinaciter hærent* *. Deinde ad venarum jugularium sectionem, quam FREINDIUS (*a*), LANCISIUS (*b*), aliique quamplurimi (*c*) extollunt, aut ad arteriotomen in temporibus; quod etiam proponit HEISTERUS (*d*), deveniendum est, si nondum sensus, & motus redierint; aut capitis dolor alicubi defixus, & perstans non satis cerebrum levatum significet. Venam pariter frontis, ubi jugulares non appareant, aut incidi nequeat, imo sublinguales aperiendas nonnulli existimant; at plerumque non sine gravi id incommodo fieri potest, nec satis proficuum, atque expeditum, secus quam PETRUS A CASTRO, P. SALIUS DIVERSUS, & LANCISIUS in morbis capitis contendunt, auxilii genus a PLATNERO reputatur. Sed in sectione jugularium, aliarumque, quas memoravi, venarum, si tentanda videatur, cavendum, ut alibi (§. XXIV.) animadverti, est; ne vinculo injecto, ut intumescant, sanguinis e capite

Quando iteranda V. S.

Quando ex pede.

Sectio jugularium & arteriotome.

Vena frontis, & sublingualis an secanda.

Cautio in sectione jugularium, & raninarum.

pite reditus magis magisque retardatus congestionem in cerebri sinibus, vasisque adaugeat. Sola digiti applicatione venæ jugulares, aut aquæ ore detentæ fotu raninæ, ut tumeant, incidique possint, curandum est*.

* LANCIS. *de sub. mort. l. 2. c. V. §. 3.*

(*a*) *Op. omn. in Hipp. epid. comment. II. de sang. missione &c. p.* 31. (*b*) *De subitan. mortib. l. 2. c. V. §. 3. &* 4. (*c*) TRALLIANUS *l.* 4. ACTUARIUS *l. 3. c.* 1. FABRIC. HILDANUS *Cent.* 4. 15., ALPINUS *Medic. Ægypt.*, & post hosce plerique recentissimi scriptores. (*d*) *Compend. medic. c. XIV. §. XXXII. p.* 196.

§. CXXVI.

Cucurbitula occipiti admota laudatur.

Occipiti cucurbitulam, incisa altius prius cute, apponi, atque hinc sanguinem extrahi, præsertim ubi jam largiter aliunde effusus est, aut vires e venis effundi eum prohibeant, utilissimum quoque est; non sic tamen, ut cum missione sanguinis ex brachio, aut vena jugulari, MORGAGNIO etiam judice (*a*), comparari possit. Venæ enim occipitales; ut alii externæ jugularis surculi, communicant in juvenili præsertim ætate cum venosis meningum sinibus. Hac sola bis in occipite profunde scarificata ZACUTUS LUSITANUS (*b*) juvenem *resoluto* jam *pulsu, ut in horas moriturus* videretur, ad ferenda alia auxilia imparem, restituit. Magnam quoque opem id præsidii genus attulit *laboranti olim contumaci quadam, ac perdifficili soporosa affectione* M. ANTONIO CICOGNINO, celeberrimo tunc Æmiliæ Medico (*c*). Laudanti MORGAGNIO se comitem adjungit MEADIUS (*d*), qui *permagnum* hoc *auxilium* esse confirmat *in maxime*

me periclitantibus apoplecticis, & magnopere juvisse non semel expertus. Sed ante hos a priscis etiam temporibus ejusmodi chirurgiam tanti fecit ARETÆUS, ut in hæc verba (*c*) prorumperet: *Quum morbus diu trahitur, & caput in caussa est, cucurbitula occipiti affigenda est, & sanguis largiter hauriendus: plus enim, quam venæ sectio, proficit, & vires nequaquam labefactat* *.

(*a*) *Epist. anat. medic. II. art.* 10. (*b*) *De med. Princ. Histor. l.* 1. *hist.* 33. (*c*) MORGAGN. *Advers. anatom. VI. animadvers.* 83. (*d*) *Monit. & præcept. medic. capitul.* 2. §. 1.

(*e*) *De morb. acut. curat. l.* 1. *c.* 3.

* Nemo autem fusius, diligentiusque scripsit de hoc præsidio, MORGAGNIO teste, quam AUG. FRIG. WALTHERUS, qui dissertationem edidit *De scarificatione occipitis, plurium capitis morborum auxilio*, & tam aliorum, quam suis observationibus id comprobavit.

§. CXXVII.

Etiam vertici, & colli lateribus utiliter affigitur.

Alii vero eamdem cucurbitulam non occipiti, sed vertici; sive syncipiti imponendam (*a*) jubent. quo præsidio utilissime in quadam virgine vestali apoplectica usus fuisse FRACASTORIUS fertur, licet ipse apoplexia tactus, & ab astantibus non intellectus eo carere debuerit, incassum manu loco, quo defigenda erat cucurbitula, pluries indicato (*b*). Ad latera etiam colli defigendas, scarificandasque cucurbitulas esse monet MEADIUS (*c*), uti HALY (*d*), FORESTUS (*e*) & SCHENCKIUS (*f*) ante eum proposuerunt. Nec inutile, aut alienum est, eas tam siccas, quam scarificatas reliquis etiam corporis partibus admovere, dummodo posteriori thoracis regioni, sive dorso parcatur, ne motum respirationi inservientem, jam lan-

Quæ cautio esse debeat, si dorso defigantur.

languidum præpoſtere intercipiamus; quamquam id a DODONÆO (*g*) non videatur ſatis animadverſum, cum eas dorſo admovent, ægrum non pronum in pectus collocare, ſed in latus reclinare, quo reſpirationi minus officiatur.

(*a*) PETRUS APONENS. *in complem. Mes. de morb. cerebr. c.* 17., CRATO *conſil.* 36. & 37. SENERT. *l.* 1. *Pract. P.* 2. *c.* 33. *fol.* 680. *b.*, GR. NYMANN *de apopl. c.* 39. *p.* 229. (*b*) *In vita* FRACASTORII *vers. fin.* HEURNIUS *c.* 24. *de affect. cap. p.* 270.
(*c*) *Monit. & præcep. med. c.* 2. *ses.* I.
(*d*) *L.* 3. *aphor.* (*e*) *L.* 10. *obſervat.* 76. *in ſcholio.*
(*f*) *L.* 1. *obs.* 149. (*g*) *L.* 1. *Prax. c.* 15.

§. CXXVIII.

Hirudinum applicatio.

Imminuendi, revellendique ſanguinis conſilio hirudines etiam, non ſolum temporibus, & pene aures, quod ſupra adverſus dolorem capitis propoſuimus, verum etiam ano applicentur, præſertim ſi ab hæmorrhoidibus, aut catameniis ſuppreſſis, aut ab hypochondriorum affectibus permanaverit apoplexia. Proderunt quoque, ubi aliam cauſſam habuerit; cum in primis venæ aliæ commode, & tuto aperiri haud potuerint. Sed tunc univerſo corpori, aut pluribus ſaltem partibus, ut largius ſanguis effluat, admovendæ ſunt. In pueris, obeſis, fœminis, debilibus phlebotomiam formidantibus interior cubiti pars ad id aptiſſima omnium eſſe cenſentur.

§. CXXIX.

In universum illud apud plerosque in more positum est, ut post missum e partibus capiti propioribus sanguinem, venæ inferiorum referentur ad revellendum. At sanguinem missuro magnum sæpe negotium facessit illud CORN. CELSI documentum: *si omnia membra vehementer resoluta sunt, sanguinis detractio vel occidit, vel liberat* (*a*). Verum, si quid ego interpretor, sanguinis detractio *occidit*, ubi ab effuso intra cranium, aut cerebrum cruore, aut ab hydropica colluvie morbus fiat. *Liberat* vero, ubi copia, & congestio sanguinis intra vasa adhuc est, sic, ut & vasa, & cerebrum depleri, & relevari queant. Quam ob rem appositissime nitidissimus scriptor subjicit: *post sanguinis si non redit & motus, & mens, nihil spei superest: si redit, sanitas quoque prospicitur.*

De revulsionis ratione.

CORN. CELSI. *de sanguinis missione judicium.*

(*a*) *Lib. III. c. 27. n. 20.*

§. CXXX.

Detracto sanguine, alvum ducere oportet clysmate, non admodum acri, nec calido, ne spasmi in imo ventre excitentur, qui sanguinem caput versus magis, magisque propelleret; in quo plerumque nimium temere peccari solet. Subductis sic crassioribus excrementis, si ægro deglutiendi facultas manserit, danda intrinsecus sunt eccoprotica antiphlogistica, ut lenis alvi-fluxus cieatur; qui omnibus capitis morbis saluberrimus esse consuevit. Quoniam vero in vehementiore apople-

Clystere alvus laxanda.

Eccoprotica initiora conveniunt.

Quando balanis utendum.

Cautio circa fumum tabaci.

xia ani ſphincter ſæpe reſolvitur, & deglutiendi actio amittitur; eo in caſu blandis, ſive *ſuppoſitoriis* alvus ad egerendum ſollicitanda eſt. Si id irritum cedat; *tabaci*, ſive *nicotianæ* fumus in anum inſufflari etiam poteſt, ut eo periſtalticus inteſtinórum motus incitetur; ſed ab ejuſmodi remedii uſu cane pejus, & angue cavendum in apoplexia, quam carbonum fumus, aut nicotianæ abuſus, aut noxii alii halitus (§. LXXXV.) induxerint. Ceterum ſi eo neceſſitas uti cogat, prudentiſſime ſe gerere medicum decet, ne languida nervorum vis mephiti narcotica iſtiuſmodi penitùs extinguatur (*a*). Fumo tutius videtur leve foliorum nicotianæ decoctum, aut dilutum.

(*a*) Vid. BASSIAN CARMIN. *De animal. ex meph. & nox. halit. interitu &c. l. 3. t. 2. p. 174. 175. 176.*

§. CXXXI.

Animadversiones circa emetica.

Nullo in morbo animoſius, quam in apoplexia, ſe gerunt ut plurimum medici, ut quovis artis adjumento ægrum multo ſtupore detentum excutiant. Non paucos videre eſt, qui RIVERII. atque HELMONTII in primis experientia confiſi emeticis promiſcue, & temere ad id utuntur, ſeque C. CELSI auctoritate ſtrenue tuentur, dicentis, *melius eſſe anceps experiri remedium, quam nullum*, ubi res fere ad deſperationem adducta eſt. Sed animadverterent velim, multa emeticorum uſum vetare, obeſum videlicet corpus, collum breve, & craſſum, anguſtiorem thoracis caveam, ventris amplitudinem, plethoram, proclivitatem ad ſanguinis vomitum, aut ſputum, organica pulmonum, præcordiorumque vitia, oculo-

Emeticorum usum quæ vetant.

lorum gravem aliquam affectionem, capitis imbecillitatem, tumores magnos colli, præsertim glandulæ, tyroidææ, enterocelen, hydromphalon, gravidum uterum *, ventriculi ulcus, aut scirrhum, peculiarem idiosyncrasiam ad vomendum adversam, ætatem senilem, decrepitam, regionem, & anni tempus hiemale (a). Præterea nemo sanæ mentis negabit, periculosum maxime esse emeticum propinare, vomitumque ciere in ea apoplexia, quam vasa cerebri aut præter modum sanguine distenta, aut rupta, aut corrosa effecerint. Quis enim non videat, vomitu sanguinem uberius, validiusque ad caput propelli, ejusque inde refluxum impediri; sic ut vasa ipsa magis, magisque turgescant, ruptionemque, si forte adhuc illæsa essent, facilius, citiusque subeant; si vero jam dilacerata sint, ampliore facto vulnere copiosorem sanguinem effundant? Inter vomendi porro conatus diaphragma, cor, pulmo jam fere paralyticis proxima opprimantur, atque æger respiratione sublata extemplo suffocetur, necesse plane est. Non semel meis ipse oculis vidi datum ab aliis emeticum, & vehementer dolui, hemiplegiam, vel levem, & particularem apoplexiam illico in validam, & universalem transiisse; fortem vero, atque exquisitam intra paucas horas in mortem. Scio equidem a medicinæ activioris laudatoribus, qui in hac præsertim regione frequentissimi sunt, jactari observationes, ex quibus utilitas dati emetici in apoplecticis ostendatur. Sed a paucis felicioribus exemplis, quæ naturæ robustioris beneficio plus, quam artis operi tribuenda fortasse fuerunt, inferri haud potest, emetica ex se, quod aliunde semel, iterumque constitit, perniciosa non esse **.

Nocumenta ab emeticis.

Exempla exitii.

* Non

* Non dubitant nuperiores quidam Medici, in transalpinis præsertim scholis instituti, etiam fœminis utero gerentibus emetica proponere, quod putant, ut opinor, eas ut vomitum ex graviditate ortum, sic arte excitum commodissime ferre posse. Sed recordentur isti, quæso, non paucas mulieres utero gerentes ob frequentem, & molestiorem vomitum; quo vexabantur, in abortum incidisse. Quamobrem eorum auctoritate, atque audacia non ita permoveor, ut satius, tutiusque non judicem, illos se gerere, qui ab emeticis proprie dictis mulieres prægnantes arceant.

(a) HIPPOCRAT. *aphor.* 4. *sect. IV.* ubi ait, *Purgandum æstate quidem magis superiores ventres, hieme vero inferiores.*

** Non dissimulaverim tamen in ea constitutione, quam descripsit LANCISIUS, non modo purgantia bene cessisse, quia tunc *non massa dumtaxat sanguinis, sed ipsa quoque hypocondria apud ægros multitudine bilioso acrium particularum redundabat*; verum etiam emetica, ut ipse testatur sic inquiens: *profecit etiam vomitus apud illos, qui vel huic assueti fuerunt egestioni, vel ex crudioris adhuc cœnæ pondere laborabant. L. c. l. 2. cap. V.* §. *XIII.* Verum certiora nocumenta videntur, dubium vero levamen.

§. CXXXII.

Auctoritates rejiciuntur.

Quod attinet ad RIVERII, HELMONTIIQUE (a) experientiam, ea sane non videtur hujusmodi, ut cuilibet tum generi, tum gradui apoplexiæ emetica convenire ostendat. Neque CORNELII CELSI effatum ita extendendum est; ut quotiescunque rationi repugnat, illud reprobare, & refellere non sinus parati. Itaque exulent ab apoplexia sanguinea, & præsertim exquisita omnia emetica, utpote non indicata, & noxia, atque a sanioribus Clinicis, & præ primis a MORGAGNIO ipso explosa. Exulent quoque ab ea apoplexia, quam diximus *convulsivam*, & præsertim in sensibiliori, irritabiliorique nervorum, & fibrarum sy-

Emetica in sanguinea, & convulsiva reprobantur.

ſyſtemate præditis; ne ſpaſmi magis, magiſque invaleſcant. Quod ſi unquam eis locus aliquis relinquatur, in ea fortaſſe cum BAGLIVIO, atque HEISTERO dari poterunt, quam nimia ventriculi repletio, intemperantia, & venenata alimenta, aut opium paullo ante ſumpta advocarint. Quamquam in apoplexia cum ventriculi repletione, ut eſt ea, quæ a paſtu corripit, ſuſpecta emetica habeat etiam idem ſapientiſſimus MORGAGNIUS, exemplum afferens hominis hemiplegiaci, qui ab emetico dato in apoplexiam univerſalem, & cito lethiferam (*a*) præcipitatus fuit; nec niſi imminuta prius ſanguinis copia, ſi excedat tententur. Sæpe etiam accidit, ut a vomitu, aut vomituritione, quæ apoplexiam ſæpe antecedit, aut comitatur, indicationem emetici propinandi deſumant medici minus periti, cum tamen ejuſmodi vomitus, aut ad vomendum proclivitas, ſympathica ſit a cerebro male affecto *, non idiopathica, quæ diſtinctionis ratio perneceſſaria omnino eſt. Nam in priore caſu ab emeticis omnino abſtinere oportet, ut ſummopere pernicioſis.

Rejiciantur quoque in aliis caſibus paucissimis exceptis.

Vomitu sympaticus perperam reputatur indicans emetici.

(*a*) *Epiſt. anatom. med. III. n. 5.*

* Huc apprime faciunt binæ obſervationes, quas duabus epiſtolis, altera ad Cl. Archiatror. Cæs. Comitem ANTONIUM STORCHIUM, altera ad Jo. MICHAELEM MENGHINIUM R. Prof. OEnipotanum datis perſcripſit FELIX PERGERUS Tridentinus, amicus meus ſingularis, & medendi uſu, & scientia excellentiſſimus; nam in his & vomitum a cerebri labe pronatum, & emetici in apoplexia nocumenta oſtendit.

§. CXXXIII.

Revellentia & excitantia, & qualia.

Nec intentatum relinqui ſolet omne revellentium,

tium, atque excitantium genus, ut apoplecticus ad se redeat. Revellunt præstantissime a cerebro, & capite balnea tepida, in quæ pedes demittuntur. Revellunt itidem, & simul sensum, & motum acuunt membrorum ligaturæ, frictiones, epispastica, sinapismi, & vesicantia * . Nonnullis placet ferramentis ignitis plantas pedum aduri; aut acubus volas manuum pungi; aut aciculas sub unguibus adigi; quo tormenti genere excitatos interdum fuisse apoplecticos narrant, qui aliter excitari nequiverant. Verum vix adduci possum, ut credam hoc cruciatu quidquam boni effectum iri, neque caussam sic proximam apoplexiæ removeri, ubi cetera auxilia eam tollere haud potuere. Quæ enim ejusmodi remedii, sive potius tormenti bona effecta ex MISTICHELLIO, CLAUDINO, FORTUN. FIDELI, atque HENRICO ab HEERS adducit LANCISIUS (*a*) vel non sunt ejus generis, quæ certam utilitatem commonstrent, vel in soporosis affectibus, falso pro apoplexia habitis, præstita fuisse crediderim, vel sine hisce cruciatus, si Medici patienter expectassent, per alia minus sæva auxilia consequuti fuissent. Ceterum in sanguinea apoplexia vix locum inveniunt ea, quæ humores exagitant, aut nimium motum cient, hinc errhina etiam, sternutamenta, & volatilia acria, ita suspecta habentur, ut nisi initio omnium prudenti examine, atque summa adhibita cautione, in usum vocari non debeant. Si quid naribus admoveri liceat, esto id acetum vini, vel oleum succini, vel ejus sal volatile, vel spiritus melissæ, quibus & lingua, & os, & torpentia membra perfricari poterunt. Intrinsecus vero, si fieri potest, ea danda sunt, quæ diluunt, quæ temperant, & leniter

Ferrum ignitum.

Quænam suspecta, quænam probanda.

ter resolvunt, uti serum lactis, decoctum hordei, dilutum florum tiliæ rum nitro, atque oxymelle, aliaque his affinia.

(*a*) *L. c. cap. V.* §. *XII.*
* Adeo abhorret ab omni acriori stimulo, & sanguinem exagitante medicamento in apoplexia sanguinea curanda celeberrimus TISSOTIUS ut vesicantia ipsa minus tuta appellet, atque utiliora prædicet post fotus molles cataplasmata ex fermento panis, & semine sinapios suris applicita revellendi scopo. *Epist. var. argum. ad.* HALLER. *p. 65. ed venet.*

§. CXXXIV.

Si his æger reviviscat, & simul respiratio, pulsus, calor, colorque pristinus redeat; bono animo esse oportet. Tuncque jura dilutiora potrigantur, quibus incoctæ fuerint temperatiores herbæ cephalicæ, uti melissa; & flores primulæ veris, liliorum convallium, tunicæ, tiliæ, & aliquid etiam detur eorum, quæ paullo valentius attenuant, solvunt, excitant, excretionesque per cutim, & renes prolicere solent, ut succinum, ejusque sal volatile verum, stibium diaphoreticum non ablutum, nitrum stibiatum, camphora cum nitro, cinnabaris diligenter lota, & super porphyritim lævigata, aliaque hujus generis.

Alterantia.

Resolventia mitira.

§. CXXXVI.

In serosa apoplexia suis notis (§§. C. CI. CII.) cognoscenda, an sanguis mitti debeat, non levi inter medicos disceptatio sæpe exoritur, ad quam dirimendam cum præclarissimis Clinicis hac uti soleo distinctione; nimirum si æger bono adhuc habitu sit, si vasorum plenitudo, & sanguinis rubri ali-

Curatio apoplexiæ serosæ.

Quando sanguis in ea mitti possit, quando nequaquam.

aliqua copia simul concurrere videatur, quod ex pulsuum magnitudine, victus ratione, & vitæ genere innotescat, venam prudenter, & caute secari posse, MORGAGNIO, aliisque non improbantibus (a), existimo, ut una saltem ex caussis cerebrum opprimentibus cito amoveatur. E contrario si apoplexia cum malo corporis habitu conjuncta sit, aut ei supervenerit vera cachexia, & nulla appareat sanguinis, vasorumque plenitudo, phlebotomiam vitandam (b) esse; itemque si cerebrum hydrope laboret, in eoque plurimum aquæ (§§. L. LI. LII. LIII.) suspicari liceat, in vasis autem parum sanguinis effœcti, ab ea abstinendum esse; quia ab emisso sanguine hydrops non modo confirmatur, verum etiam sæpe accersitur; potiusque ad corroborantia tam externa, quam interna properandum. Nocet quoque venam incidere debilibus, senio confectis; diutino capitis morbo jam diu vexatis & prope consumptis, aut ex aquarum medicatarum largiori potu in apoplexiam prolapsis (c).

(a) *Epist. anat. med. IV. n.* 10. (b) *Ib. numer.* 15.
(c) *Ib.*

§. CXXXVI.

Cucurbitula, & hyrudines tutiores. Purgatio magis opportuna. De emeticis iterum judicium.

Tutius adhibentur cucurbitulæ scarificatæ, atque hirudines, etsi non pari celeritate, & vi morbo medeantur. Minus adhuc discriminis, plusque adjumenti habet purgatio. Plerique hic emetica sine ulla ferme controversia proponunt, & laudibus efferunt; quæ etsi non ita, ut in sanguinea apoplexia, a nobis in serosa reformidentur, non tamen omni noxa carere ea putantur, ut indiscriminatim, præcipitique consilio ingerenda sint.

Ne-

Neque ex eo, quod vomitus, aut vomendi conatus sæpe antecedat, aut comitetur apoplexiam erui debet, hosce naturæ motus esse salutares, ideoque ab arte promovendos: plerumque enim hi ab affecto, ut supra dictum est, & vellicato cerebro, non a primarum viarum saburra proficiscuntur. Quare præstat catharticis, & quidem ex hydragogorum classe, illud molliri quod passim emetici efficere alii nituntur. Agaricus, jalappa, diagrydium, folia senæ, manna, sal anglicum, cremor tartari, pulvis cornacchini, pilulæ de succino cratonis, de tribus cum rhabarbaro, mercurius dulcis, atque id genus alia egregiam sæpe afferunt opem. Item eodem nomine commendantur enemata acriora (quibus vinum emeticum adjiciunt nonnulli), atque ea omnia medicamenta, quæ serosos humores per alvum, aut urinæ vias valentius educunt. *Cathartica utilius adhibentur.*

§. CXXXVII.

Opportunissima quoque sunt quæ irritando dolorem inferunt, solidasque partes torpentes permovent (§. CXXXIII.) aut novum sero exuberanti exitum parant, uti ulcera cantharidum applicatione aperta, setacea, fonticuli. Eo etiam respiciunt volatilia calida, acria tam interius, quam exterius adhibita, uti sales volatiles alkalini, spiritus salis ammoniaci urinosus, fuliginis, cornu cervi, sanguinis humani, fulliculorum serici, & similia, quibus superbibi possunt diluta calida, aut decocta majoranæ, salviæ, betonicæ, lavendulæ, rorisque marini. Cauto tamen opus est, ne nimio, & audaciari calefacientium usu non ephemeram, sed vehementiorem, ardentemque febrem, aut *alca-* *Irritantia calida & nova seri emissaria laudantur.* *Cautione in eorum usum opus est.*

le-

ſeſcentem humorum diſſolutionem conquiramus; unde æger citius, quam par eſſet, e medio tollatur. Omnia igitur & temperamento, & corporis habitui, & peculiari ſanguinis conſtitutioni, atque acrimoniæ, ætati, ſexui, viribus, morbis præcedentibus prudenti manu, maturoque conſilio accommodanda ſunt.

§. CXXXVIII.

Curatio apoplexiæ convulsivæ.

Nec minori ſtudio indigemus, cum ad curandam apoplexiam convulſivam (§§. XCV. CIII. CIV. ad CIX.) progredimur. In ea, in qua idiopathice cerebrum afficitur, pro varia cauſſarum ratione nervorum principium irritantium, permentiumque adhibenda plane ſunt præſidia, quorum in curatione apoplexiæ ſanguineæ, & ſeroſæ meminimus, eiſque cautiontbus, & præceptis inſiſtendum eſt, quæ ibidem, alibique ſæpius inculcavimus, in ſympathica vero, detracto, quantum expedire videbitur in temperamentis ſanguinei, & cholericis, hominibuſque conſuetas vacuationes non habentibus; ſanguine, generatim evitanda tam intrinſecus ducimus quæcumque acrius irritant, præſertim in exquiſita nervorum ſenſibilitate. Contra balnea pedum tepida, fomenta, atque enemata emollientia, mitiora eccoprotica, ſive alvum lenientia, uti oleum amygdalarum dulcium, olivarum, ſeminum lini, recini americani, magneſia alba, flores caſſiæ, ſerum lactis, utpote quæ laxant ſpaſmos, & ſenſibilitatem, irritabilitatemque demulcent, humores acres temperant, ſaburramque leniſſime deturbant, pro renata adhiberi poſſunt. Nec ſua carent utilitate *antiſpaſmodica* temperatiora; in quibus eminent ſal volatile ſuccini, liquor cornu cervi ſuccinatus, tinctura ſuccini, croci, caſtorei, li-

quor

quor anodynus mineralis Hoffmanni, flores Zinci a GUBIO, aliisque neotericis ob vim sedantem, atque antispasticam celebrati, sal sedativum HOMBERGII, aqua florum aurantiorum, nucum viridium cohobata, menthæ piperitidis, cerasorum nigrorum, epipleptica LANGII, hysterica QUERCETANI, moscus, camphora, atque alia, quæ temperamentis, ætati, constitutioni, tempori, & caussis sagaciter aptanda sunt. In primis autem inquirere oportet, unde morbus inceperit, eoque curatio omnis dirigenda est.

§. CXXXIX.

Ex triplici hac curandi ratione tribus apoplexiæ insignoribus differentiis præscripta facile elicitur, quid auxilii singulis aliis quoque conveniat, quidque præstari expediat in varia earumdem complicatione. Raro enim simplices morbi, quales a Pathologis, Nosologisque delineantur, clinicem exercentibus se exhibent, sed plerumque compositi, complicatique vario modo sistuntur; quo fit, ut Clinicis acri judicio, & magna sæpe mentis contentione ad diagnosim, curationemque recte instituendam opus sit. In universum caussarum ratio habenda est, omnique ope enitendum, ut morbi origo tollatur. Sic apoplexia *symptomatica*, ut *febrilis*, *scorbutica*, *præcordialis*, *venerea*, aliæquæ (§§. LXXXII. XCI. XCIV. XCV.) curationem morbi primarii, a quo dimanavit, cognitione, & medela expectare debet. *Metastatica* omne revulsionum, atque evacuationum genus, in primis diuresim, diaphoresimque exposcit. Quæ ab ictu, contusione, vulnere, lapsu originem duxit, chirurgi potissimum ope, ac manu eget. Os depressum tere-

Reliquæ apoplexiæ differentiæ quomodo curandæ.

Curatio symptomaticarum.

Metastaticæ.

Apoplexiæ a caussis externis violentis.

bra elavandum eſt; fractum vero, vel fiſſum auferendum ut cerebrum a preſſione liberetur, aut effuſus, collectuſque ſanguis extrahatur. Terebrationi etiam locus eſt, ſi probabili conjectura ſuſpicari licet, vaſa interiora, illæſa quamvis calvaria, diſrupta fuiſſe, aut ſubter abſceſſum, aut tumorem latitare. Sed tunc res chirurgiæ prudentiſſimis, exercitatiſſimiſque tota omnino tradenda eſt. Supervacaneum quoque eſt, ſi apoplexiam tophi, exoſtoſeſque venereæ pepererint, quid tum agendum medico ſuperſit pluribus explanare. Sola enim *hydrargyroſis* ſalutem promittit, aut quibuſdam in caſibus ſaturatiſſima ſarſæparillæ, aut guajaci decocta.

A tophis exostosibusque genitæ.

§. CXL.

Ex mephiticis vaporibus.

Apoplexia demum ex vapore carbonum, & mephiticis halitibus orta poſtulat, ut continuo ea correptus in aerem liberum, apertum, & frigidum deferatur; deinde, facie aqua frigida ſæpius aſperſa, mox ſanguis abunde ex alterutra jugularium mittatur: clyſteres ex aqua cum aceto remixta frigidi ſubter dentur; naribus volatilia admoveantur; aceti aliquid in os, & fauces, ſed prudenter, ne in glottidem illabatur, inſtilletur; idque etiam potui, ubi homo reviviſcit, cum aqua ſubinde detur, totumque corpus frictionibus aſſiduis, diuque continuatis excitetur. Utiliſſimam hic aeris inſufflationem in pulmones ope tubuli recurvi in alterutrum narem immiſſi, altera digitis compreſſa, commendat Cl. PORTATILIUS (*a*), & tandem tracheotomiam proponit, uti extremum remedium. Illam autem inſufflandi aeris rationem præferendam exiſtimat; quod obſervarit,

rit, si in os immitatur aut deprimi epiglottidem, sicque aeris ingressum in laryngem impediri, aut in œsophagum aerem protrudi. Hic palam, ut perniciosa, rejicit, emetica, nec minus timet a *tabaci* fumo in intestina per clysterem immisso. Putat enim ipse, intestina eo inflata diaphragmatis motui, quem excitare contendimus, vehementer obsistere. Sed noxium ex eo etiam ejusmodi auxilium esse supra monuimus; quod narcotica facultate morbum augere, perniciemque accelerare potest.

(*a*) *Hist. de l'Acad. Roy. an.* 1775. *vid. etiam Giornale di Pisa T.* 39.

§. CXLI.

Quod si venena, in primis narcotica fortuito ingesta, aut errore assumpta, aut comesta (§. LXXXV.) apoplexiam exciverint, protinus vomitu provocato ea expelli debent. Sed nihil præstantius post vomitum censetur ad cujusvis veneni *narcosim* inducentis correctionem aceto, acidisque vegetabilium fructuum succis. His quoque uti convenit in eo casu, in quo boleti comesti morbum fecerint. In apoplexiis vero, & morte apparenti, quas fermentantium rerum vapor, aut tetra cloacarum mephitis genuit, alkali volatile summopere commendatur ab Academico Parisino LE SAGE, cujus experimenta collegit LE NOIR, atque in lucem edidit, ut ejus præstantissimam facultatem confirmaret. Nec mirum, cum omnia, quæ sensibilitatem, irritabilitatemque revocant, vitalitatem pene extinctam etiam exsuscitant, non quidem quod alkali volatile, ut ipse sibi persuadet, aciditati ex illis evectæ opponatur,

Apoplexiæ ab assumptis quæ curatio.

Narcosin corrigentia.

Alkali volatilis.

tur, nam acidi etiam vapores, & ſpiritus idem beneficium præſtant, ſed quo ſtimulo, atque irritatione vim nerveam, irritabilitatemque cordis torpentem excitet, excutiatque.

§. CXLII.

Relicta ab apoplexia quo modo curentur. Remittente morbo, quod reliquum ejus eſt, opportunis remediis ſuperare conabimur; & *paralyſim particularem*, quæ plerumque remanet, & perſtat, cauſſarum eam foventium emendatione tollere tentabimus. Quare in attenuantium, reſolventium, atque evacuantium uſu diutius oportebit inſiſtere. Huc ſpectant gummi ferulacea; extracta purgantia, ut panchymagogum CROLLII, aut hellebori nigri: mercurius dulcis, decocta ex lignis ſudoriferis ſic dictis, guajaco, junipero, ſaſſafras, viſco quercino, lentiſco, radicibus ſarſæparillæ, bardanæ, chinæ orientalis, rubiæ tinctorum, jura viperina *, ſerum lactis cum cichoreacis, cephalicis, aut antiſcorbuticis plantis incoctis, aquæ thermales præſertim balnei, & ſtillicidii forma adhibitæ, earum luta medicata, linimenta nervina, penetrantia, volatilia, (inter quæ oleum formicarum non incelebre eſt) mercurius **, electrici machinamenti concelebrata virtus (*a*), prudenter, & caute tentanda ***, excitatio, vectio, aeris mutatio. Non pridem opera Cl. COLLINII inclaruerunt quam maxime flore *arnicæ montanæ Linnæi*, quibus mira ineſſe vis reſolvens, & excitans adverſus paralyſim (*b*) perhibetur. Non prætermittam hic animadvertere quod paſſim Clinici crebro videre ſolent, pedes, & crura in hemiplegiacis, & reſolutis citius, & facilius motum recuperare, quam brachia-

chia, & manus, quamquam cerebro, & cordi propria. Caussam HIPPOCRATES (c) *in venarum rectitudine* sibi confingit. Verum verosimilius est, eos nervos citius restitui, qui ab ea spinalis medullæ parte prodeunt, quæ longius distat ab sede caussæ morbi, uti sunt, ni fallor, *crurales*.

* Dum varia medicamentorum genera singillatim hic recenseo, nolim quis credat, altera alteris succedentia hæc esse, atque indiscriminatim, & sine delectu usurpanda. Notas ex materia medicamentaria eorum naturas, & facultates jam puto, nec lectorem ignarum legum, præceptorum, & cautionum, quas ex therapeutica generali didicit ad recte, apte, & salubriter iis utendum. Sic, cum viperatum jura commemoro, non ea cuicunque paralysi ex qualicunque caussa natæ idoneum remedium prædico; sed postulo, ut, habito caussarum examine, considerataque ægrotantis constitutione, atque indicantium præstantia, decernatur, utrum indicationibus adimplendis valere queant. Quod de viperarum juribus dixi, id ipsum de quovis alio medicamine dictum velim. Sed quænam viperis medicatæ vires insinit, quosnam effectus edant in corpore humano, non convenit inter auctores. Alii enim eas volatili sale scatere, ac proinde sanguinem exagitare, calefacere, vim vitæ incitare, motum augere, humores attenuare, atque ad alkalescendum disponere opinantur, dum alii hæc omnia negantes, nihil ex viperis volatilis, activique principii elici, sed multum mucaginis viscidæ, & glutinis animalis: ideoque fatua, mucosa, atque inertia ex iis jura confieri, anguillarum omnino juri æqualia. Quamobrem priores illi remedium istud ob excitantem, calefacientemque facultatem inter valentiora referunt, sibique non parum ab ejus usu, & volatilitate metuunt; contra hi posteriores illos acriter derident, vanum, inutile, & supervacaneum id auxilii genus reputantes, ita ut dignum omnino censeant, quod a Medicis penitus despiciatur. Interea tamen non apud omnes nationes, in primis italicas;

apud quas magno ab antiquissimis usque temporibus in pretio fuit, de præconcepta bonitatis opinione dejici unquam potuit, felici procul dubio Clinicorum probatum usu, ac periclitatione. Adde, Cl. BECCARII periculis omnigenis (*Instit. Scien. Bonen. Comm. T. 2. P. 1. p. 95.*) compertum esse, nihil viperis inesse, sive volatilis salis, sive alius principii calefacientis, quod earum usum suspectum faciat, sed succum quemdam mitissimum, gelatinosum, valde alibilem, fibras rigidas mollientem, motu, & calore corporis nostri attenuari aptam, atque hinc omnia vel minima vascula pervadentem, serum viscidam, lentamque lympham leniter, & sine stimulo dissolventem, obstructa reserantem, & excretiones omnes, & præ primis cutaneam exspirationem promoventem; quo fit, ut corpora gracilia, & macilenta plenitudinem, jucundiorem speciem, & colorem, virium robur, majorem agilitatem acquirant; atque a pravis, salsis, acribus recrementis per cutis spiracula, atque urinæ vias se se repurgent. Quidni ergo & paralyticis prosint? Concedit porro idem vir perspicacissimus, juribus viperinis interdum moveri febrim, calorem, & sitim augeri, vigilias induci; sed hæc omnia non medicamenti insitis proprietatibus, verum peculiari solidarum partium aut rigiditati, aut sensibilitati exquisitiori; aut fluidarum acrimoniæ, quæ cum gelatinoso viperarum liquore commixta, & in penitiora loca, sensibiliora, atque mobiliora perlata omnes illas turbas excitet, tantummodo deberi. At demus vim esse viperis moventem, excitantem, solventem, calefacientemque. Non ne hoc nomine in paralysi cum motuum vitalium languore, partium laxitate, atque inertia, cachetico prope habitu, aut corpore humoribus exhausto, lympha, quæ nervos alluit, frigida, lenta, viscida conjuncta multum emolumenti ab earum usu expectari liceat? TISSOTIUS ipse, qui ita se adversum huic remedio ostendit, ut *ablegandum sine damno e medicina* putet, *prodesse tamen* posse ultro fatetur (*Epistol. varior argument. pagina* 105. 106.) *in morbis a defectu bonorum humorum, & ubi mucosus, vapidus, & acescens sanguis vasa decurrit.*

** WAL-

** WALSCHMIDIUS, ut habet ALLENIUS in *Sypnosi* §. 347., in curatione paralyseos tam internum, quam externum mercurii usum proposuit. Hunc ipsum commendavit BARBETTA hac tamen conditione, ut ptialismum excitaret, quod apoplexiam curari posse pollicetur (*De apoplexia capitul. 2. notation. capitul. pagin.* 31. (Tanti vero id remedii genus fiebat a XAVERIO BERTINIO (*Dell' uso del mercurio*), ut non modo ad curandam apoplexiam, & paralysim, verum etiam ad præcavendam uteretur. Nec ab eo dissentit ejus olim discipulus, nunc percelebris Clinicus Cremonensis, MARTINUS GHISIUS, cum eodem duplici fine pilulas catharticas mercuriales, quibus ipse uti consuevit, adhibendas præcipiat, prudentior tamen aliis, quod earum laudes ad apoplexiam, & paralysim dumtaxat serosam, pituitosamque perstringat; contra ac ROTARIUS ille mercurii immodicus laudator, cui eum in quavis apoplexia, & paralysi apponere non dubitavit.

(*a*) *Comment. de reb. in scient. naturali, & medecin. gest. Volum. II. pag.* 636, 637. *Vol. III. pagin.* 167., *Volum. IV. pagin.* 69. *& pag.* 299. *part.* 2. *p.* 316. *atque alibi*, etsi NOLLETIUS non multum consentiat.

*** Effecta electricitatis, in corpore humano a Cl. TISSOTIO observata, sunt hæc: 1. pulsus citatior; 2. calor auctus, & plethora; 3. expiratio major, interdum alvi laxitas, urinæ copia; 4. hæmorrhagiæ variæ, in primis narium; 5. dolor partis attactæ, cutis læsio, invita musculi contractio; 6. concussio convulsiva, capitis subsequens, debilitas, vertigo, somnus anxius, turbatus; 7. lassitudo; 8. pectoris anxietas, 9. interdum paralysis universalis, & mors; 10. Fulguris instar etiam necat; 11. vasa cerebri turgida, dilatata in cadaveribus reperta: 12. Eadem, & graviora in animalibus electricitate enecatis cum sanguinis effusione in cerebro, & pectore. *Epist. var. argum. pagina* 107. 108. *& seqq.* Hinc Cl. vir quærit, quinam erit in paralysi electricitatis usus? Respondet sibimet ipse: Proderit in paralysi ex colica saturnina; nam in utroque casu abest febris,

 bris,

bris, plethora, cerebri vitia; quæ conditiones ei videntur necessariæ recto, utilique ejus usui. *Ib. pag.* 109. Verum scire oportet variari electricitatis medicæ effecta pro varia ratione, qua ipsa adhibetur. Triplici autem ratione adhiberi potest, nimirum vel omnino simplex, vel cum scintillarum extractione, vel cum explosione phialæ leydensis. Plerumque primo, alterove modo eam adhibere soleo, contentus onerare, quod ajunt, electricitate ægrotantem, idque diutissime facere. Rarissime tertio modo utor, & tunc summa quidem prudentia, & cautione. PRIVATUS, VERATTIUS, aliique itali non absimili ratione utebantur, nec quidquam noxæ, saltem gravioris, unquam experti inde sunt. Cl. BECCARIUS sententiam hac super re rogatus suadebat (*Consult. medic. Tom.* 1. *consult.* 63. *pagina* 161.) leniorem methodum. Hanc ipsissimam methodum, quæ italorum propria dici potest, magna cum voluptate, & lætitia video nuperrime ceteris præferri ab homine Gallo, & Medico nobili MAUDUYTO in Epistola sanæ doctrinæ, & Medicæ, prudentiæ plenissima, quæ reperitur in Diaro Medico Parisiensi. *T.* 49. *Mens. Jun. p.* 509. & *seqq.*

(*b*) Vid. JOSEPH. COLLIN. *P. IV. observat. circa morb. acut. & chronic. &c.*

(*c*) *Lib. de morb. virgin. n.* 2.

§. CXLIII.

Paralyses articulares qua ratione curentur.

Paralysim palpebrarum oculi quavis nocte revertentem stillicido ex aqua Ballerucana ad cervicem, & occiput adhibito curatam referunt *Transactiones philosophicæ* (*a*). Apud nos thermæ Aponitanæ, Lucenses, Pisanæ, Cassianenses, Viterbienses, Aquenses, aliæque ad id commendantur. Ad paralysim linguæ reliquis omnibus anteponit LANGEUS (*b*) oleum cinnamomi stillatitium, ejusque aliquot guttas saccharo exceptas linguæ imponendas jubet. Eumdem in finem M. ANT. LAURENTIUS apud Bononienses Medicus

præ-

præstantissimus, meusque in clinica exercenda dux, atque antecessor, qui Archiatri munere BENED. XIV. P. M. functus est, spiritu cerasorum nigrorum linguam perfricandam curabat. Sanguine etiam e raninis venis educto sæpe loquendi potentiam rediisse, complures alii testantur *. Flagris item, urticisque contumaciori paralysi correptæ partes utiliter verberantur, aut vapori spiritus vini flagrantis, quo sudor, in obesis præsertim, avocetur, non sine emolumento (*c*), objiciuntur. Laudibus etiam non levibus celebrantur vinacea recentia, in quæ membra paralytica demergi solent, & quasi balneo foveri. Calore enim fermentantis musti, & vapore acri exhalante vasa omnia, fibræquæ omnes leniter exstimulantur. Horum opem, etsi crebro irritam dicat TISSOTIUS, remedio interdum fuisse, experientia victus (*d*) fateri nogitur. Crura, & pedes sæpe in scorbuticis *paresi*, sive peculiari, imperfectæque paralysi subjiciuntur; ut prætereaam eam, quæ ex casu, ictu, vulnere, luxatione vertebrarum oritur. In illa omnis curatio ab antiscorbuticis præsidiis, ut quisque facile novit, petenda est. Sic artuum inferiorom paralysis, quæ venereis morbis succedit, quæque non infrequens est, cum morbo principe, cujus symptoma tunc certe videtur, oppugnari debet. Non semel mihi hujusmodi paralysi curanda obtigit, & lenibus inunctionibus mercurialibus, decoctisque sudoriferis eam sustuli. Litu mercuriali quoque vesicæ, ani, & crurum resolutionem, cui virus venereum caussam dederat, fugavit Cl. HOUSTETUS (*e*). Quin imo exstant historiæ curatarum ope mercurii paralysium, ubi nulla erat luis venereæ suspicio, inter quas notatu dignissima videtur illa, quam Cl. CAVALLINIUS, paucis ante annis evulgavit (*f*).

(*a*) N.

(a) *N.* 449. §. 4.
(b) *Miscell. veritat. Fascic.* 1. *p.* 8.
* Inter eos est LANCISIUS, qui (*De mortib. subit.* 199. *observ. l.*) de hemiplegiaco, cum aphonus persisteret, sic scribit: *aphoniam, quam sane cum injecti clysteres, exhibiti sales volatiles, admotaque femoribus, brachiis, & nuchæ vesicantia tollere nequirent, profecto mirabiliter, quod repente acciderit, una solvere potuit missio sanguinis ex sublingualibus venis.*
(c) BARBEIRAC. *Formul. medicam. p.* 362.
(d) *Epist. var. argum. p.* 104. (e) *Memoir. de l' Academ. Roy. de chirurg. T.* 4. *p.* 141.
(f) *Storia d' una reumatica paralisia curata coll'unzione mercuriale. Venez.* 1769.

§. CXLIV.

Nec silentio præteriri licet duos paralyticos, qui ex noxiis argenti vivi halitibus in morbum incidisse videbantur, *auro fulminante* (*a*) persanatos narrari. *Spuriæ* demum *paralysi* (§§. XCII. XCIII.) non melius mederi possumus, quam pro caussarum diversitate delectis, adhibitisque medicamentis. Hinc deobstruentia, antiscorbutica, resolventia, purificantia, antiseptica, volatilia, instaurantia, nutrientia, roborantia, cardiaca, & similia iis, quæ (§§. CXXXVII. CXLII. CXLIII.) jam exposita sunt, locum habebunt; dummodo Pathologiæ, & Therapeuticæ generalis notionibus, dogmatibusque opportune accommodentur.

(a) *Gazzet. Medic. di Venez. n.* 11. *ann.* 1763. *di* P. ORTESCHI.

§. CXLV.

§. CXLV.

Contractu-ræ, & rigiditates membrorum quid postulent?

Sæpe, post devictam paralysim, digiti manuum, aliæque partes, ut alibi (§. XCII.) dictum est, extendi non possunt, quod ligamenta articulorum, musculique flexores tamdiu non elongati, & breviores facti obriguerint ita, ut extensorum vis illorum contractionem nequeat superare. Tunc mitissimis, emollientissimisque remediis opus est. In primis vero; ut hujusmodi contractæ, rigentesque partes emolliantur, elongenturque, immitti in ventrem animalium recens mactatorum debent, ibique, quamdiu eorum calor permanet, detineri, & morari; postea linimentis mitissimis ex adipe, & ossium medulla perungi, atque assidue foveri, & perfricari. Nihil enim efficacius penetrat, & relaxat quam vapor aqueus animalis, atque olea subtilissima, quæ in ossium cavis colligantur. Post hæc vapor aquæ calentis primas tenet, a quo sæpe mira in laxandis, molliendisque fibris præstantur.

§. CXLVI.

Curatio soporosorum affectuum.

Soporosis affectibus (§§. CXI. ad CXV.) ubi medicina facienda sit, non aliam ferme viam insistere oportet, quam quæ ad curandam ipsam apoplexiam præmonstrata est (CXXIII. ad CXLIII.), cum hi sane eisdem ex caussis (§§. LXXV. LXXVI. LXXVII. LXXVIII. *usque ad* LXXXV.) quæ apoplexiam gignunt, propemodum oriantur. Illinc igitur omnis eorum curatio petenda est.

§. CXLVII.

§. CXLVII.

Diæta. Tandem ſummopere intereſt, quænam victus, regiminiſque ratio apoplecticis convenientior ſit. In vigore morbi præſtat quam maxime tenuiſſimo uti victu, deinde aliquid indulgere, ſic tamen, ut omnia viſcida, glutinoſa, acria, & calefacientia evitentur; cavere item a cunctis, quæ ſanguinis copiam augent, aut effervelſcere cogunt, aut eum ad caput nimium propellunt. Hinc ſumma animi, & corporis quies imperanda; cubiculi calor ſic temperandus, ut ad frigidum potius inclinet, aeriſque procuranda frequens renovatio. Quoniam vero morbus recidivus facile eſt, ad eum antevertendum oportet hominem, qui eo laboravit, ſive cavere a frigore repentino, a ſole meridiano, a nubilo cœlo, ab ira, ab ignei, ab æſtu; circa ſolſtitia, atque æquinoctia ſanguinis copiam, ſi abundet, vena ſecta, minuere; veſci quoque vegetabilibus, rebuſque acceſcentibus, aquam potare; cœnam omittere, aut parciſſima uti, ſomnum præſertim a paſtu vitare, purgari ſubinde; bis vel ter in hebdomada cremoris tartari drachmam unam, vel alteram ſumere, & cauſſas omnes, ex quibus in apoplexiam implicitus eſt, diligentiſſime effugere (*a*).

(*a*) *Tiſſ. epiſt. var. arg. p.* 73. 74. 75. *& seqq.*

CA-

CAPUT V.

DE CATALEPSI, ECSTASI, ET SOMNAMBULISMO.

§. CXLVIII.

MAGNAM affinitatem cum soporosis affectibus * habet morbus rarissimus, &, si quis alius, longe admirabilis, quem Κατάληψιν *, & Κατοχὴν * Græci nominant. Is latine verti posset *interceptio*, *comprehensio*, *detentio*, *occupatio*; nam qui eo comprehenduntur, continuo sensibus interioribus, atque exterioribus, præsertim tactum, & motu voluntati subjecto privantur. Non tamen hi concidunt, uti in apoplexia, aut syncope, sed in eo statu, & positu consistunt, in quo erant, cum eos morbus invasit; & mirifice se habent ad quaivis inflexiones recipiendas, servandasque paratissimos. Hos GALENUS (*a*), κατόχους; CORNELIUS vero CELSUS, ut MORGAGNIO, & SWIETENIO (*b*) videtur, *attonitos* (*c*) vocat; additque, nisi codex ibi mendosus sit, morbum a Græcis etiam *apoplexiam* dici (*c*). Synonyma reliqua, quæ a veteribus usurpata sunt, videri possunt apud CÆLIUM AURELIANUM, qui diligentissime, ut assolet, de *catalepsi* (*d*) retulit. Præcipua tamen sunt hæc: *aphonia* DIOCLIS, atque HIPPOCRATIS; *anaudia* ANTIGENIS CLEOPHANTINI; *lethargia*, & *sopor aliorum*; PLATERI **.

* *Catalepsin*.
* *Catochen*.
Quid catalepsis?

* LIEUTAUDIUS hanc affectionem adnumerat morbis convulsivis. *Prècis de Mèdec. malad. intern. de la Tète l.* 1. *p.* 212. Sed nullus rigor, nullus spasmus, nulla nervorum di-

distentio, sive convulsio cernitur in vera, & simplici catalepsi. Alii mixtum affectum putant esse soporoso, & convulsivo. Nos vero perpensa *insensibilitate*, atque *immobilitate*, quæ in ea spectantur, cum VOGELIO ad morbos *adynamicos* referendam censemus.

(*a*) *Ex* GALEN. *de causs. puls. P. IV. cap.* 16. CASTELLIUS. (*b*) MORGAGN. *Epist. anat. med. II. n.* 2. SWIETEN. *Comm. in Boerhaav. Vol. III.* §. 1017.

(*c*) *L. III. cap.* 26. (*d*) *L. c.* (*e*) *Acut. morb. lib. II. cap.* 10. 11. 12. *& Tard. Passion. lib. II. cap.* 5.

** Cl. TISSOTIUS catalepsim CÆLII AURELIANI a nostra differre omnino asserit. *Traité des Nerfs, & de leurs maladies. T.* 3. *P.* 2. *chap. XXI.* Revera *catalepsis*, sive *catoche* CÆLII AURELIANI ad ecstasim potius, aut ad catalepsim spuriam, de qua paullo post dicam, pertinere videtur.

§. CXLIX.

Quid proprium & peculiare catalepticorum?

Sed illud præcipue in hujusmodi affectione peculiare, propriumque est, quod qui in eam incidunt, si stabant, eodem omnino loco consistant; si sedebant, sedeant; oculis sint apertis, si apertos habebant; incedentis speciem referant, qui in incessu correpti sunt, & membra eo positu teneant, quo quis collocaverit; non tamen sentiant, nec loquantur, nec moveantur, nisi vi quadam impulsi.

Catalepsis vera, & perfecta.

Hæc autem (§§. CXLVIII. CXLIX.) est *veræ*, & *legitimæ*, sive *perfectæ catalepseos* imago *, qualis a Medicis hodie ferme universim delineatur. Nam, utrum a veteribus isto nomine una, eademque affectio semper intellecta, atque indicata sit, an alia atque alia (*a*), jure, & merito dubitatur. Admodum veri etiam simile est, nisi certum plane, exploratumque malueris, non omnes morbos,

qui-

quibus id nominis a nuperis obſervatoribus inditum fuit, vere, atque adamuſſim ad catalepſim perfectam reſpondiſſe (*b*). Quod facile patebit cuicunque, ſi vel leviter in obſervationum compilationem alioquam oculos tantum conjecerit.

* Catalepſis a SAUVAGESIO ſic definitur: *subita ſenſuum, motuumque muſcularium ſuſpenſio, ſuperſtite pulſu, & respiratione plerumque obſcuriſſimis, & mira ad quosvis ſitus retinendos, & ſuſcipiendos artuum flexilitate. Noſolog. cl. VI. ord. V. G. XXV.* Nec valde abſimilis eſt HOMII definitio catalepseos, quam adeſſe scribit, *quando fixus remanet æger in eodem ſtatu, in quo prehenſus fuit, ſenſibus internis abolitis. Princip. Medicin. de morb. non febrilib. P. 2. sect. 7.*

(*a*) Vid. *Journal. Britannique M. de Jun.* 1751, aut *Comment. de reb. in scient. nat. & medic. geſt.* LUDWIGII *Vol. I. P. III. p.* 1114. & *ſeqq.*, ubi oſtenditur Catalepſin CÆLII AURELIANI ad varias alias affectiones extendi.

(*b*) VOGEL. *in not. ad* §. 572. *De morb. cognesc. & curand. cap. de catalepſi p.* 473., ubi non pauci falſo pro catalepticis ab auctoribus habiti memorantur, quibus multo plures addi poſſem, ſi locus ferret. TISSOTIO, eamdem nobiscum video eſſe sententiam. l. c.

§. CL.

Quæ catalepsis spuria, & imperfecta.

Cum vero non omnia illa (§§. CXLVII. CXLIX.), neque ſemper, neque eodem gradu in omnibus eveniant; neceſſe fuit aliam catalepſeos ſpeciem conſtitui, quæ *imperfecta*, & *ſpuria* nominatur. Alii enim cataleptici ſentiunt, ſed muti omnino ſunt, & motu, qui voluntatis imperio obediat, nequaquam gaudent. Aliis aliquis ſenſus, & memoria aliqua illorum, quæ acta fuere, remanet;

net; vel membra inflexa non retinent, ſaltem firmiter, & conſtanter, figuram, & locum, ſed ſenſim, & gradatim in priſtinum relabuntur (*a*). Alii manum, aut membrum aliquod movent quidem, ſed reliquo corpore veluti rigent, non tamen ita, ut in Tetano. Alii demum, tametſi nec audiant, nec videant, nec puncti ſentiant, mortuis ſimiles, ſi quid tamen in eorum os ingeratur, cito deglutiunt. Quocunque horum modo, aut ſimili cataleptici fiunt, *imperfecta*, & *ſpuria catalepſi* laborare dicuntur.

(*a*) VOGEL. *l. c.* §. *566.*

§. CLI.

Vera, & ſpuria. Utraque vero (§§. CXLIX. CL.) nempe tam *vera*, quam *ſpuria*, vel ſolitaria, & ſine ulla implicatione ægros infeſtat, vel cum aliis morbis, uti *hyſteria*, *furore*, *melancholia*, *ſomnambuliſmo*, *epilepſia* &c. implicatur, vel in eoſdem facile tranſit. *Simplex, & complicata.* Hinc alia profluit diſtinctio, in *ſimplicem* nimirum, & *complicatam*. Quandoque etiam obſervata fuiſſe dicitur, ut ſymptoma febrium acutarum, aut intermittentium, præſertim tertianæ, & quartanæ, & tunc, ut manifeſto patet, *ſymptomaticæ*, aut *ſecundariæ* nomen accipit, & cauſſis porro deductæ differentiæ a nobis omittuntur, ne in diviſionibus, ſubdiviſionibuſque minime neceſſariis nimii propemodum ſimus. *Symptomatica, & ſecundaria.*

§. CLII.

Signa reliqua. Raro acceſſionem quædam notæ prænuntiant. Interdum antecedit mentis, & corporis torpor quidam,

dam, vel cephalalgia; in aliis obtusus in posteriore capitis parte dolor (*a*), in aliis colli rigor (*b*). Subito deinde invadit malum, sensu, & motu, ut supra expositum est, hominem privans. Post aliquot temporis minuta, raro post horas, rarissime majori intervallo ægri veluti e somno excitantur, suspiria emittunt, atque ad sua munia redeunt, omnium, quæ acciderunt, aut gesta sunt, plane inscii, aut immemores. Eadem calalamitas per intervalla, & quandoque ad longissimum tempus revertitur, imo certam sæpe periodum tenet, ut tunc *catalepsis periodica* dici debeat. Singulare quoque, notatuque dignum maxime est, faciem naturali colore, & rubore nitere; pulsus sæpius magnum, & rarum, quam parvum, atque exilem esse, contra ac SAUVAGESIUS docuit (*d*); respirationem plerumque lenissimam, obscurissimamque; oculos fixo obtutu apertos, atque immobiles; omnemque febrem a *simplici*, & *primaria* abesse.

Captalepsi periodica.

(*a*) FOREST. *l.* X. *obs.* 42. (*b*) HENR. AB HEERS *obser.* 3.
(*c*) HAEN *Rat. medend. P. IV. Cap. V.* §. *III. p.* 185.
(*d*) *Nosolog. l. c.*

§. CLIII.

Caussa hujusce morbi proxima ignota esse adhucdum videtur. Cerebrum, & nervi peculiari quidem modo afficiuntur, sed in quo hæc affectio contineatur, nemo hactenus recte, quod sciam, definivit. Vis aliqua nervorum in musculos sane exercetur, quoniam corpus sustinetur, nec resolvitur, ut in paralysi, aut apoplexia. Sed nullus ab externis organis ad *sensorium commune* patet aditus;

Caussa proxima quænam?

ctus; aut si patet, a mente non percipitur objectorum impressio, sive *sensatio*, quam vocant. Ubinam ergo nervorum *sensibilitas?* Neque *sensorium commune* animæ potest quidquam repræsentare, aut objicere; nec anima quidquam cogitare, velle, aut jubere; intercepta nimirum inter animam, & cerebrum naturali communicatione. Nulla igitur musculorum *paralysis est*, inquit Cl. HAENIUS (*a*), *sed etiam non est motus. Quid ergo est? Est continuatio ejus, quod ultimo sanitatis momento ad motum bonum requisitum aderat; id nempe in ea, quæ olim movebatur, se sustinet parte. Imo si adstantium quis situm hunc permutaverit, & in alium direxerit, ut jam cogat alios prorsus musculos, ut agant, est fere idem, ac si sensorium commune novis his musculis novas vires largiretur, ad hunc situm, idque pertinacissime, conservandum. Porro quod in corpore observamus, idem de mente cogitemus. Quoties enim observatum non est, idem ultimam verbis expressam, ante paroxysmum, ita eamdem manere, ita esse immutabilem, ut denuo prima sit, quam homo habeat, verbisque enuntiat, catalepsi, quamtumvis diuturna, * soluta?*

(*a*) *L. c. p.* 189.

* Id plures vidi etiam in violentissimis, quod magis mirum est, hysterismis; sed præcipue in puella nubili, quæ singulis fere mensibus in hysterismum vehementissimum incidebat. In eo mutuo succedebant risus, cantus, & clonicæ universales cujusque generis convulsiones, & spasmi. Sæpe inter loquendum, aut cantandum repentinis clonicis motibus cum sensuum abolitione corripiebatur. Postquam totum corpus aliquamdiu; atque interdum ad horæ dimidiæ spatium convulsum fuerat, quandoque pernicissime in utramque partem caput circum actum esset; repente sedatis omnibus motibus, iterum loquacitas, aut cantus in scenam redibat, a verbis sermonis, aut

can-

cantilenæ ultimo abrutis incipiens, & de more adamussim ordinem rerum, aut cantiunculæ prosequens, atque absolvens; phænomenon sane post adeo magnas turbas, & agitationes vix credibile, nedum explicabile.

§. CLIV.

Ex his vero quid, amabo, luminis ad caussam proximam decernendam? Parum profecto, respondet idem ipse HAENIUS, ultro, lubenterque inquiens: *Latent miri animi nostri cum corpore commercii ... leges. Ignoramus prorsum eas, quarum ope commercium hoc peragatur, partes; ignoramus, qua se lege & tangant, & moveant, & iterum sistant* (*a*). At nequidquam rei difficultate deterritus DELATOURIUS (*b*). dum veterum sententiam de intemperie frigida, & conglaciante deridet, in aliam ipse descendit, quæ ab illa si non proficisci, certe non valde abesse videtur. Ex arteriarum, venarumque repletione, quæ BOERHAAVIO referente inventa fuit in cerebro catalepsi defunctorum, non dubitat caussam ejus esse nimiam sanguinis, & liquoris nervei copiam, ex qua præcipua morbi symptomata intelligi, explicarique posse sibi persuadet. Ita enim turgere omnes nervos inde putat, ut ob plethoram quamdam speciem torpeant, & nullam actionem edere queant; contra quam accidit in paralysi, quæ defectum ejus liquoris potius ponit, aut in convulsione, quæ majorem, aut inæqualem istiusmodi humoris motum, & diribitionem pro caussa videtur habere. Ab hujusmodi igitur nervorum ob plethoram inertia, nerveique succi tarditate, & lentore consequente sibi blanditur, facile explicari posse æquilibrium, & veluti rigorem totius

HAENII conclusio.

DELATOURII opinio.

corporis, anæſtheſiam, ſive perfectam inſenſibitatem, & promptam ad quamcumque poſitionem, aut inflexionem recipiendam, tenendamque habilitatem.

(*a*) *L. c. p.* 191.
(*b*) *Rècueil. periodique d' observat. de Mèd. par M.* VANDERMONDE *T. IV. p.* 45. *& seqq.*

§. CLV.

Quæ Delatourii opinioni adversentur.

Ne vero propere nimis DELATOURII ſententiam amplectamur, probemuſque, faciunt aliæ anatomicæ catalepticorum ſectiones, in quibus præter ſanguinem, ſerum etiam effuſum, & poſteriora cerebri magis occupans, vel aquoſa dumtaxat colluvies, vel ſerum ſubrubrum in poſtica cerebri parte collectum, & polypoſæ concretiones in ſinu longitudinali, & pulmones ſimul, heparque corruptum reperta fuerunt (*a*). Deinde obſtàt prudens, & cauta dubitatio, num vaſorum illa plenitudo cauſſa catalepſeos, an vero effectus habenda ſit. Obſtat celerrimus interdum poſt breviſſimam acceſſionem catalepticorum ad ſe reditus, & viciſſim facilis, & repentinus ex ſola animi ſubita vehementiori commotione in catalepſim relapſus; cum mente concipi vix poſſit, tantam vaſorum omnium cerebri, & nervorum plethoram ìntra breviſſimum tempus tolli, & iterum reverti ictu ferme oculi, quod ajunt, per animi pathema ſolum. Obſtant demum cauſſæ procatarcticæ, quæ catalepſim quandoque inducunt, uti vermes, terror, triſtis nuntius, nec ſanguinis, nec aliorum humorum copiam, aut exceſſum commonſtrantes. Præterea, ſi ſanguinis, & ſucci nervei copia morbum faceret, cum phlebotomiis, abſtinen-

nentia, aliisque evacuantibus ipse cito non solvitur, arceturve, dum contra observationibus constat, illa omnia ut plurimum irrita, ni noxia, fuisse? Cur, si nervea quædam facultas in musculis superest, hæc ipsa sensationibus, atque ideis tum formandis, tum percipiendis non æque subservit?

(a) LIEUTAUD *l. c.* SCHENCK *obs. med. lib.* 1. *Catecho obs.* 2. HOLLER. *de morb. inter. l.* 1. *cap.* 9. *in schol.*

§. CLVI.

Fortasse proximius vero accessit FR. HOMIUS dum fluxum *liquidi nervosi in nonnullos nervos*, & quietem *in omnibus aliis* ponit pro caussa proxima hujusce morbi; sive, ut ego interpretor, secum reputat, actionem aliquam in nervis, qui musculis voluntario motui addictis inseruntur, uti sunt plerique e spinali medulla prodeuntes, permanere; conquiescere vero, & quasi consopiri *sensorium commune*, eosque fortasse nervos, qui sensuum ministerio famulantur, ut fere sunt illi, qui a cerebro, aut ab intercostali pari, sive sympathico magno derivantur. Sed quis unquam demonstravit, nervos, qui ad musculos spectant voluntarios, sensibus quoque non inservire posse? Verum esto, ut HOMIUS sibi confingit; qui tamen illud ipsum fiat, superest indagandum, nec satis adhuc liquet.

HOMII conjectura probabilis.

(a) *Princip. Med. P.* 3. *De Morb. non febrilib. section.* VII.

§. CLVII.

Caussæ remotæ. Nec feliciores in constituenda caussa proxima catalepseos fuisse videntur nuperrimi scriptores, qui ad eam perscrutandam toto pectore incubuerunt. Hac igitur prætermissa, de caussis remotis, & manifestis satius erit verba facere. Hæ autem, prout ex accuratioribus observationibus comperimus, rediguntur ad diutinas animi curas, mentisque contentiones, profundas meditationes, mœrorem gravem, terrorem, nuntium tristem, & repentinum, amorem inauditum, frigus susceptum, evacuationes mentium, hæmorrhoidum, aliarumque excretionum suppressas; hysteriam, hypochondriasim; diathesim sanguinis crassam, & glutinosam; temperiem melancholicam, mucosam, & flaccidam; scabiem retropulsam; primarum viarum cacochylimiam; vermes; fumum carbonum; vini abusum; ebrietatem; iram; somnambulismum; febras quartanas; reliquasque intermittentes diuturniores, quarum interdum symptoma est catalepsis; fulminis ictum, ut ex CORN. CELSO habemus; serum intra calvariam effusum, aut sanguinem in cerebri vasis, præsertim posterioribus, crassum nigrum stagnantem, (§. CLIV.) congestumque.

Diagnosis.

§. CLVIII.

Quid Ecstasis. Diagnosis ex §§. CXLVIII. CXLIX. CL. peti debet. Neque arduum hinc erit cognoscere, quibus signis a reliquis similibus affectibus catalepsis discernatur. Ceterum cum catalepsi una, eademque

que a nonnullis habetur Ἔκστασις *, ab aliis vero non item. In his SAUVAGESIUS *ecstasim* differre a catalepsi docet, *quod artus non retineant situm quemvis ab astantibus impressum, sed æger eam, quam ab initio insultus habuit, posituram constanter servet, & omni sensu, motuque artuum orbetur* (*a*). Quid vero? Nonne sic definita *ecstasis* eam catalepseos differentiam, quam *spuriam*, aut *imperfectam* (§. CL.) vocant, nobis ob oculos sistit? At VOGELIUS *ecstaticos* fieri tum opinatur, cum catalepsi correpti *mira phantasmata, visiones divinas, consortium Angelorum* sibi habere videntur, aut *linguas, quas non didicerunt, loquuntur, si fabula vera, quin* & futura prænuntiare (*b*) dicuntur. Verum non inde sequitur, eos a catalepticis sic discrepare, ut ad *spurios*, atque imperfectos (§. CL.) non pertineant & ipsi. *Ecstasis cathocus*, sive catalepsis HENRICI AB HEERS, & TULPII, *ecstasis cataleptica*, *ecstasis resoluta a* SAUVAGESIO descriptæ (*c*) videntur esse varietates *catalepseos spuriæ*, aut *imperfectæ*, aut ad summum *implicatæ*, & implexæ. Atque idcirco nulla egent peculiari expositione.

**Ecstasis.*

Ecstasis pertinet ad catalepsim spuriam.

(*a*) *Nosolog. Cl. VI. ord. V. Gen.* 24.
(*b*) *L. c.* 9. §. 569. (*c*) *L. c. gen.* 25.

§. CLIX.

Somnambulismi descriptio.

Æquiori jure cum a catalepsi differat *somnambulismus*, seorsum a nobis exponendus ipse est. In hoc uti in profundissimo somno sensationes omnes deficere videntur excepto fortasse tactu, quo somnambuli objecta obstacula evitare possunt. At imaginatio vividissima est, & motus voluntatis im-

perio (*a*) subditi facile, ordinateque exercentur: quamquam nondesinit etiam exempla eorum, qui somnambulismo non vident certe, sed audiunt, respondent, aliaque præstant de more, ac si vigilarent; quin imo historiæ exstant quorumdam somnambulorum, qui non solum respondent, & loquuntur, verum etiam disceptant, legunt, scribunt, & chartis lusoriis cum aliis facili, & apta ratione se se oblectant. Quod vix fieri potest sine aliqua saltem visionis usura; nisi dixeris in hujusmodi casibus aliquam fraudem, aut malitiam subesse. Nullus enimvero morbus frequentius a sycophantis confingitur, quam somnambulismus, ecstasis, & catalepsis, ut multi admonent, atque ego ipse non semel deprehendi, & cognovi. Ceterum affines admodum hujusmodi affectiones crediderim, quia catalepsis, ecstasis, & somnambulismus, mutatis vicibus sibi mutuo succedunt, aut una sæpe copulantur. Imo scire oportet, interdum eos cum epilepsia, convulsionibus, delirio, aliisque morbis complicari, unde difficilis tum diagnosis morbi complicati, anomali, atque innominati.

(*a*) SAUVAGES. *Nosol. Cl. VIII. ord. I. G. VI.*

§. CLX.

Differentiæ. Multiplex autem est somnambulismus, pro graduum ipsius differentia. Commode distinguitur in *vulgarem*, & in *furentem*, sive explicatum. Vulgaris ille dicitur, in quo *homo sopore excitabili detinetur*, contra quem in *furente*, & *complicato*. In vulgari autem duos gradus a SAUVAGESIO agnoscuntur, unus levior, gravior alter. In leviori somnambuli plerumque noctu post consuetum so-

somnum fiunt, e *lecto non exeunt*, *se tamen movent*, *loquuntur*, rixantur, arma distringunt, & vibrant, prout hostes, aut latrones repellendos sibi confingunt, magno tum sui, tum vicinorum discrimine, & metu. In graviore vero *e lecto exsiliunt*, *se vestibus induunt*, *lampadem accendunt*, *claves inquirunt*, *fores reserant*, *vinum e dolio extrahunt*, *aut quid simile patrant*, quin expergiscantur. *Alii fenestra insident*, *& calcare equum*, *cui se impositos putant*, *exagitant*. *Sunt qui flumen transeunt*. *Alii ea omnia oculis apertis faciunt*, *nec tamen expergefiunt* (*a*). Verbo singuli pro diversa consuetudine, & vitæ ratione sua munia, ut vigilantes, peragunt. Animadversione dignum est, eos sine damno summis se periculis, & præcipitiis exponere, nisi improvide excitentur; tum enim metu perculsi in præceps ruunt, (*b*). Alii si incaute, aut temere excitentur, in furoris speciem adiguntur. *Vulgaris somnambulismus*

(*a*) SAUVG. *l. c.*
(*b*) Vid. HILDAN. *cent.* 2. *obs.* 84. *&* 85.

§. CLXI.

Furentem eum dicimus, in quo post brevem somni, aut stuporis speciem, homo statim non consueta munia obit, sed insolita, & quasi præter consuetudinem, & furentis in modum aggreditur facere. *Complicatum* vero, quia sæpe cum aliis morbis commiscetur, aut iis succedit. Hunc speciatim *catalepticum* vocavit SAUVAGESIUS (*a*), quia ab initio a catalepsi eum exorsum legerit, deinde in somnambulismum hujusmodi terminatum. Exemplum unicum ex *Actis Academiæ Upsalensis*,

ubi-

Somnambulismus furens sive complicatus. ubi *catalepsis delirans* ei nomen (*b*) tribuitur, atque ex *Commentariis Academiæ Parisinæ* (*c*) adducit. Rectius dicendum esse admonet *catalepsim somnambulantem* (*d*). In hac specie profecto ægri furore, & delirio quasi perciti canunt, sibilant, exultant, saltant, plorant, discurrunt, quin etiam lubicra, obscœna, aut turpia narrant; visu, tactu, auditu, olfactu, & gustu omnino destituti. At hujusmodi somnambulismus non unice catalepsim subsequitur, ideoque generatim *cataleptici* nomen ei non convenit. Nam subsequitur etiam hysterismum, convulsiones, epilesiam, aliosque morbos. Hinc distinguetur in *catalepticum*, *hystericum*, *epilepticum*, & sic porro, prout ab uno, vel alio morbo dependere dignoscetur. Illud autem de hac specie; uti perpetuum, & proprium, affirmari potest, quod ægrotantes nulla ratione, ut in *vulgari* excitari queant, sed sponte dumtaxat, post certum, definitumque tempus, modo longius, modo brevius, solvatur.

(*a*) *Nosol. class. VIII. ord. I. G. VI. spec. 2.*
(*b*) *Act. Acad. Upsalens. ad ann.* 1732. *p.* 41.
(*c*) *Ann.* 1742.
(*a*) *Nosol. cl. VI. ord. V. gen. XXIV. spec. 6.*

§. CLXII.

Quæ vulgari somnambulismo obveniant. In vulgari somnambulismo tam leviori, quam graviori (§. CLX.) multa obveniunt, quæ vehementer somniantium propria sunt. Feriantur fere sensus externi, dum imaginationis vis per caussas internas ita afficitur, ut viva idearum phantasmata menti quidem repræsententur, non vero talia sint; quæ somnum excutiant. Pro diversa vero idearum ratio-

ratione voluntas adigitur ad hoc, vel illud faciendum, ejusque imperio instrumenta motus quasi vi, uti in convulsionibus, & spasmis, coacta obtemperant, quin tamen sensus externi expergefiant. Quo vero modo hæc, quibusque caussis intimis fiant, non minus obscurum est, quam in catalepesi, atque ecstasi dictum. In furenti, ac complicato somnambulismo ut major mentis agitatio, sic vehementiores tum animi, tum corporis affectus, & motus oriuntur. Quoniam vero non ordinaria, nec ordinata rerum phantasmata menti obversantur, sed insolita, inusitata, & sine ordine; ideo nil mirum si furentis, ac prope insanientis speciem referat eo malo prehensus. Accedit, quod in *vulgari somnambulismo* caussæ somnum inducentes, etsi graves, non tamen adeo sensus sopiant, ut excitari obviis rationibus, etsi aliquanto difficilius, non possint: dum contrarium accidit in *somnambulismo furenti*, in quo caussæ eum efficientes validius, pertinaciusque operantur, sic, ut sensus pene obruti revocari nequeant, nisi post certum temporis intervallum; quo nimirum sponte ipsæ desinant, & cessent. Probabile igitur est, cerebrum ab iis propemodum caussis occupari, atque impelli, quas in catalepticas, aliisque soporosis affectionibus repertas esse retulimus, neque hic reticendam esse nativam interdum, atque hæreditariam cerebri, nervorumque constitutionem. Manifestiores vero sunt caussæ, quas procatarcticas vocant. Nam sæpe somnambulismus cieri visus est ab ebrietate, aut vini meracioris usu, a cœna largiore, a cibis flatulentis, & concoctu difficilioribus, a nimio stragulorum pondere, a decubitu supino cum capite depressiore, ab opio, similibusque narcoticis, & suporiferis, a studiis post cœnam, atque a somno illico post cibum ca-

Quæ furenti.

Caussa.

capto, a cerebri morbis prægreſſis, in primis catalepſi, epileſia, lethargia, convulſionibus hyſtericis, aliiſque.

Prognoſis.

§. CLXIII.

Periculi ratio. Catalepſis in univerſum periculoſus morbus eſſe creditur, quo, niſi cito curetur, ſtupidi, & quaſi gelu rigentes ægri interire dicuntur. Cl. POSTELIUS in apoplexiam, aut carum lethalem ſæpe terminari ejuſmodi malum tribus allatis obſervationibus (*a*) oſtendit. Periculi magnitudinem confirmat ALLENIUS, cum inquit: *in univerſum pauciſſimi reſtituuntur; nemo liberatur, cui ſecundo catochus ſupervenit* (*b*). Verum non paucæ ab aliis auctoribus memorantur hiſtoriæ, & quædam etiam a nobis proferri poſſent catalepſium perfectarum, imperfectarum, complicatarumque, quæ etſi diuturnæ fuerint, & crebro accederent, nullum tamen vitæ diſcrimen attulerunt, & feliciter tandem ſolutæ ſunt. Periculum vero majus impendet, quo graviora ſymptomata morbus accerſit, in primis ſpirandi difficultatem, aut interceptionem, oculorum ſtrabiſmum, excrementorum ſuppreſſionem, viriumve exſolutionem. Quod etiam ab HIPPOCRATE (*c*) innuitur hiſce verbis: *quæ cum exſolutione fiunt catoche, & aphoniæ, periculoſæ ſunt.* *Quando periculosa.* Catalepſis lethargo periculoſior habetur. Item difficilius curatur quæ a melancholico humore provenit, quam, quæ a ſanguine; & curata in melancholiam fere degenerat. Diuturna ut plurimum, & recidiva eſſe conſuevit, & facile in epilepſiam, aut alios capitis graviſſimos affectus terminatur. Quandoque ſolvitur larga narium hæ-

hæmorrhagia, aut menstruorum fluxu, aut longa diarrhœa biliosa *, aut simili alia critica evacuatione, aut mutato vitæ genere, aut peregrinatione, aut connubio. Multa ex his communia sunt ecstaticis, & somnambulis; sed hi minus periclitantur, præsertim pueri, adolescentes, & virgines. *Prognosis ecstaseos, & somnambulismi.*

(a) *Journal de Médec. T. XX. p.* 407.
(b) *Synops. medic. practic. artic.* 867.
(c) *Prorrhetic. l.* 3. *sect.* 4. * Vid. *Avvisi sulla salute umana del* 1776. *p.* 393.

Curatio.

§. CLXIV.

Curatio præsertim ex iis, quæ ad curandam apoplexiam, & soporosos affectus tradita sunt, erui quam maxime poterit. Ceterum duplex ea communiter habetur, altera, quæ in paroxysmo, ut loquuntur, ineunda est; altera, quæ extra eum. In paroxysmo cavendum arbitror ab acrioribus, calidioribusque medicamentis, præsertim si ab hysterica passione, aut a sanguinis nimia copia tam vera, quam apparenti, aut vehementi animi affectu accessio orta sit, mecum consentiente FRID. HOFFM. (a), qui omnia ista, etiam extrinsecus adhibita rejicienda ducit. Prodest in plethoricis sanguis missus tum e communibus venis, tum e jugularibus, tum etiam e naribus. Nam per largam narium hæmorrhagiam catalepticum puerum, si tamen vere talis ille fuit, extemplo sanatum vidit AETIUS (b). Acida, anodyna, & nervina tam interius, quam exterins tum præcipue laudantur (c). Curavi olim virginem matu- *Curatio paroxysmi.*

turam viro, & valde sanguineam, longis, recurrentibusque catalepseos imperfectæ, & modo vehementissimis convulsivis, motibus, modo cum somnambulismo furenti complicatæ accessionibus obnoxiam, quam interdum binæ, aut ternæ sanguinis e pedibus, & brachiis phlebotomiæ vix quidquam levabant, e vestigio vero liberabat vena jugularis, aut frontalis secta. Errhina plerumque sine effectu adbibita narrantur. Emetica, si mali fomes in ventriculo, viciniisque partibus insideat, post sanguinem opportune detractum utiliora putantur. Non reprobantur enemata, atque alvum lenientia, inunctiones spinæ dorsi, fomenta inferiorum partium, lenes fricationes, itemque blanda epispastica, si administrari possint, temporisque brevitas non impediat.

(*a*) *Medic. Ration. systhem. T. IV. P. 3. cap. 4. in caut. & monit. practic.* §. 1.
(*b*) *Tetrabibl. 2. serm. 2. cap. 4.*
(*c*) HOFFMANN. *ibid l. c.*

§. CLXV.

Curatio extra paroxysmum. Extra paroxysmum iis uti omnino convenit, quæ caussam, ex qua malum prodiit, emendant, aut tollunt, aut antevertant. Hinc catalepsi, quæ a vermibus nomen habet, remedio sunt anthelminthica, atque alvum lenientia. *Historia curatæ catalepseos verminosæ.* Puellam octennem morbo catalepsi persimili septem jam dies laborantem, multis eductis sordibus, vermibusque ope glandis ex melle in anum demissæ illico restitutam memorat BENEDICTUS (*a*). *Historia curationis catalepseos ecstaticæ.* Puellæ itidem catalepsi ecstatica, sive imperfecta, & cum hystericis convulsivis motibus complicata detentæ, in quem mor-

morbum ex menſtruorum defectu, & vermibus inteſtinalibus inciderat, profuerunt anthelminthica, blanda emmenagoga, & antiſpaſtica, ſed in primis enemata oleoſa, deambulationes, & vectio in curru ſub cœlo ſereno (*b*). Alia virgo annum vigeſimum quatrum vix prætergreſſa, & catalepſi ecſtatica poſt diutinas de ante actæ vitæ genere meditationes correpta, nequidquam juvantibus ſanguinis miſſionibus, topicis, excitantibuſque compluribus remediis, tandem ſola aeris mutatione, & peregrinationibus ſenſim convaluit (*c*). *Magdalenam Valettam* ex animi mœrore catalepſi primum veræ, deinde cum delirio, & ſomnambuliſmo complicatæ, ſive, ut SAUVAGESIUS vocat, *ſomnambulanti* diu obnoxiam referunt *Acta Academiæ Upſalenſis*, (*d*), quæ poſt multas ſanguinis miſſiones, atque omne antepileticorum, alterantiumque genus diu fruſtra tentatum ſibi demum relicta, naturæ tantummodo providentia ad priſtinam valetudinem paullatim rediit. Ex mœrore item, & catameniorum defectu puella annum vigeſimum primum agens incidit in catalepſim veram, quam deinde ſubſequutæ ſunt vehementes artuum omnium convulſiones, & rigores, itemque delirium; diuque his incommodis identidem vexata fuit. Eam RICHARDUS REYNELLIUS curare tentavit emeticis, catharticis, venæſectionibus, veſicantibus, medicamentis nervinis, calidis, & volatilibus, ſed pene fruſtraneo effectu. Tandem uſu tincturæ bellebori nigri, quæ menſtrua ciet, & ſpiritu cornu cervi, qui leniter reſolvit, & aperit, melius habuit, quod fortaſſe tempori, & omiſſioni validiorum medicaminum, quibus ante vexata fuerat, tribui debet (*e*). Fruſtra etiam DELATOURIUS catalepticæ tredecim annorum curationem veſicantibus-

Alia obſervatio.

Obſervatio catalepſees ſomnambulantis.

Obſervatio catalepſeos vera, deinde complicata.

bus, hirudinibus, balneis, atque anthyſtericis (*f*) aggreſſus eſt. Nam quamquam his auxiliis mitiores acceſſiones redderentur, fieri tamen haud potuit, ut penitus deſiſterent, niſi poſtquam ſponte menſtrua eruperunt, quod biennio poſt ſolum contigit.

(*a*) *De curand. morb. l.* 1. *c.* 26. (*b*) HOFFMAN. *l. c. observ.* 1. (*c*) *Id. ib. observ.* 2.

(*d*) SAUVAGES. *cl. VI. gen.* 24. *spec.* 6.

(*e*) *Transact. Philosoph. ann.* 1735. *p.* 47. *ex versione* BREMONDII. (*f*) *Recueil periodiqu. d' observat. par M.* VANDERMOND. *T. V. p.* 41.

§. CLXVI.

Observatio MICHELII.

Mira curatio illa videtur, quam in virgine cataplesi, & ſopore a duobus menſibus pene oppreſſa perfecit MICHIELIUS, balneo pedum, & mercurialibus inunctionibus (*a*). Speciatim catalepſis a terrore inducta exigit præter phlebotomiam cardiaca, antiſpaſtica, nervis amica, hypnotica, imo etiam opium ipſum. At ex hac cauſſa genitam MAZARSIUS (*b*) diſpulit uſu aperientium, cephalicorum, & purgantium, & non diſſimili medendi ratione proſpere uſum eſſe accedimus POSTELLIUM (*c*), cui ter morbum hunc curandi oblata eſt occaſio. Quæ catalepſis tertianis, quartanis, aliiſque febribus intermittentibus ſupervenit, aut potius ſingulas acceſſiones, ut ſymptoma comitatur, cortice peruviano citiſſime fugatur, ut ipſa febris.

Observatio MAZARSII.

Observationes BALLONII.

Si BALLONII tempore nota fuiſſet efficaciſſima hujuſmodi medicina, atque ad eam ipſe confugiſſet, nihil dubito, quin ſervaſſet quartanarium catalepticum, cui tertia acceſſio exitio fuit (*d*). Quæ vero a diuturnitate morbi, ut interdum accidit, originem ducit catalepſis, procul dubio analeptica,

atque

atque instaurantia expostulat. Cum autem hanc ipsam BALLONIUS a colluvie serosa luxuriante, quam facies pallida, atque œdematosa indicare consuevit, proficisci opinetur, ideo catharticis hydragogis, & diureticis oppugnandam præcepit (*e*). Sed caveto, ne corpus jam fractum hisce evacuationibus penitus dissolvatur.

(*a*) *Recueil periodique d' observat. par M.* VANDERMOND. *T. XI. p.* 109. *Journal de Medec.* (*le meme*) *T. XVI. p.* 131. (*c*) *Ib. T. XX. p.* 407.
(*d*) SAUVAG. *l. c. gen.* 24. *spec.* 7. (*e*) *Id. ibid.*

§. CLXVII.

Crebris, atque inordinatis, plerumque brevibus catalepseos *veræ*, & *perfectæ* insultibus, & demum *somnambulismo furenti*, sive *cataleptico*, qualem describit SAUVAGESIUS bis, vel ter in dies singulos puer annorum decem jamdiu misere infestabatur, ut a plerisque non sapientibus pro Dæmoniaco haberetur. Nihil ei profuerant sanguinis, missiones, nihil anthelminthica, nihil purgantia, nihil cortex peruvianus, radix valerianæ silvestris, & ferrum. Tandem a parentibus mihi in nosocomium delatum cum nullam aliam caussam, præter vividissimum sensum, & sensorii communis, ut ita dicam, nimiam mobilitatem in eo detegere potuissem, solius camphoræ continuato diu, & sensim aucto usu extra multorum spem, atque expectationem perfecte intra bimestre restitui, & deinde binos annos in ejus valetudinem inquirens scivi, eum optime ab eo tempore semper valuisse. De catalepseos curatione, quam fumus carbonum, aut noxius vapor, aut fulminea

Historia somnambulismi furentis, sive captaletici.

vis inferre poteſt, nihil attinet dicere, cum in capite de apoplexia, & ſoporoſis affectibus ſatis jam loquuti ſimus. * *Ecſtaſi* porro, & *ſomnambuliſmo* quænam conveniat curatio, facile ex iis, quæ ad catalepſim curandam propoſita ſunt, elici poterit, cum non admodum differre videatur.

* Historiæ catalepseos tam *veræ*, quam *spuriæ*, aut *complicatæ* a Cl. VOGELIO (*De cognosc. & curand. morb.* §. 572.) citantur ex suis singulæ locis; ibique admonemur, non omnes, quæ apud Auctores exstant catalepseos descriptiones, vere tales esse, sed multas ad tetanum, ad comæ, aut stuporem pertinere. Catalogo huic Vogeliano addite eum, quem Cl. TISSOTIUS diligentissime compilavit, *c. XXI. de la catalepsie, de l'extase & de l'anoesthesie* in T. III. Part. II. Tractatus *Des nerfs, & de leurs maladies*. Duæ pariter observationes, una catalepseos veræ cum spasmo totius corporis complicatæ, altera spuriæ, & cum rigiditate quadam conjunctæ, utriusque ex terrore ortæ exstant apud TARGIONIUM TOZZETTIUM *Prim. Raccolt. d'osservaz. p.* 97., & quædam aliæ cum inexcitabili veterno apud Cl. MANETTUM, *Magazz. Toscan. T.* 1. *P.* 3. *p.* 24. His adnumeranda est catalepseos veræ historia ab ALOYSIO FIORILLO descripta, atque in Diario *Avvisi sulla salute umana p.* 150. *& p.* 393. *ann.* 1776. inserta, cujus absoluta curatio spontaneo alvi fluxui bilioso videtur tribuenda: uti pariter alia in eodem Diario *n.* 5. *&* 6. *ann.* 1783. exposita, quæ partim veram catalepsim, & simplicem, partim spuriam, & complicatam ob oculos ponit. De catalepsi prodiit in lucem Halæ 1780. *Tractatus pathologicus*, *Auctore* GOTLIEB LABERECHT FABRI *Med. Doct.*

CAPUT VI.

DE SPHACELISMO CEREBRI HIPP. SIVE CEPHALITIDE.

§. CLXVIII.

Diu equidem, multumque mecum cogitavi, quonam potissimum loco utrum videlicet hoc, quo sensuum, mentisque habetudines, ac stupores persequor, an alibi, & præsertim, postquam de Phrenitide egissem, cerebri σφακελισμὸν * recenserem: sed demum vicit magna symptomatum, quæ in hoc affectu apparent; cum superioribus similitudo, & consensio. Rarissime de eo factam mentionem apud Medicos nemo sane inficiabitur; quamquam ab HIPPOCRATE jam (a), ejusque discipulis (b) adumbratus quodammodo videatur, & deinde a RIVERIO (c), PETRO SALIO (d); & BONETO (e) ante nostra tempora luculenter expressus, descriptusque sit. Nunc vero post edita SAUVAGESII (f) SAGARII (g), CARRERII (h), aliorumque opera ita innotuit, ut qui eum præterire vellet, jure veluti hospes in pathologicis, nosologicisque rebus * argueretur.

Sphacelismon.

Antiquissimis notus morbus.

(a) *Aphor. 50. sect. VII.* (b) *Auct. de morb. l. 2. n. 20. & l. 3. n. 4. & Coac. Prænotion. l. 2. cap. 2. n. 11.*

(c) *Prax. med. l. 1. cap. XII.* (d) *De morb. particul. cap. I.* (e) *Sepulcret. anatom. l. 1. sect. 1. obser. 76. 77. 78. 79.* ubi ex BALLONIO, ROLFIXCKIO, HENRICO AB HEERS, & BRASSAVOLA depromuntur observationes, scholiisque illustrantur. (f) *Nosol. method. cl. 3. ord. 3. gen. 18.* (g) *System. morb. symptom. cl. X. ord. 1. gen. XIII.* Recusum vero 1776. Vienn. *cl. XI. ord. 3. gen. XII.*

(*h*) *Malad. inflammat. P.* 3. *sect.* 1. *chaph.* 2.

* HIERONYMUS MERCURIALIS (*var. lect. l. V. cap. III.* quid sit *morbus solstitialis* apud Plautum in *Trinummo* inquirens, hæc habet: *Forsan autem & pro morbo solstitiali non absonum est intelligere eum, qui a Græcis,* Εὐείασις *ab Alexandro* (1. *Pro.* 98.) *καῦμα κεφαλῆς, a* PLINIO *ardor capitis, ab* AVICENNA *erysipelas, a* RAZE *sekakilos, ab* HIPPOCRATE *sphacelos cerebri nuncupatur, qui licet potissimum in infantibus oriatur, attamen fit etiam in adultioribus, & trium dierum spatio unumquemque perimere solet in æstate, quando, ut scribit* ALEXANDER, *potissimum inducitur.*

§. CLXIX.

Descriptio morbi. Quantum quidem cum ex aliorum observationibus, tum ex meis ipsis cognovi, his se potissimum notis prodit morbus iste. Acutus protinus capitis dolor accedit, qui occiput præsertim excruciat, non raro aurium alterutrum, nec vertici parcit; porrigiturque ad colli vertebras, atque ad universam pene dorsi spinam, comitante semper ardentissima febre, quæ ut ægrum adurat, & torreat, sensum tamen ita obruit, ut sæpe nec potus, nec cibi quidquam cupiat, sed ne gustare, aut sumere ejus, aut medicamenti ullius aliquid quidem tentet, si ei præbeatur. Accessionibus febris subinde invalescit, & tum refrigerantur extrema, sed postea recalescunt, increscente febris impetu.

§. CLXX.

Continuatio descriptionis. Ad hæc facies tumet, rubetque; oculi venis sanguine turgidis distenti, ac fere defixi, immobilesque propinent; mens veluti stupida torpet, æger

ger ab imo pectore trahit suspiria: ingemiscit subinde obsurdescit, aut certe difficilius audit; interrogatus respicit quidem alloquentem, sed vix respondet unis plerumque, intercisisque voculis; deinde mox alto silentio premitur, sensusque prope amittit, solo motu superstite, quo adeo irrequieto plerumque agitatur, ut locum, quo conquiescat, in cubili invenire non posse videatur. Exsilit etiam quandoque, inordinate modo illuc se revolvit, modo crura, pedesque dimovet, modo brachia projicit, modo manus ad caput convertit, modo capillos, modo barbam avellere, modo faciem unguibus sibi dilacerare aggreditur. Morbo autem jam provecto, sensibusque prorsus extintis sedatur, languet, ex toto obmutescit, oculos interdum alta voce excitatus aperit, sed nihil respondet; imo ne annuit quidem, & quandoque vel acriter punctus membra non retrahit, nec ejulatum emittit, apoplectico tum haud dissimilis; atque inter funestissima hæc symptomata citissime interimitur. In pueris sæpe vidi resolutionem unius lateris, aut opisthotonum, aut motus convulsivos aliqua in parte, in primis circa faciem mortem præcedere.

Prognosis.

§. CLXXI.

Exitium vero istud adeo frequens est, ut vix, etiamsi ars naturæ quam citissime opem ferat, quisquam evadat. Ut plurimum in tres, aut quatuor die mors consequitur. Rarissime ultra hosce terminos vita producitur. Interdum tamen ad septimum (*a*), aut ad decimum quartum diem (*b*) *Mortis tempus.*

æger resistit, quo tandem occumbit; sic, ut fallax, incertumque haberi debeat HIPPOCRATIS effatum, quod est hujusmodi: *Quibus cerebrum sphacelatum est, in tribus diebus pereunt; si vero hos evaserint, sani fiunt* (c). Nam eorum vitam in tuto minime adhuc esse, ne post tertiam quidem diem, experientia pluries demonstravit. Si quid spei superest, id totum a larga narium hæmorrhagia expectari licet, nam hæc salutem, notante CARRERIO (*d*), pollicetur; contra stillæ sanguinis e naribus prosilientes perniciem portendunt.

(*a*) *Coac. Prænot. l. c.* (*b*) AMAT. LUSITAN. *cent. I, curat.* 9. (*c*) *Aphorism.* 50. *sect. VII*
(*d*) *L. c.*

§. CLXXII.

Qui sani fiunt, non recordantur eorum, quæ acciderunt. Cadaverum sectiones.

Si qui vero servantur, omnium fere, quæ evenerunt, inscii, atque immemores remanent, si RIVERIO fides habeatur. Sectiones cadaverum, quorum morte finitum est malum, corruptionem, sphacelum, aut suppurationem, ascessumque in cerebri, aut cerebelli modo corticali, modo medullari substantia patefaciunt: non igitur mirum, si aliquibus paullo ante mortem, aut post eam pus, exesis, ruptisque repagulis, e naribus, ore, auribusve prorumpere visum est. Puellæ sexennis, quæ ex sphacelismo cerebri intra quinque dies obiit, cadaver sectum est. Dura mater cranio ita adhærebat, ut difficillime divelleretur. Ejus vasa, ablato cranio, sanguine plurimum distenta, & præter modum turpida apparuere. Pia mater aliquanto durior solito inventa est, sic ut ægre discindi posset. Remotis meningibus, superior loborum cerebri corticalis pars plane corru-

pta,

pta, & putrida coloris plumbei reperta est sine ulla puris effusione. Medullaris substantia, quoad discerni potuit, intacta erat. Credibile tamen est, cortice cerebri inflammato; & turgenti medullam quoque compressam fuisse. Nihil in ventriculis, nihil in cerebello præter naturam visum est, si seri aliquantum excipias, quod sub cerebello effusum ad medullam oblongatam, & initium spinalis usque protendebatur, fortasse opisthotoni, qui postremo supervenit, vera caussa *.

* Huic ægrotanti ego quoque præsto fui. Sectionem cadaveris instituit CAJETANUS VIDEMARIUS auditor olim meus, nunc præstans Medicus ordinarius in magno Vindobonensi nosocomio, a quo etiam morbi historia conscripta est, quam hic inseruisse non erit, ut puto, supervacaneum, cum egregie omnia symptomata, quæ maxime diagnosim continent, in ea diligentissime referantur. *Puella sexcennis aliquantum cacochymica, & facie pallidiuscula; acrimoniæ acidæ, quam indicabant faciei, labiorum, oris, gingivarum, faciumque non admodum rubens color, sitis exigua, voracitas, digestio celerrima, fæcum alvinarum, & sudoris acidus odor, & demum mollis, & laxus habitus, acrimoniæ, inquam, acidæ non expers, mense Junio ann. 1779. variolis, quæ tum epidemicæ erant, & quidem confluentibus, correpta fuit. His exsiccatis, febris secundaria quotidiana in modum exacerbans perstitit, ad quam depellendam pluries eccoprotica, multum seri lactis, & corticis peruviani, aliaque antiseptica data fuere. Tandem in variis corporis partibus rubri, dolentesque parvi tumores prodiere, quorum alii resoluti sunt, alii vero suppurationem subiere, & pus bonum secti effunderunt. Hinc febricula devicta, & abscessibus satis diu repurgatis, & ad cicatricem demum productis, cum ægre convalesceret, in rus translata est, ut aeris purioris beneficio, & continuato tonicorum, atque antisepticorum usu pristinas vires, & valetudinem acquireret. Au-*

tumno satis valens urbem repetiit. Per hiemem, quæ varia admodum, atque incostans fuit, crebro coryza, & tussi rheumatica non parum molesta conflictata est. Vere adventante, atque subitis mutationibus temporum obnoxio, parum sibi cavit ab insolatione, ab aere frigido tam nocte, quam die, a ventis, aliisque vicissitudinibus tempestatis, eo perniciosioribus, quo magis excalefactum erat cubiculum, e quo egrediebatur ad aerem frigidiorem.

At die 17. *Maji* 1780. *circa vesperam repente de acuto capitis dolore conquesta est, qui a vertice ad aures usque porrigebatur, sed ad dexteram magis, quæ etiam externe videbatur ab eo affici. Dolori successit febris cum vomitu bilioso conjuncta. Nox irrequieta fuit.*

Die 18. *idem plane dolor; urina alba, tenuis, cruda; pulsus celer, durus, intermittens; pauca loquitur; ut plurimum desipit. Purgata est leni eccoprotico; quo dejecta sunt pauca excrementa. Circa meridiem subriguit, toto corpore doluit; postea subsequuta est febris ardentissima, cum sensuum omnium stupore. Respuebat quæcunque ei offerebantur præter aquam cum syrupo de acido succo mali citrei, quam avidissime hauriebat.*

Vespere sanguis primum e vena brachii eductus est, qui crusta pleuritica obtegebatur. Post venæ sectionem illico pone aures utrinque emplastrum ex cantharidibus applicatum. Non tamen hinc remittebantur symptomata. Imo nocte proxima facies intumuit; sed sine rubore; oculi fere immoti prominebant, respiratio suspiriis interdum interrumpebatur, ingemiscebat subinde, & veluti surda, & stupida videbatur.

Die 19. *iterum mittitur sanguis hirudinibus temporibus applicitis. Latum vesicans vertici impositum; cruribus vero, & plantis pedum epispastica. Post meridiem extrema refrigerantur; vespere vero ardentissima febre se se expandente recalesiunt. Interrogata respicit alloquentem, non respondet; obscura tamen, & submissa voce conqueritur. Identidem e lecto exsilit, modo huc, modo illuc se jactat, modo crura, modo brachia dimovet, interdum etiam capillos vellere, & faciem dilacerare tentat manibus. Noctu rursus hirudines admoventur, sed naribus.* Die

Die 20. eadem. Clysmata, quæ subduntur nutriendi consilio, vix retinentur. Post meridiem extrema perfrigerantur; at caput magis incaluit; pulsus frequens, celer, debilis, inæqualis, intermittens, respiratio difficilis, & pene stertorosa, coma somnolentum. Nocte provecta summo cum calore febris exardescit. Hinc pedes aqua calida foventur, & fronti lintea ex posca expressa apponuntur.

Die 21. eadem, sed adhuc pejora. Jam jam moritura videbatur. Circa meridiem alvus sponte laxata est. Hinc quasi sublevata, & orci faucibus revocata videbatur. Nocte, opisthotono accedente, omnia in pejus ruunt.

Die 22. nihil mutabatur, & viribus fatiscentibus post meridiem e vivis excessit. Quæ in cadavere deprehensa fuerunt, jam supra memoravimus.

§. CLXXIII.

Quid sit iste morbus.

Ex morbi hactenus descripti diligenti, quoad fieri potest, historia liquet, eum esse repentinum, & acutum capitis, modo universi, modo aliquarum ejus partium, sed in primis occipitis, aut verticis dolorem, febri vehementi continua comitatum cum sensuum, mentisque primum stupore, deinde etiam abolitione, salvo interim corporis motu irrequieto; & manuum erratica agitatione, quam carphologiam vocant; qui intra paucos dies in carum, aut apoplexiam desinens vitam cum morte, ut plurimum, commutat.

§. CLXXIV.

§. CLCXIV.

** Encephalon.* *Caussa proxima.* Liquet præterea, caussam ejus proximam gravissimam esse debere, & quæ ἐγκέφαλον * perniciſſime labefactet, ejusque functiones penitus destruat. Universim cerebri late sumpti inflammationem esse putant, & quidem ejusmodi, ut brevi tenerrimam ejus compagem corrumpat, & in putridum tabum convertat. Quamobrem plerique ex nuperis scriptoribus *cephalitidem*, veteres vero *sphacelismum*, *sphacelum*, *siderationem*, itemque *abscessum* cerebri vocarunt; illi nomen a causa, hi ab affectibus, qui ab eam subsequuntur, deducentes. Nam credi nequaquam potest, verum sphacelum, & veram cerebri corruptionem ab initio in hujusmodi morbe HIPPOCRATEM posuisse; cum nonnullos interdum evadere, & sanos fieri cognoverit, & affirmarit. Quis autem cerebro corrupto, & vere sphacelato servari possit? Verba igitur HIPPOCRATIS sano modo accipienda sunt, quemadmodum GALENUS (*a*), DURETUS (*b*), aliique interpretes animadvertunt.

(*a*) *Aph. 51. Sect. VII. & l. 2. de loc. affect.*
(*b*) *L. cit.*, & BALLONIUS *Definit. Medic.*

§. CLXXV.

Quæ sedes patiuntur. Verum non modo cerebrum proprie dictum, partesque ejus penitiores, sed etiam cerebellum, & oblongatam, spinalemque medullam pessime hac inflammatione plus minus affici multa cum magna veri specie suadere videntur. Intimum enim *commune sensorium* ab ea opprimi oportet, ut sensus primum stupeant, atque hallucinentur,

de-

deinde penitus intercipiantur: cerebellum vero, atque oblongatam, ſpinalemque medullam, unde potiſſimum nervos habeat præcordia, & muſculi ad artus ſpectantes, ita irritari neceſſe eſt, ut anxietas, inquies, membrorum jactatio, motuſque inordinati conſequantur, donec his perfecta inſenſibilitas, ſive *anæſtheſia* finem imponant.

§. CLXXVI.

In cauſſarum remotarum cenſum veniunt ſanguinis acrioris, & bilioſioris copia, & fervor, ejus concitatior caput verſus impulſus, inſolationis vis, aeris conſtitutiones calidæ, & humidæ, acre epidemicum, putridæ febres, contuſiones, vulnera, aliaque exteriora, a quibus non ſolum generatim inflammationes cientur, ſed ſpeciatim phrenitidis ea ſpecies, quæ inflammatoria (§. CLXXXIX) dicitur, confieri conſuevit. *Caussa remota.*

§. CLXXVII.

Non tamen cum phrenitide inflammatoria unum, eumdemque morbum eſſe cerebri ſphaceliſmum putes velim, quamquam utrique communis cauſſa eſſe poſſit. Nam non leve diſcrimen eſt inter utriuſque naturam, & phænomena. Phrenitis enim quacunque ex cauſſa fiat, delirium acutum, & aſſiduum eſt, & quando ab inflammatione pendet, plerumque ferox, & audax cum perpetuis vigiliis. Contra ſphaceliſmus, ut dictum, repentinus, & acutus capitis dolor eſt cum ſtupore, & quadam ſenſibilitatis diminutione, brevi in anæſtheſiam deſinente. Fortaſſe loci etiam affecti ratio differentiam facit. In phrenitide magis exteriora, in ſphaceli- *Discrimen inter sphacelismum, & phrenitidem, atque alios capitis morbos.*

celi-

celiſmo interiora cerebri, & cerebelli occupari probabile eſt. Sed qua ratione unus ab altera diſferat, opportunius dicam alibi, ubi phrenitidis (§. CLXXXIV. ad CXC.) hiſtoria tradetur. Nunc oſtendam, quæ differentia inter eum intercedat, atque apoplexiam, epileſiam, reliquoſque ſoporoſos affectus. In apoplexia mox ab initio & motus, & ſenſus omnino feriantur, & nulla, ſi purus morbus ſit, febris adeſt: contra in ſphaceliſmo & febris acuta perpetuo tenet, & ſub finem tantum ſenſus, & motus omnis extinguitur. Eadem ferme de cauſſa ſphaceliſmus diſcrepat ab epilepſia, in qua etſi movendi facultas ſuperſit, tamen motus vehementes, inordinati, involuntarii, ægro nempe nec ſciente, nec volente fiunt. In ſphaceliſmo animi nutum, voluntatemque ſequi, atque ad certas actiones dirigi videntur; nec demum ſpuma ulla ex ore profluit. Febris præterea indiviſibilis eum comitatur, non vero epilepſiam. Carotici porro, & lethargici profundo ſomno opprimuntur, fereque immobiles jacent, niſi vi extrinſeca excitentur. Febriſque vel ab iis abeſt, ſi primario morbo laborant; vel ea ſoporem jam anteceſſit ut princeps morbus, & cauſſa, vel ſopori ſupervenit, non vero una, ut in ſphaceliſmo, exorditur.

Curatio.

§. CLXXVIII.

Si unquam, hic certe quam citiſſime ad ea properandum eſt, quæ valentiſſime inflammationem ſolvunt, ne corruptio, gangræna, ſuppuratio, aut abſceſſus cerebri, & cerebelli hominem interficiat.

r. s. Itaque ſanguine larga manu tam e venis, quam arte-

arteriis, prout alibi jam pluries (§§. XXIV. CXXIII. CXXIV. CXXV.) præceptum eſt, mox ab incipiente malo detrahere oportet. Quod ſi neque iterata phlebotomia, neque arteriotome quidquam profecerit, e naribus ſanguis ut erumpat, danda eſt opera; nam hac via ſponte ſolutum quandoque morbum Clinici teſtantur. Inter ea, quæ ad ſanguinem e naribus proliciendum adhiberi a medicis ſolent, PETRUS SALIUS (*a*) DIVERSUS expeditiſſimum omnium auxilium, nempe hirudines, deligit, quas interioribus narium partibus admovendas ſuadet, ut repetita etiam applicatione, & ſpongia ex aqua calida expreſſa, & crebro admota ubertim ſanguis emanet. Hoc enim auxilii genere aliquos a ſe reſtitutos, ac ſervatos vir expertiſſimus aſſeverat.

Hirudinum applicatio internis naribus.

(*a*) *L. c.*

§. CLXXIX.

Revellendum quoque efficaciſſime a capite eſt cucurbitulis tam ſiccis, quam ſcarificatis, quas plurimas admoveri, atque altius defigi oportet; frictionibas item, & ligaturis dolorificis extremarum partium, quas balneo etiam tepido, & mollienti fovere expedit, & demum cantharidibus emplaſtro exceptis, quæ humeris, & ſcapulis apponi poſſunt, ut exulcerent. Intereſt præterea alvum leniter, ſed ſatis bene ducere, abdomen exterius, interiuſque mollire, & capiti ea, quæ reprimunt, & refrigerant, & ſimul reſolvunt, imponere. Relevato deinde cerebro ptarmica a nonnullis proponuntur; ſed tutius conſilium videtur gratis adoramentis, & mitioribus ſpiritibus, & ſuave olentibus cerebrum recreare, quam acrioribus ſtimulis concutere, aut irritare.

Revellentia.

§. CLXXX.

§. CLXXX.

Cibi dandi tempus.

Raro accidit, ut ante quartam diem cibus dari possit; tribus enim primis vel nihil alimenti ægri capiunt, vel etiam eos alendi occasio adimitur; quia præceps morbum est, & sæpe eo spatio pereunt. Interea, si fieri possit, plurimum aquæ cum oxymele, & nitro bibere cogantur, quo & resolvendæ inflammationi, & viribus sustinendis satis prospicitur. Transacto vero triduo, si res ex voto cessura sit, aliquantulum relevari incipiunt, & sensuum usum recuperare; tuncque alii possunt, sed tenuiori victu, & partitis vicibus paullatim. Vinum, donec morbus manifeste totus discussus sit omnino circumcidendum est. Postea vero & vino, sed pauco; & aqua dilluto, paulloque liberaliori cibo uti liceat.

Usus vini quamdiu omittendus.

CAPUT VII.

DE DELIRIO, VARIISQUE EJUS GENERIBUS.

§. CLXXXI.

OMnis imaginationis, mentisque a recta ratione aberratio in universum παραφροσύνη *, παρακοπὴ * (*a*) vel παραφρόσυνησις * a Græcis nominatur, a Latinis vero delirium, insania, vel disipientia. Fere illud delirantibus accidit, quod dormientibus dum somniant, sic ut non inepte *somnia* deliria dormientium: *deliria* vero vigilantium somnia dici possint.

** Paraphrosyne.*
** Paracope.*
** Paraphronosis.*

(*a*) FERNEL *Patholog. l. V. cap. 2. & Lexic. Med. Castello-Brunon. v. Delirium.*

§. CLXXXII.

§. CLXXXII.

Complura ſane exiſtunt, deliriorum genera; neque una eſt eorum natura. At præcipua ſolum, *phrenitidem* videlicet, *paraphrenitidem*, *maniam*, & *melancholiam*, in quibus modo imaginatio, modo ratio, modo utraque ſimul depravatur, hic explicanda ſuſcipiam, quod ad hæc quatuor reliquæ omnes ſpecies commode reducuntur, rejectis ad finem paucis verbis de *fatuitate*, tametſi hæc vix ad Medicum unquam pertineat. *Differentia.*

§. CLXXXIII.

A primo genere ut exordiamur, ſcire licet φρενῖτιδα *, ſive φρενιτίασιν *, a voce φρένες *, id eſt diaphragma, aut etiam *præcordia* derivatam fuiſſe, quod in his partibus mentis, & prudentiæ ſedem vetuſtiſſimi medicorum (*a*) collocabant. Hinc omnes inſanientes, cum ex præcordiorum culpa deſipere crederentur, phrenitici antiquitus appellabantur: a qua ſententia non longe abfuiſſe videtur HIPPOCRATES ipſe, cum phrenitidis ſigna tam in *tertio de morbis* (*b*), quam in eo, qui inſcribitur *de affectionibus* (*c*), libro (quamquam hic diſcipulo ejus POLYBO GALENO tribuatur) enumerans, ſpeciatim de dolore præcordia, & ſeptum tranſverſum divexante mentionem faciat. * *Phrenitidem.* * *Phrenitisian.* * *Phrenes.*

(*a*) AUCTOR *de morbo sacro* N. 18. *&* *de virgin. morb. n.* 2. (*b*) N. 9. (*c*) N. 10. *&* 12. *ad Marinell.*

§. CLXXXIV.

§. CLXXXIV.

Phrenitis qualis HIPPOCRATI, &c. CELSO.

At postea, ut recte notat VOGELIUS (*a*), cum ab HIPPOCRATE, tum a CORNELIO CELSO, qui plurima ex eo in latinum sermonem transtulit (*b*), phrenitis ea insania dici cœpit, *quæ & acuta, & continua, in febre est*. Hujus autem ingens erat apud eos varietas. *Siquidem*, inquit idem C. CELSUS (*c*), *ex phreniticis alii hilares, alii tristes sunt; alii facilius continentur, & intra verba desipiunt; alii insurgunt, & violenter quædam manu faciunt, atque ex his ipsis alii nisi impetu, peccant; alii etiam artes adhibent, summamque speciem sanitatis in captandis malorum operum occasionibus præbent, sed exitu deprehenduntur.*

(*a*) *Prælect. de cogn. & curand. morb.* §. 57. in not. *.
(*b*) *De Med. l.* 3. *cap.* 18. (*c*) *Ibid.*

§. CLXXXV.

Phrenitis quid deinde sibi voluerit.

Paullatim vero ab illorum doctrina non nihil descitum est, idque nominis non delirio solum acuto, & continuo, cumque febri conjuncto, sed ei speciatim, quod ferox, & audax esset, tributum (*a*); ex eo, ni valde erraverim, quod ab inflammatione meningum, & cerebri, quam proximam phrenitidis caussam jamdiu credere cœperant (*b*), non nisi vehementem, audacemque furorem, & desipientiam exciri posse opinerentur.

(*a*) BOERHAAV. *De cogn. & curand. morb.* §. 771. LUDWIG. *Institut. Med. Clinic. P. J. cap.* 2. *sect.* 1. §. 288. QUARIN. *Method. medend. febr. cap.* 2. *de phrenitid. pag.* 19. (*b*) Vid. GALEN. *in prædiction. lib.* 1. *text.*

text. 38. RIVER. *Prax. Med. l.* 1. *cap. XI. de phrenitid.* NIC. PISO *de morb. cogn. & curand. l.* 1. *cap. X.* FERNEL. *Patholog. l. V. c.* 2. LOMM. *Medic. observ. l.* 2. *p.* 66. & alii bene multi.

* Qui phrenitidem esse docuerunt membranarum cerebri inflammationem, distinguendamque idcirco a cerebri ipsius inflammatione, fortasse ita senserunt, quod crederent illas sensu exquisito pollere, hoc vero nequaquam. Inter eos, qui hujusmodi sententiam tulerunt, merentur primum locum BAGLIVIUS, FRID. HOFFMANNUS BELLINIUS, & demum SAUVAGESIUS, qui propterea cerebri inflammationem peculiari *cephalitidis* nomine donavit, ut a *phrenitide*, sive meningum inflammatione eam sejungeret, distingueretque. Sed fallaci opinione decepti profecto videntur; nam Hallerianorum periclitationes, & clinicæ observationes evicerunt; rem contrario modo se habere, nimirum sensu meninges carere, non vero cerebrum. Compertissimum præterea est, in phrenitide ipsa, quando ab inflammatione pendet, non solum meninges inflammari, sed etiam cerebrum sæpissime. Nec aliter sane fieri potest, cum summa vicinitate, & communicatione nectantur. Neque reticeri licet, phrenitidem interdum, idest ferox, & audax cum febre delirium, observatam, illæsis omnino meningibus, quemadmodum ex sectis cadaveribus patuit. Qua de re videatur etiam CARRERIUS in Tractatu *Des Maladies Inflammatoires P.* 3. *sect.* 1. *chap.* 1. & 2.

§. CLXXXVI.

Verum jam GALENUS in commentario ad illa HIPPOCRATIS verba: *tremulæ, obscuræ desipientiæ, & ubi ægri continuo quasi attrectando aliquid palpant, valde phreniticæ* (*a*): palam erroris eos damnavit, qui phreniticum crederent esse neminem, nisi exsiliret e lecto furens, & vociferaretur, impetumque faceret. Taciturnas autem e- *Phrenitides etiam tacitæ, & non feroces.*

jusmodi mentis emotiones in phreniticis, ut supra (§. CLXXXIV.) ostensum est, ante GALENUM ipsum CORNELIUS CELSUS commemoravit. Nostra vero ætate idem præ ceteris præstitit Cl. SWIETENIUS, utpote qui non solum eas ex Hippocraticis monumentis (b) depromptas, verum etiam a semetipso visas recenset, atque hisce omnibus adductam GALENI sententiam (c) confirmat.

(a) *Prædict. l.* I. *text. cit.* (b) *Coac. n.* 68.
(c) *Comment. in Boerhaav. aphorism.* §. 770. & 771.

§. CLXXXVII.

Phrenitis non a sola inflammatione meningum.

Præterea illud accedit contra eos, qui phrenitidem ab inflammatione meningum repetunt, quod sæpe constitit ex anatomicis observationibus WILLISII, MORGAGNII, CARRERII aliorumque prosectorum non indiligentium, non modo meninges, sed etiam (a) cerebrum ipsum inflammatum apparuisse, quin tamen ullum delirium, nedum ferox, ac vehemens subsecutum (b) sit. Id præsertim in sphacelismo cerebri (§. CLXVIII.) persæpe manifestissimum est. Imo ab eisdem observatoribus certo evincitur, frequentius cum meningum, & cerebri inflammatione soporosos copulari affectus, atque adeo lenes potius; & tacitas desipientias, quam ferox, & audax delirium.

(a) CARRER. *l. c. P.* 3. *sect.* I. *chap.* I. *p.* 312.
(b) BONET. *Sepulchret. anatom. l.* I. *sect. VIII. obs.* I. 13. 16. & MORGAGN. *l. c. epist. VII. N.* 2. 6. 9. 11. 13. 15.

§. CLXXXVIII

§. CLXXXVIII.

Demum quamvis in diſſectis phreniticorum cadaveribus graves illarum partium (CLXXXVII.) inflammationes (*a*), ſuppurationes, corruptiones, aut abſceſſus interdum inventæ fuerint (*b*), ſic ut inde phrenitidem originem habuiſſe negari nequeat: attamen ſine vera etiam inflammatione delirium ferox, continuum, & febre acuta ſtipatum, quale nempe volunt phreniticum, ab aliis ſæpe cauſſis plane diverſis, diſſimilibusque natum extiſpicia pariter oſtenderunt, ut nullum dubium hac de re ſupereſſe poſſit. Nam in phreniticorum capite alias ſola gelatinoſa, ſive mucoſa materies, concreta nimirum lympha interſtitiis vaſorum piæ matris intercepta, atque aliqua ſeri effuſi portio ſe exhibuit (*c*); alias paucum ſerum ſub meningibus, & concretiones polypoſæ, albæ, duræ, exiles in ſingulis duræ matris ſinibus (*d*), aut ſerum mucoſum, aut ſubrubum inter meninges, aut intra ventriculos diſperſum (*e*); alias in plexibus choroidibus hydatides non parvæ (*f*), & non raro in ipſa cerebri medulla complura vaſa conſpicua, nullo vero in ejus cortice; interdum etiam tumores, fungoſæ excreſcentiæ, puſtulæ in ſumma meninge duræ, oſſeæ in ea concretiones, & tandem membranarum, & cerebri ariditas (*g*) magna.

In phrenniticorum cadaveribus reperta.

(*a*) MORG. epiſt. cit. n. 13. alibi; ubi etiam minima vaſa præter modum ſanguine turgida in meningibus, atque in cerebro reperta dicuntur. (*b*) *Id. ib. num.* 2. BONET *l. c. observ.* 3. 4. 5. 7. *&c.* ELLER. *observ. de cogn. & curand. morb. sect. VII. mihi p.* 127. LIEUTAUD. *Precis de Medic. malad. intern. de la Tete l.* 1. *pag.* 209. LANZONI *Eph. N. C. Dec.* 3. *an.* 9. *observ.* 113.

113. MOEGLING. *ib. cent. VI. obs.* 22. TISSOT *Avis au Peupl. chap. X. p.* 183. 184, MORGAGN. *l. c. Ep VII. n.* 7. 13. *& alibi*. (*c*) MORGAGN. *ib. n.* 4. (*d*) *Id. ib. n.* 11. 13. (*e*) *Id. ib.* (*f*) *Id. ibid.*
(*g*) LIEUTAUD. *l. c.*

§. CLXXXIX.

Multiplex phrenitidis caussa.

Ex quibus patere arbitror, phrenitidem in quibusdam tantummodo fieri a cerebri, in aliis a meningum, aut utriusque loci inflammatione, aut certe a quadam vasorum sanguiferorum distentione *, quæ tamen tanta non sit, ut cerebrum valde premat, sed irritet solum, & commoveat; in aliis vero ab effusa lympha, aut sero, sed acri, & mordaci, aut salso, aut a mucosa pituita in cellulosum textum exsudante, aut a polyposis concretionibus sinus venosos obstruentibus, humorumque refluxum retardantibus, aut ab reliquis caussis paullo ante (§. CLXXXVIII.) recensitis, aut a pluribus eorum una conspirantibus **.

* Mirabitur, & quidem non injuria, quispiam, ab una eadem caussa, inflammatione videlicet meningum, & cerebri modo *sphacelismum* (§. CLXXV.), modo soporosos affectus (§. CXI), modo delirium ferox, & audax, modo placidum, & taciturnum, sive utramque phrenitidem (§§. CLXXXV. CLXXXVI, dissimiles adeo morbus, modo etiam delirium nullum proficisci. Si caussam is quærat; hanc in loci affecti diversitate, in vario inflammationis gradu, variaque ejusdem agendi ratione, ac potentia sitam esse, verisimillimum reputarem. Quando enim inflammatio cerebri medullam, quæ idearum, cogitationum sedes perhibetur, sive proxime, sive remote magis irritat, agitatque, quam comprimit, idque sine ulla remissione, aut intermissione fit, delirium ferox, perpetuum insurgat necesse est; sive *phrenitis* ex sententia recentiorum. Contra

tra si irritatio inæqualiter, remissiusque eam afficit, tunc *phrenitis* quidem, sed *spuria*; delirium nempe nec perpetuum, nec ferox, sed interruptum, & placidum. Si vero ad medullam non propagetur, nullum delirium consequitur. Quod si inflammationis ea sit vehementia, ut cerebri medullam urgeat, sensusque interiores veluti obruat, en *soporosus affectus*. Cum vero cerebellum, & medulla oblongata, & spinalis præcipue irritentur, dum cerebri interiora potius comprimuntur, cumque sanguinis ea sit conditio, qua ad corruptionem, & sphacelum inclinet, facile evenit, ut anxietas, inquies, jactatio, & simul sensuum stupor, aphonia, utque alia, quæ in sphacelismo cerebri fieri diximus, consocientur.

** Varias esse phrenitidis caussas etiam Cl. STOLLIUS ponit, idque comprobat compluribus phreniticorum anatomicis sectionibus. Vid. ejus *Ratio medend. in Nosoc. Practic. Vindobon. P. 5. sect. 3. Dissert. de causs. & sed. Phrenit. p.* 175.

§. CXC.

Cum igitur tam variæ, & multæ phrenitici delirii caussæ videantur esse, pro varia videlicet sanguinis, & reliquorum humorum congestione, alterata natura, aut motu, pro varia affecti cerebri parte, & ratione, aut mala ejusdem, & meningum constitutione; necessario sequitur, ut non una cerebri, aut meningum inflammatio phrenitidis effectrix habenda sit. Illarum vero omnium, quæcumque demum fuerint, vis, atque actio eo spectat, ut sanguis motum vel retardando, vel intercipiendo, vel incitando, vel vasa cerebri, meningumque obstruendo, replendo, irritando, distrahendo sic cerebrum ipsum intime exagitent, acriterque afficiant, ut inordinati, & plus minus vehementes in medullaribus ejus fibris motus (unde etiam nervorum appensorum

Quomodo a tam diversis caussis delirium efficiatur.

vis intentatur) suscitentur, & quædam idearum veluti monstra mentem, rationemque subvertentia, & depravantia enascantur. Qui motus si valde increscant, motus etiam convulsivi totius corporis insequuntur.

§. CXCI.

Phrenitis ergo duplici modo spectari potest, nempe vel ex parte caussarum, vel ex parte singularium ejus symptomatum. Atqui caussæ adeo obscuræ plerumque sunt, incertæ, multiplicesque, ut minime planum, expeditumque sit ex his certam, veramque ejus naturam attingere. Quare consultius judico, quod etiam aliis in morbis tenendum esset, eam per peculiares, & proprias affectiones, quæ sensibus obviæ sunt, describere, & repræsentare, nulla videlicet caussæ, quæ dubia, aut fictitia esse possit, facta mentione. Esto igitur phrenitis *delirium continuum, universale, plerumque audax, & ferox cum febre acuta conjunctum.*

Definitio phreniti-dis.

* Similem huic definitionem prætulerunt aliis CARRERIUS, & SWIETENIUS. Posita hujusmodi definitione, quæ naturæ magis consona videtur, reliquum est, ut corruant eorum definitiones, qui *phrenitidem* dixerunt *delirium vehemens, & furiosum ex inflammatione meningum, cerebrique ortum*, aliæque ejusdem generis. Neque firmiori niti fundamento fortasse videbitur illa, quam tradidit VOGELIUS, phrenitidem in universum appellans eam febrem malignam, in qua constans insania cernitur. Nam hac ratione excluditur phrenitis, quam meningum, & cerebri inflammatio simplex, aliæque caussæ malignitatis minime participes efficiunt, quamque certæ observationes possibilem commonstrarunt, ut supra dictum est.

§. CXCII.

§. CXCII.

Huic viam quodammodo præparant, occasionemque porrigunt ætas juvenilis; temperamentum sanguineum, aut cholericum; regio, & tempestas præfervida; liquores fermentati, spiritusque ardentes; vigiliæ protractæ; vehementiores animi affectus; & curæ, & studia intensiora; alimenta, & medicamenta acria ingesta, hemorrhagiæ narium, aut cujusque aliæ consuetæ excretionis retentio; inflammatoria diathesis; serosa colluvies; iners, lentus, acerque humor; putrida, & biliosa cacochylia, dyscrasia scorbutica; sanguinis dissolutio putris, altiusque in cerebri penitiora adyta penetrans; metastasis anginæ, pleuritidis, peripneumoniæ, variolarum, morbillorum, miliarium, aut petechialium exanthematum, arthritidis, podagræ, erysipelatis, lochiorum, lactis in primis non lactantibus, scabiei, aliorumque ab acri lympha morborum; miasma epidemicum; febris acuta, vehemens, ardens, maligna, petechialis, miliaris, lenta, nervosa, & perniciosa quævis; dolores capitis atrociores; frigida nimis, aut nimis calida capiti imposita; ictus, contusio, vulnus, cranii fracturæ; & demum morsus venenati, imo venena quædam, uti belladona, sive solanum furiosum, hyosciamus, stramonium, cicuta aquatica, & reliqua. *Caussæ proegumenæ, & procatarcticæ.*

§. CXCIII.

His (§. CXCII.) tamquam frequentissimam phrenitidis evidentem caussam adjungunt plerique, sed in primis Cl. TISSOTIUS (*a*), incautam insola- *Insolatia frequens phrenitidis caussa.*

M 4

lationem, potiſſimum verno, atque æſtivo tempore. Radiis enim ſolaribus, quibus caput diutius objectum fuerit, vaſa primum dilatantur, cruor rareſcit, atque ebullit, in aliena ſpatia irrumpit, ignea materies in motum cietur, fortaſſe aer inſitus, & coercitus exſolvitur; & elaſticam formam acquirit, liquidiſſima deinde exhalant, ac diſſlantur, reliqua penſantur, ſicceſcunt, acria reddentur: hinc magna in vaſis æſtuatio, tenſio, irritatio; uno verbo ea cuncta fiunt, quæ ſanguini in Ε'γκέφαλον * valentius provocando, atque congeſtioni inflammatoriæ inducendæ aptiſſima univerſim habentur.

(a) *Avis au Peupl. Tom. I. caph. X. Du coup de soleil.*

§. CXCIV.

** Encephalo.*

Differentiæ ex scriptorum placitis.

Communiter phrenitis dividi ſolet in *primariam*, & *ſecundariam*. Primaria dicitur illa, in qua cerebrum primario afficitur, febriſque eodem tempore, aut paullo poſt accedit: ſecundaria, in qua cerebrum quidem laborat, non tamen primario, atque ab ipſo initio, ſed ſecundario, ſive morbi progreſſu; veluti quando aliis morbis acutis, aut febribus ſupervenit. Febris in hac vel jam antea ut primarius morbus aderat, vel ut comitans aliunde orta cum ipſa complicantur, vel etiam ut ſymptoma adjungitur. Interdum hæc phrenitis appellatur *ſymptomatica*, quando nimirum alterius morbi adhuc præſentis, uti febris acutæ, malignæ, aut epidemicæ, pleuritidis, peripneumoniæ, variolarum, morbillorum, ilei &c. ſymptoma eſt. Nolim tamen, ut ſecundaria, & ſymptomatica, in quibus cerebrum idiopathice affectum ponimus,

con-

confundantur cum illo delirii genere, quod a caussa alibi existente, cerebrumque sympathicæ tantummodo perturbante excitatur, quodque, ea remota, illico cessat; nam id potius ad *paraphrenitidem* * attinere videtur, ut deinceps exponam. Rursus *primaria* plerisque eadem est cum phrenitide vera; *secundaria* vero cum symptomatica. At ex aliorum sententia *phrenitis vera* ea haberi consuevit, quam inflammatio meningum, & cerebri parit; *spuria*, quam aliæ caussæ, cerebro tamen, ejusque tunicis inhærentes. Verum quæri adhuc potest, *vera* ne phrenitis ab aliis etiam caussis, quam ab inflammatione quandoque exstiterit?

* Non paucæ phrenitides a Cl. STOLLIO (l. c.) descriptæ verius ad paraphenitidem spectant.

§. CXCV.

Quæ vera nobisque spuria phrenitis.

Quare in hac discrepantium sententiarum varietate, ut omnis evitetur altercationis occasio, rectius fortasse *phrenitis vera* dicetur ea, in qua delirium perpetuum, audax, ferox, garrulumque cum febre acuta excandescit: contra *spuria* in qua delirium neque adeo continuum, neque audax, sed placidum, aut taciturnum est, neque febris adeo urget. Utraque sive vera, sive spuria, tum primaria, tum secundaria in medentium commodum, ratione a caussis ducta, distingui licet in *sanguineam*, in *serosam*, in *mixtam*, in *metastaticam*, in *purulentam*, & sic porro. Rursus *sanguineam* præstat subdividere in *phlegmonodem*, & in *erysipelatodem*. Nec absonum est, *serosam* quoque in duas distribuere, alteram videlicet a viscide, crasso, ac mucoso humore vasa cerebri, meningumque hinc illinc obstruen-

Subdivisio in sanguineam, serosam, mixtam, metastaticam, purulentam. Sanguinea duplex. Duplex etiam serosa.

ſtruente alteram a lympha tenuiori, & magis acritate, quam ſpiſſitudine peccanti, atque alienis, noxiiſque recrementis infecta, cerebrum, meningeſque irritante progenitam. Atque ad haſce differentias univerſæ fere cauſſæ phrenitidis commode perſtringi poſſe videntur. Ad eas igitur Medicus animum advertat neceſſe eſt; ſi ſecundum rationalis medicinæ præcepta ſuis ægris opitulari velit.

§. CXCVI.

Distinguitur a phrenitide febri e quid in accessionibus intermittentium fit.

Scire etiam magni intereſt, diverſum eſſe a phrenitide delirium illud, quod vehementiores intermittentium febrium acceſſiones comitatur, quodque tum ſolum ingruit, atque manifeſtatur, quando febris exacerbatur, atque increſcit; remittit vero, & ceſſat, quando febris inclinat, & decedit. Hanc delirii ſpeciem alii *delirium febrile*, alii uti LOMMIUS, *paraphreneſim*, alii ſimpliciter, uti CARRERIUS, *paraphroſynen*, id eſt delirium, vocant. Differt enim a phrenitide, quod intermiſſionem habeat, & per circuitus redeat, dum contra in phrenitide ex ſuperioribus cognovimus perpetuam eſſe deſipientiam, & minime interruptam. Qua demum ratione a phrenitide diſcernantur paraphrenitis, mania, melancholia, aliæque inſaniæ, patebit ex iis, quæ infra tradentur.

Prognoſis.

§. CXCVII.

Signa phrenitidis speciatim sanguineæ.

Phrenitidem *ſanguineam* (§. CXCVI.) antecedunt vigiliæ continuæ, acutus capitis dolor, & calor ingens, quædamque inſolita ad iram, furorem-

remque animi proclivitas; imo interdum ipsa mania. Ad hæc accedit febris acuta, & vehemens; pulsatio arteriarum in universo capite valde molesta, in primis temporalium; oculorum insueta mobilitas; eorum, & faciei totius rubór, tumor, ac torvus aspectus; mentis perturbatio subita, aut sensim oborta, plerumque in somno incipiens, deinde perpetuus ejus error, modo cum audacia, & furore, modo sine his; rerum, etiam præsentium, oblivio facilis; pulsus frequens, velox, ab initio sæpe magnus, postea parvus, inæqualis, contractus, valde tamen durus, & chordæ instar tensæ renitens; respiratio magna; & rara, aut inæqualis; oris, & linguæ siccitas, atque asperitudo; nullus plerumque sitis sensus, tametsi valde lingua, & fauces arescant; urina pauca, flammea, modo tenuis, & aquea, modo turbida, nullus somnus; aut si quis obrepat, interruptus, & spectris somniisque perturbatus.

§. CXCVIII.

Caussæ etiam, quæ morbo occasionem dedere, plurimum ejus naturam illustrant. Dispiciendum igitur est, utrum eæ fuerint tales, quæ sanguinem accumulando, inflammatione exsuscitanda idoneæ censentur; temperamentum an sanguineum, ætas, habitus corporis, vitæ ratio respondeant; an evacuationes sanguineæ defecerint; an metastasis inflammationis alicujus partis præcesserit? Ista enim probe indagata judicium de phrenitide sanguinea, atque inflammatoria multo probabilius efficient. Si simul soporosa affectio, aut potius coma vigil concurrat, tumeatque facies, & collum, sanguis e vena missus densior sit, spissior, & tenaci alba cru-

Quibus notis confirmetur diagnosis.

Signa sanguinea phlegmonodis.

Signa sanguinea erysipelatodis. crusta, quam dicunt pleuriticam, tectus, *phrenitidem phlegmonodem* indicabunt. Si vero vigiliæ magis, quam somnus; furor, quam taciturnitas, dolor capitis lancinans magis, quam pulsans; flavescens cutis color potius, quam ruber; sanguis detractus tenuis, rutilus, flavo sero innatans, & lente, aut difficulter concrescens; temperamentum cholericum; æstivum tempus; febres; biliosæ, ardentes, putridæ stationariæ fuerint: conjecturam ex his facere licebit, *phrenitidem erysipelatodem esse*.

§. CXCIX.

Secundaria, & symptomatica. Serosa utrusque. Similia superioribus (CXCVII), sed plerumque minus vehementia eveniunt, ubi *phrenitis secundaria* est, alteriusque morbi symptoma: multo etiam mitiora, si *serosa* potius fuerit; quæ præsertim ex temperamento phlegmatico, habitu pituitoso, ætate puerili, aut senili, victu humido, regione palustri, vita desidie, vultu decolore, pulsu molli; exiguo ad frontem calore, non magna temporalium arteriarum pulsatione, minore tum linguæ, tum faucium ariditate, aliisque, quæ supra (§. CII.) notavimus, apparebit. Gravitatis potius, quam acuti doloris sensus, major ad somnum proclivitas, *lentorem*; punctionis perceptio, atque agrypnia *acritatem*, & *tenuitatem* seri, & lymphæ patefaciunt; ut nihil memorem antecedentia, ex quibus maximum lumen affulgebit. *Mixtam* ex utraque caussa; sanguine nimirum, & *Mixta ex utraque.* serosa significabunt notæ utriusque propriæ una *Metastatica.* consociatæ. Sola anamnesis *metastaticam*, aut *purulentam* indicabit. Rariores vero, occultioresque ejus alias caussas (§§. CLXXXVIII. CLXXXIX.) ex prima morbi origine sedulo indagata, peculiari-

rique, atque insueto symptomatum genere divinare oportebit. Sed arduum sane opus hoc est, & perspicacissimum solertissimumque investigatorem requirit.

§. CC.

Signa quædam cuilibet phrenitidi prope communia.

Ceterum cuicunque phrenitidi commune est multa sine sensu, atque ordine effutire, ridere, plorare, irasci, prosilire, & fugam tentare; ingravescente deinde malo manibus tremere, floccos carpere, festucas colligere, muscas venari, stragula complicare, dentibus stridere, & demum in soporem, vel *carum* summa cum virium, & pulsuum imbecillitate delabi, vel nervorum distentione corripi, morte paullo post tragœdiam claudente.

Prognosis.

§. CCI.

Signa exitii futuri.

Hoc genus dementiæ est longe acutissimum, quippe quod intra brevissimum tempus enecare solet. Apud Ægyptios sæpe intra paucas horas, ut refert PROSPER ALPINUS (*a*) homines perdit. Narrat enim phreniticos se complures vidisse, qui tribus, quatuorve horis perierint; contra quam GALENO contigit (*b*) observare. Ut plurimum tamen intra tres, quatuor, aut septem dies occidit. Id autem futurum prope declarant continua tum insania, tum vigilia; alvus, atque urina pertinaciter compressa, aut hujus color albidus ex saturata, aut tenuitas ex crassa quæ erat, subito accedens; deglutiendi difficultas, aut impotentia sine ullo interiorum faucium visibili vitio; aut guttu-

ris,

ſis, cerviciſque ſine tumore dolor; difficilis crurum extenſio; ſyncope, aut nervorum diſtentio.

(a) *Medic. Ægypt. l.* 1. 13. *p.* 23.

(b) *In l.* 3. *epidem.*

§. CCI.

Alia signa exitii impendentis.

Exitioſum quoque eſt, ſudorem frigidum ſupervenire, extrema perfrigerari, & non recaleſcere, aut delirium in lethargum, aut ſoporem ſine bona cauſſa commutari. Gangræna enim, aut abſceſſus, aut infarctus ad ſummum perducti indicium eſt. Idque certius fiet, ſi febris ſe remittere viſa ſit, ſi vomitu æruginoſa exprimantur, faciem pallor occupet, pulſus langueant, inæqualiterque ſubſiliant, & mentis aliqua, licet brevis, quemadmodum paulo ante mortem interdum accidit, redeat tranquillitas.

§. CCXI.

*Signa mala stillæ sanguinis, urina cruda, aut nigricans. * Encorema.*

Male præterea ominantur ſanguinis e naribus prodire nitentis exiguæ, & paucæ ſtillæ, itemque urina ſemper aquoſa, & tenuis, aut poſt quædam coctionis indicia in crudam, & percolatam converſa, aut ἐναιώρημα * nigrum exhibens. Quorum alterum morbidæ ad caput materiæ translationem; alterum humorum corruptionem, & quaſi necroſim indicat. Nulla, aut plane exigua ſpes relinquitur in phrenitide ex metaſtaſi orta, aut labentibus jam viribus, longoque morbo exhauſtis ſuperveniens. Hinc fortaſſe eſt, cur metuenda magis ea cenſeatur a PLATNERO, quæ pauliatim ingruit, inſurgitque, quam quæ repente adoritur: quamquam utraque periculi plena nobis videatur

Ge-

Generatìm delirium cum risu discriminis minus habere creditur, quam illud, quod cum mœrore, anxietate, silentio, metu est.

§. CCIV.

Quando vero leviori gradu morbus incidit, & mature medicina ei adhibetur, non raro solvitur narium hæmorrhagia, vel sudore multo, calido, undique manante, vel alvi fluxu, vel hæmorrhoidibus, vel catameniis, vel varicibus in cruribus reclusis, vel aliqua alia evacuatione, cujus utilitatem ostendit mitigatio symptomatum, & functionum omnium successiva redintegratio. Pus interdum per aures, aut alia loca cum salutis spe effluere visum est, quod tamen rarissime usuvenit. Bonum insuper esse consuevit, multam aquam ex ore, aut naribus ferri, aut aures diebus criticis, & signis coctionis apparentibus obsurdescere, aut pectus, aut artus doloribus corripi cum capitis levamine. Nam ab interioribus ad exteriora mali vim trasferri, indicium est. *Signa boni exitus.*

§. CCV.

Post devictam febrim non rarum est aliquamdiu adhuc delirium produci; imo interdum in *maniam*, aut *amaurosim* desinere, quando nimirum, ut aliqui explicant, vasa cerebri dilatata, atque oppleta, postquam febris cessaverit, nequeunt se a materia obstruente expedire, sed cum eadem veluti concrescunt, intercipiuntque sanguinis, aliorumque humorum circuitum; aut quando materies morbida ab interioribus cerebri sedibus ad nervos opticos, aut acusticos transfertur; vel demum *Varia morborum successio;*

quan-

quando (id quod etiam probabile eſt) intima cerebri medullaris ſtructura ſic labefectata eſt, ut ad priſtinam ubique integritatem reſtitui: amplius non poſſit. *Maniam*, & *fatuitatem* perpetuam relinqui ſæpiſſime a phrenitide, in quam puerperæ ex lochiis retentis incidunt, auctor eſt SVVIETENIUS (*a*). Mentis imbecillitatem ex hac cauſſa profectam videre mihi adhuc juveni contigit in venuſta, atque alioquin ſana, optimique habitus, & temperamenti muliere, quam lochia ob aſpectum infantis mortuis improvide eidem objecti compreſſa phreniticam reddiderant.

(*a*) *Comment. in* BOERHAAV. §. 774. *p.* mihi 149.

Curatio.

§. CCVI.

Phrenitidi *phlegmonodi* (§§. CXCV. CXCVIII.), præſertim primariæ, ea omnia conveniunt, quæ ceteris inflammationibus, in primis largiſſimæ ſanguinis miſſiones e venis brachii, pedis, colli, & frontis. Nec temporali, arteriæ parcendum quandoque eſt, a cujus ſectione ſæpe plurimum boni expectari licet *. Hæmorrhoides quoque hirudinibuſ pro re nata aperiri debent; nam raro earum fluxum fallere, & ſæpe delirium ſanguine ex illis ſtillante compeſci, multorum, & præſertim SWIETENII auctoritate, atque experientia compertum, comprobatumque eſt (*a*) Narium item hæmorrhagia, aut hirudinum ope, aut ſtilo immiſſo, aut alia idonea ratione prolecta plurimum conferre viſa eſt. Imo pone aures hirudines apponi utiliſſime ſolent, tantiſque eas facit FR. CASIMIRUS ME-

DICUS (*b*), ut nullam in phrenitide ſecundaria, morbis acutis videlicet accedente, ſanguinis detractionem putet ea præſtantiorem, quæ fit ſex hirudinibus pone aures admotis.

* Cl. SIMSIUS plus in libra sanguinis ex arteria temporali educti confidit ad curandam phrenitidem, quam in triginta unciis e vena quacunque emiſſis. Vidit ipse unciis decem, vel duodecim sanguinis ſic extracti sedatum delirium, ferocem, minacemque intuitum, atque oculorum ruborem sublatum, & somnum tranquillum subsequutum, a quo æger experrectus omni periculo vacabat. *Malad. opid. p.* 12.

(*a*) *In* BOERHAAV. §. 702.

(*b*) *Collect. Obſerv. Med. Practic. T.* 2. *p.* 469.

§. CCVII.

Inſuper dari intrinſecus debent antiphlogiſtica, potuſque largior, qui diluat, & temperet, & nimiam cordis, atque arteriarum irritabilitatem inhibeat; manus, & pedes in calidam demergi; in alvum injici enemata, quæ laxent, & refrigerent eccoproticis inteſtinorum excretio ſolicitari, ut revulſio fiat; capiti deraſo imponi ea, quæ humectent, molliant, avocent, æſtum coerceant, aut leniter reprimant. Præſtat quoque ægrotantem erecto capite decumbere, interdum reſidere, aerem frigidiuſculum captare, leviter tegi, a luce prohiberi, ad ſilentium, quietemque componi. Fracto jam vero febris impetu, reſolutaque ferme inflammatione, ſi nimia *ſenſibilitas*, atque nervorum *ataxia* videatur adhuc delirium, vigiliaſque protrahere, hypnoticis, vel opio ipſo, refracta tamen, & cauta doſi uti, interdum innocuum non modo eſt, ſed utile, ac neceſſarium.

Antiphlogiſtica. *Pedum balnea.* *Enemata.* *Eccoprotica.* *Ægri poſtus quinam.* *Regimen.* *Hypnotica quando.*

§. CCVIII.

Cucurbitulæ. Cum vero satis jam sanguinis detractum videtur, vel vires largiori evacuatione ferendæ impares sunt? & nihilominus delirium, & cetera inflammationibus effecta in eodem gradum persistunt, nec mitigantur: tunc optimum, tutissimumque præsidium est, cucurbitulas, nisi prius adhibitæ fuerint, occipiti, pone aures, dorso, aut cruribus, incisa profundius cute defigere, aut hirudines locis jam alibi sæpius indicatis, aut epispastica plantis pedum, crurumque suris admovere. *Hirudines.* *Vesicans capitis deraso.* Hodie non pauci capillatam capitis partem, resectis crinibus, emplastro, quod vesicas excitet, ex cantharidibus tegendam jubent, eventu felici pluries obtento consisi. Sed caute id fieri debet, tumque in primis, ut mihi videtur, cum sopor, & stupor delirio adjungitur, & quodammodo urgentior est, neque temperamentum, aut habitus corporis, neque nimia nervorum sensibilitas, sive peculiaris ad spasmos proclivitas adversantur. In his enim casibus convenientius est revellentibus mitioribus, veluti cucurbitulis siccis, fricationibus, sinapismis, & balneis pedum, & crurum uti; *Revellentia mitiora.* eoque libentius, quod BAGLIVIUS (*a*) in phrenitide inflammatoria vesicantia plus nocere, quam prodesse arbitratur.

(*a*) *Praf. de fibr. motric. & l.* I. *cap.* 5. Vid. *Comment. de reb. in Med. & Scient. nat. gest. Vol.* 2. *p.* 400.

§. CCIX.

§. CCIX.

In phrenitide porro, quam *eryſipelatodem* (§. CXCVIII.) nominavimus, ſanguis mittendus utique eſt, ſed non urgenda valde, uti in phlegmonode, ejus profuſio. Minori igitur copia, nec pluries, extrahere eum licet, quod inde delirium invaleſcere, convulſioneſque acciri, ſæpe * obſervatum eſt. Id in primis in quibuſdam aeris conſtitutionibus, febribuſque epidemicis malignis, aut putridis, itemque in febribus noſocomicis non raro evenit. Imo interdum ſatis erit per cucurbitulas, aut hirudines miſſionem ejus moliri, aliaque adhibere, quæ a capite quam leniſſime revellunt. Utiliſſimum vero eſt alvum tum enematibus, tum cremore tartari, aut ſero lactis, cui tamarindi incocti fuerint, ſubducere; fervorem ſanguinis ſubacidis ſuccis vegetabilium, aut ubi valentius agendum eſt, ſpiritibus vitrioli, ſulphuris, aut nitri reſtinguere; acritudinem bilioſam, atque *alkaleſcentem* diluere, demulcere, corrigere non ſolum illis, verum etiam potu largo, farinaceo, aceſcente, frigido, & ſi ætas, temperamentum, tempeſtas, regio, aut ægri aſſuetudo conſentiat, etiam nivato. Caput, ſi unquam, hic certe deradi, atque aceto aqua diluto, ſive poſca frigide, aut e gelide tantum, perfundi, & foveri, pedibus interim in calidam demiſſis, aut pannis laneis ex calida expreſſis involutis, neceſſe omnino eſt.

Sanguinis miſſio in cura eryſipelatodis.

Alvi ductio.

Refrigerantia.

Quæ capiti imponenda.

* Fortaſſe ad hanc ſpeciem ſpectabat ea phrenitis, cui venæ ſectio, referente SIMSIO (*Malad. epid. p.* 13.), vires proſternebat, & mortem poſt horam afferebat; panni vero lanei ex calida expreſſi, & pedibus circumducti ſummopere, advocato ſudore leni, profuerunt. Hiſce phreni-

SIMSII obſervatio.

ticis oculi erant rubri, inflammati, & furentes, lingua ficca, cutis ardens, delirium magnum, pulsus duriffimus. Moriebantur plerique die tertio. Qui diem quartum superabant, servabantur, atque evadebant. Abusus liquorum calefacientium, & frigus fufceptum morbo occafionem præbebant. Tempus autem erat vernum.

§. CCX.

Quæ curatio symptomaticæ, & serosæ?

Nec valde ab hac curationis methodo (§§. CCVIII. CCIX.) difcrepare debet ea, quæ phrenitidi *fymptomaticæ*, aut *fecundariæ* (§. CXCIV.) adhibenda eft. Serofæ vero pro diverfa cauffæ natura (§. CXCV.) modo volatilia remedia, & veficatoria, & quæ acrius irritant, revelluntque, accommodantur; modo ab his abftinendum eft, & potius acritas diluentibus, temperantibus, & diaphoreticis oppugnanda. Ex utroque vero genere curationis, quod fanguinea, & ferofa poftulant, componi debet ea, qua *mixtæ* (§. CXCIX.) occurrendum eft. Generatim autem fi *fpuria* fuerit, opus non eft iteratis adeo fanguinis miffionibus, nec tanto antiphlogifticorum apparatu, aut certe pro cauffarum, unde fit, varia ratione alia, atque alia curatio requiritur. Delirium vero, quod in febrium augmento incidit, iis difcutitur, quæ febrem ipfam tollunt. Illud autem, quod a faburra primarum viarum fovetur, emetica, & cathartica exigit, nec fanguinis eget miffione, utpote quæ noxia omnino (*a*) foret.

Quæ mixtæ?

(*a*) BOERHAAV. & SWIETEN. §§. 620. 701. 702.

§. CCXI.

§. CCXI.

Aeris etiam, in quo æger versatur, temperies ad frigidam, humidamque inclinet, oportet; nec alio est, quam tenuissimo utendum victu. Retuso deinde & febris, & phrenitidis impetu, si leve delirium, aut coma, aut alia cerebri affectio adhuc permaneat, viresque sint imbecillæ, non amplius sanguinis missione, aut purgatione corpus vexandum, sed quiete, expectatione, & blando potius cibo absolvendum est reliquum (*a*) curationis. *Diæta.*

(*a*) SWIETEN. *l. c.*

PARAPHRENITIS.

§. CCXII.

Nunc ad *paraphrenitidem* me convertam. Hæc vox non uno apud omnes sensu usurpatur, sed ab aliis laxius, ab aliis pressius. Illi voce hac comprehendunt quodcumque delirium cum febre, quod ab aliqua viscerum sive pectoris, sive abdominis inflammatione sympathice infertur. *Paraphrenitidis* autem hujus tot species constitui possunt, quot morbi, quorum symptoma ea est. Huc a nonnullis deliria etiam referuntur, quæ ab Otite, aut a Paronychia extremi digitorum articuli, atque a vehementiore cujusvis partis dolore, & cruciatu ob nervorum consentientem vim pronascuntur. Huc pariter redigi possent eæ desipientiæ, quæ febribus acutis superveniunt, sive cerebrum idiopathice, sive sympathice e vermibus, bile, sordibus primarum viarum compatiatur. Ex qua postrema caussa *Quotuplex paraphrenitis.*

ita crebo desipere homines solent, ut Jo. HENRIC. RAINNIUS (a) cum TISSOTIO putet, ex viginti deliriis tam acutis, quam chronicis, octodecim hypochondriorum vitiis tribuenda esse; idque confirmat adductis in medium observationibus, quibus ostenditur cerebrum in illis labem prorsum habuisse * nullam, quamquam non semper hujusmodi apparens cerebri integritas certo significet, delirium sympathicum fuisse. Sunt demum qui paraphrenitidis nomine illud delirium intelligunt, quod aliæ caussæ, quam inflammatio, cerebro insidentes pariunt, quodque *phrenitidem spuriam* ab aliquibus dici, supra (§. CXCV.) significatum est.

(a) *Comment. de reb. in scient. nat. & med. gest. Vol. XVIII. P. III. p. 456.*

* Tot modis cerebrum lædi potest, tamque ubscuris, atque inconspicuis, ut, ubi in eo nulla labes oculis dissectorum se ostendit, dubitari adhuc possit, an *sympathica*, nec ne, fuerit phrenitis. Non enim protinus cerebrum illæsum licet pronunciari, atque aliunde delirium ortum, quando in eo vitium patens, ac manifestum non detegitur. Ceterum RAHNII, & TISSOTII sententiam confirmat suis observationibus STOLLIUS, *Rat. medend.* T. 3.

§. CCXIII.

Quid stricte paraphrenitis BOERHAAVIANIS?

Qui vero pressius parephrenitidis vocabulo, & magis proprie se uti dicunt, non aliud eam esse cum BOURHAAVIO contendunt, quam veram diaphragmatis inflammationem, quacum perpetuum delirium conjungi, HIPPOCRATEM, jam, & GALENUM docuisse perhibent (a). Diaphragma enim, cum valde nervosum, spasmisque ob musculosam fabricam maxime obnoxium habeatur, ubi inflamma-

mationem contraxerit, facile in conſenſionem adducere cerebrum, atque ita commovere creditur, ut non levis inde, & continua inſania conſequatur.

(*a*) SWIETEN. *in* BOERH. §§. 907. 909.

§. CCXIV.

Delirium sæps abest flammatione diaphragmatis.

Negari quidem haud poteſt, mentem interdum, diaphragmate inflammato, præſertim cum morbus ingraveſcit (*a*), moveri, & deſipere: ſed illud, quod certiſſimum eſt, ſicut ex multorum fide, & ſectionum cadaverum indubia demonſtratione (*b*) conſtat, delirium ab inflammatione tam tendineæ, quam carnoſæ diaphragmatis partis perſæpe abfuiſſe; ac proinde non eſſe delirium hujuſce morbi proprium, atque inſeparabile ſymptoma. Quod noſmetipſi non ſemel cadaverum ſectionibus comprobavimus alias, ſed præcipue non pridem in quodam viro, amico noſtro, ex inflammatione convexæ diaphragmatis partis, quam herpeticus acer humor retentus, illucque delatus conciverat, intra paucos dies denato. Hunc perpetuus quidem ſingultus, at nequaquam delirium ullum, ad vitæ uſque extremum anxit, diſcruciavitque.

(*a*) ETTMULL. *oper. T.* 2. *p.* 365. P. SALIUS *de affect. partic. cap.* 8. CARRER. *oper. citat. sect.* 2. *chap.* 6. *p.* 492. (*b*) WILLIS *De Anim. Brut. part.* 2. *cap.* 10. MORGAGN. *epist. anat. med. VII. n.* 14. CARRER. *l. c.* MICHELE SARCONI *Istor. ragionat. de' mali &c. P.* 1. *p.* 209.

Diagnosis.

§. CCXV.

Signa. Paraphrenitis primo loco (§. CCII.) exposita, quoniam symptoma aliorum morborum fere est, ex horum præsentia, & comitatu dignosci debet. Quæ vero diaphragmatis inflammationem subsequitur (§. CCXIII.), ea in primis ex respirationis læsione, & loci dolore * innotescit, distinguiturque a phrenitide. Namque in phrenitide dolor pulsans caput afficit; in paraphrenitide diaphragmatica dolor acutus præcordia torquet, & costas spurias inter, & imas dorsi vertebras concluditur. In illa respiratio magna est, & mira præsertim inter initia; in hac celeris, parva, inæqualis dolorem adaugens. Præterea dolent hypochondria, tenduntur sursum veluti retracta, abdomen inspiratione vix quidquam movetur, adeo enim eam dolor cohibet; sæpe anxietas, tussis sicca, singultus, atque alia, quæ pleuritici patiuntur, hic quoque super adduntur.

* Sed melius hoc innotescet, ut arbitror, in *capite de Pulmonum inflammationibus, morbisque affinibus*.

Prognosis, & Curatio.

§. CCXVI.

Quocunque modo paraphrenitidis vox accipiatur, semper morbi gravitatem, & periculum aliquod protendit. Sed omnium dirissima, & maxime

me metuenda est, quam septi transversi inflammatio efficit. Hæc uti a caussis, quæ pleuritidem movent, cieri solet, eumdemque fere exitum habet, ac sævissima pleuritis; sic quoque curationem eamdem exigit, quæ pleuritidi, ceterisque inflammationibus adhiberi consuevit.

MANIA, & MELANCHOLIA.

§. CCXVII.

Hactenus de deliriis, quæ febris comitatur. Restat modo, ut ea, quæ sine febre fiunt, brevissime explicentur. Primum venit Μανία, quæ communi omnium sententia definitur delirium sine febre, sed furiosum, & audax. Febris igitur defectu a *vera phrenitide* discriminatur. Attamen non infrequens est, *maniæ* præsertim adultæ, & confirmatæ febrim tamquam epigenomenon supervenire. In hac autem insania plures simul ideæ, & cogitationes perturbantur, & mentem exagitant cum aucto virium robore, audacia, & furore: quo fit, ut longe differens videatur a Μελανχωλία, * in qua *uni, aut alteri ideæ*, aut objecto *tantum mens pertinaciter adhærens* hallucinatur, aberratque *cum metu, & tristitia; in reliquis vero præclare sana, & rationis optime compos*.

* *Mania.*

* *Melancholia.*

§. CCXVIII.

Ad melancholiam, tamquam ad genus, spectant λυκαντρωπία *, & Κυναντρωπία *, in quibus melancholici se lupos, aut canes putant, horumque animalium mores, vivendique rationem studiosissime imitari conantur. Neque hinc sejungenda est No-

* *Lyncantropia.*

* *Cynantropia.*

* Nostalgie.

Νοσταλγία, * ſive ingens mœror, & dolor, quo quis conficitur, dum a patria invitus abeſſe cogitur, ſummoque deſiderio ad ſuos redeundi unice tenetur, & angitur. In hanc animi ægritudinem omnium proniſſimi ſunt Helvetii *, Germani, & quicunque editioribus in locis degere ſoliti ſe in alienas, humilioreſque regiones vident translatos, novoſque mores, novumque vitæ, & victus genus inire debent. Tanta eſt ejuſmodi melancholiæ vis, ut milites, ſi quando ea corripiuntur, corripiuntur autem ſæpiſſime, nullo diſcrimine vitæ, nulloque mortis, ſuppliciive timore a defectione, & fuga deterreantur, & mori malint, quam diutius patriis laribus carere. Quam ob rem, niſi compotes voti fiant, agrypnia, mœrore, apepſia, languore, anxietate, ſtupore, cordis palpitatione, febre lenta, & macie confecti breviſſimo tempore e vita decedunt.

* Noſtalgia fortaſſe a νεστέα, redeo, & ἄλγις, dolor. Melius *noſtamaniam* vocavit HARDERUS, quaſi redeundi deſiderium, ſive furorem. Aliis, ut ZVVINGERO, placuit eam vocare *pothopatridalgiam*, a πόθος, deſiderium, & πατρὶς, patria, quaſi diceres mœrorem, aut dolorem ex deſiderio patriæ, item *philopatridomania*, *noſtopatridalgiam*, *noſtopatridomaniam*; quorum cuique facilis etymologia. JO. JACOBUS SGHEUZERUS, ut de ſuis civibus etiam hoc nomine bene mereret, conſcripſit diſſertationem de *noſtalgia* lectu dignam, quæ exſtat in *T. 1. p. 307. Comment. Acad. Inſtit. Bononienſis*. De eodem morbo typis Baſileæ prodiit quoque JACOBI HARDERI diſſertatio abſolutiſſima, quam conſulere plurimum refert. In Diario medico, quod Venetiis edebat PETRUS ORTESCHIUS Medicus perdoctus, & amicus noſter ſingularis, (*T. 4. pag. 572.*) reperitur *De Noſtalgia brevis tractatio*, quam Cl. PELLEGRINIUS Venetus in Helvetiorum utilitatem, & commodum evulgavit; di-

dignaque est, quæ legatur, quamquam a SCHEUZERI opinionibus aliquantum dissentiat.

§. CCXIX.

Reliquæ melancholicorum vatietates, quando se aut deos, aut reges, aut proceres, aut præsules jactant, aut mortuos se, aut in vasa fictilia, aut dolia conversos credunt, aut aliquam partem sibi esse confingunt ex alia materia, quam ex ossibus, & carnibus conflatam, aut cancros, ranas, serpentes intus gerere queruntur, aut alio pertinaci, & singulari mentis errore insaniunt, non habent peculiare, & distinctum quoddam nomen, sed genericum tantummodo retinent melancholiæ (*a*). Verum prout ab hypochondriorum vitio, aut ab uteri affectibus originem traxerit melancholia, *hypochondriaca*, aut *hysterica*, nominatur. Quarum hæc si cum effreni concubitus cupiditate, & tentigine conjungitur ita, ut obvius quisque ad coeundum provocetur, *Nymphomania*, aut *Metramania* *, sive *furor uterinus* dici solet. Furori demum ex amore, qui a *nymphomania* interdum omnino differt, & virorum magis proprius est, quamquam fœminæ ei obnoxiæ etiam sunt, *Erotomania* nomen est **. Melancholicis etiam affectionibus adnumerant, nonnulli *Tarantismum*, sive *morbum saltatorium*, quia qui eo corripiuntur, saltandi cupidine exardent, atque ad sonum quemdam, Apuliæ populis familiarem, *tarantulam* dicunt, ad choreas incitantur, saltantque tamdiu, donec sudoribus profusissimis langueant. Sic eos curari fama est. A Tarantulæ morsu morbum nasci, & nomen habere volunt cum BAGLIVIO multi. Alii cum SERAO etiam sine ejusmodi morsu morbum hunc in Apulia,

alii-

aliisque regionibus calidioribus endemium observari, & melancholiæ hystericæ, aut hypocondriacæ speciem esse contendunt. At si a venenato Tarantulæ morsu vere induceretur, de eo agendum esset alibi, ubi de morbis a morsibus venenatis genitis sermo habebitur. Quo etiam spectabit *hydrophobia*, sive aquæ horror, & metus, qui morsum animalium rabidorum subsequitur, quamquam ad deliria, atque hallucinationes a plerisque referri soleat (*b*).

(*a*) Nosologi tamen hodierni singulis hisce speciebus nomina peculiaria tribuunt. Sic SAGARIUS conficit quindecim species, nempe 1. melancholiam vulgarem, 2. amatoriam, 3. religiosam, 4 argantis, 5. moriam, 6. attonitam, 7. errabundam, 8. saltantem, 9. hippanthropicam, 10. scytharum, 11. anglicam, 12. beatificam, 13. zoanthropicam, 14. enthusiasmum, 15. phrontis. Vid. explicationes apud Sagarium, *System. morb. symptomat. Cl. XIII. ord. III. Gen. XX. p.* 743.

* Nymphomania deducitur a Νύμφη, sponsa; vel rectius a Νυμφών, thalamus nuptialis, & μανία, furor. Significatio est: furor sponsarum, sive recens nuptarum, vel desiderium thalami, sive viri furiosum. Sed fusius de ea, & opportunius, ubi de morbis mulierum. *Metramania* vero a μήτρα, id est matrix. sive uterus, & μανία, furor ducitur.

** Erotomania est ἔρος ab, & μανία, videlicet insania ex amore.

(*b*) De *Tarantismo* vid. JO. FRID. CARTHEUSERUS (*de morbis endemiis pag.* 44.), apud quem cuncta ad hunc morbum spectantia invenies summatim exposita. Hydrophobia, sive pavor aquæ non videtur mihi spectare ad *hallucinationes*. Est enim œsophagi, & ventriculi affectio spasmodica, qua a potu arcentur. Neque semper cum ea delirium, & rabies conjungitur. Vidi hydrophobos usque ad extremum mente constantes. De morsu canis

rabi-

rabidi consuli possunt ex nuperrimis scriptis sequentia. *Benigni Cancllæ De Vigani Ripensis Tyrolensis dissertatio de hydrophobia.* O *Enipont.* 1774. *Observations sur la nature, sur le traitement de la rage &c. par M.* PORTAL Yverdon 1779. *Compendio di notizie interessanti circa il veleno de' rabbiosi animali di* FELICE ASTI *in Mantova* 1778. Quibus addi potest ornatissimi viri, nunc *Protomedici Urbinatis* JO. BAPT. EALETHI *epistola ad Cl.* PAULLUM BAPTISTAM BALBUM *Bononiensem: De immani quadam passione hysterica, & aquifuga; ubi nonnulla quoque ad hydrophobiam spectantia disputantur.* Diar. Medic. P. ORTESCHI ann. 1766. p. 196.

§. CCXX.

Etsi vero melancholiam, & maniam, delirii modo, & gradu differre inter se (§. CCXVII.) non inepte scripserim, haud tamen dissimulandum est, affines inter se natura esse hosce affectus, ut, WILLISIO, MORGAGNIO (*a*), aliisque adnotantibus, sæpe vices commutent, atque alteruter in alterutrum transeat. Quæ vicissitudines in caussa sæpe sunt, ut Medicus ob taciturnitatem, & metum, aut loquacitatem, & audaciam in eodem ægro identidem alternantem, dubius, ancepsque hæreat, utrum melancholicum, an maniacum declarare eum debeat. Utraque autem ægrotatio dividitur in *primariam*, quæ scilicet sine ullo corporis morbo, sed cerebri tantum vitio fit, & in *secundariam*, quæ a sanguinis totius depravata diathesi, aut a viscerum quorumdam læsa functione proficiscitur.

Melancholia, & Mania sæpe se mutuo excipiunt.

(*a*) Vid. *Epist. anatom. med. VIII. n. 1.*

§. CCXXI.

§. CCXXI.

Caussæ Maniæ, & Melancholiæ.

Caussæ etiam utrique malo fere communes esse solent. *Mania* proxime oriri videtur ex ea cerebri constitutione, in qua tanta idearum perturbatio contigit, ut furor, & audacia, & virium muscularium augmentum consequatur. *Melancholia* vero ab eo cerebri statu, qui unam, vel alteram ideam animo pertinaciter exhibeat, quam removere pro libitu haud liceat, quæque judicandi recte facultatem lædat, imo metum, mœrorem plerumque incutiat. Paullo remotius hujusmodi mentis perturbationes efficiunt vel vitia solidis cerebri partibus innata, aut adsita, vel toti corpori, & in primis universæ humorum massæ inhærentia, vel in aliquo a capite quamvis dissito viscere, aliave sede locata. Ad priora, ut ex anatome maniacorum, aut melancholicorum didicimus, pertinent corticalis, vel medullaris cerebri substantiæ siccitas, durities, vel contra laxitas, mollities, atque humiditas nimia; corporis callosi, vel medullæ oblongatæ, vel glandulæ pinealis vitiata compages; ventriculi aqua repleti; vasa atro cruore turgida, & distenta; meninges tensæ, aut laxæ, aut corruptæ, aut sero sanguineo suffusæ; polypi in sinibus duræ matris, aut lapilli, aliaque læsionum genera; quamquam horum pleraque in aliis etiam capitis morbis sæpe deprehensa sint, neque in quavis mania, & melancholia reperiri soleant. Quo mala etiam cranii conformatio, aut tumores quicumque, etiam externi *, & prava cerebri dispositio nativa, hereditaria, aut acquisita, ictusque spectare videntur. Posteriorum classem constituunt omnia, quæ humores condensant, & cogunt, quæ subti-

fiorem eorum partem disperdunt, aut crasim ipsam corrumpunt, & resolvunt, uti liquorum fermentatorum, aut spirituum ardentium abusus; frequens ebrietas; venus nimia; aer calidus & siccus; insolatio; studia immodica; graviora animi pathemata, ira in primis, & mœror, profundæ meditationes; amor insanus; ambitio honorum, & dignitatum immoderata, aut spes frustrata; terror ingens, & subitaneus **; funesti, & repentini nuntii; quorum multa etiam sine alia humorum labe ita sensorium commune subvertere possunt, aut nervos, nervorumque principium sic labefactare, ut hujusmodi morbi facile enascantur. Itemque ea, quæ plethoram inducunt, & cerebrum versus humores provocant, aut acrem sanguini imprimunt dyscrasiam, uti evacuationes sanguinis, ichoris, scabiei, hæmorrhoidum, mensium suppressæ; scorbutica, venerea, arthritica, podagrica, aut febrilis, & morbida *** materies ad cerebrum traducta; diuturna hypochondriaca, aut hysterica affectio; atra bilis in visceribus abdominis defixa, atque irritans, vel inde dimota, soluta, & in circuitum rapta; saburra biliosa; melancholica diathesis; obstructiones imi ventris; acria quæcunque retenta; temperamentum sanguineum, cholericum, aut atrabilare, & similia.

* Maniam a tumore externo *super sinistro bregmatis osse in confiniis suturæ lambdoidis, & sagittalis* nato probabiliter profectam memorat FRIDERICUS GABR. COTTLIEB SIBERNUS (*Collect. Societ. Medic. Hauniens. vol. I. p. 86.*), eoque ad suppurationem perducto, atque inciso sanatam.

** Interdum ita vehementi terrore afficitur sensorium commune, ut talis in eo excitetur idea, quæ nullo postea modo deleri possit; ideoque nihil cogitetur, nisi hoc uni-

cum

cum ab invitis etiam, & reluctantibus, in quo pessima melancholiæ species sita videtur. SVVIETEN. §. 1108.

*** Non solum materia febrilis non satis emendata, aut imperfecte expulsa maniam procreat, nam sæpe diuturnas febres intermittentes hoc malum subsequitur; verum etiam quæcumque morbida materia, quæ excernenda fuisset, retenta, & relicta. Imo idem præstat fortasse secretio ipsa lactis quandoque impedita, nedum lac ipsum corruptum, & repressum.

§. CCXXII.

Maniæ frequentior caussa. Maniam vero frequentius ortam ex scabie, herpetibus, impetigne, aliisque cutaneis morbis exsiccatis, aut improvide repressis; ex Plica polonica recisa; ex tempestate nimium calente, aut contra perfrigida; ex copia, stagnatione, & corruptione seminis, seminaliumque humorum, quos *aphrodisios* vocant, docent medicæ historiæ. Sed præ hisce omnibus subitam, acutamque maniam inferunt hyosciami, & stramonii, sive daturæ semina, & radices, baccæ solani furiosi, sive belladonnæ, cicuta aquatica Wepferi, aliæque fortasse plantæ venenatæ bene multæ, & præcipue quædam fungorum, sive boletorum genera. His nonnulli addunt morsus venenatos quorumdam animalium, in primis rabidorum.

Plantæ venenatæ, ut caussæ.

Diagnosis.

§. CCXXII.

Diagnosis delirii utriusque, tam maniaci, quam melancholici, ejusque specierum, & varietatum ex illis, quæ jam (§§. CCXII. ad CCXX.) exposita fuere, facili negotio eruitur. Sed potissimum ad

ad ea, quæ anteceſſerunt, animum advertere oportet, quorum paullo ante cauſſas recenſentes, mentionem fecimus. Hinc ſcire oportet melancholiæ magis obnoxios eſſe, ut ſupra (§§.CCXXI.CCXXII.) indicavimus, eos, qui malo hypocondriaco, aut hyſterico diu conflictantur, qui viſcerum abdominalium vitiis, præſertim ſcirrhoſis laborant, qui ſalutaribus ſanguinis fluxibus conſuetis carent, qui curis moleſtis anguntur, qui immodicis deſideriis indulgent, qui ex parentibus nati ſunt melancholicis, quique ſanguine craſſo, & viſcido abundant, & ad cerebrum variis ex cauſſis uberius, quam par eſt, eum alliciunt, & congerunt. Melancholiam vero ipſam appropinquare commonſtrant triſtitia, metus, & diutinæ vigiliæ, atque hominum conſuetudinis odium. Paullatim increſcit luctus, & lacrimæ ſæpe funduntur, quamquam non nullis etiam perpetuus, aut facilis riſus accedat. Omnes autem vanis, intentiſque cogitationibus diſtinentur, adeo ut perſæpe defixis humi oculis veluti ſtupidi hæreant, vel ſubito falſis imaginibus quodammodo excitati celeriter, ſuſpiriis emiſſis, procedant, & moveantur. Invaleſcente vero jam morbo hominum conſpectum, & conventus fugiunt, ſolitaria loca quæritant, ibi quaſi occultati, & ſuis phantaſmatibus occupati, taciturni, & deſidioſi vitam tranſigunt. Qui gravius laborant, ſe vel pecudes, vel deos, vel defunctos, vel fragili ex materia conſtanter credunt; quare alii canum latratum, aut luporum ejulatum, aut gallinarum cantum voce imitantur, vel, utpote mortui, cibos, & potus recuſant; alii occurrentibus cedunt, veriti, ne diffringantur. Alii præterea in iram levi ex cauſſa propendent, valde inſtabiles, & ſæpe de minimis, ridiculiſque rebus ſolliciti;

Melancholiæ quinam magis obnoxii?

Signa imminentis melancholiæ.

Præsentis jam melancholiæ.

modo liberales, & prodigi, modo tenaces, & avari, & modo mortem vehementer pertimescunt, modo, quod mirum, in desperationem delapsi violentas sibi manus inferunt. Contra maniam imminere præsagiunt pervigilium contumax, cephalalgia, aurium tinnitus, risus insolitus, aut insolita, & præter consuetudinem ad irascendum proclivitas, & morositas. Ubi jam mania se exserit, oculi rubent, palpebræ creberrimis motibus agitantur, & sic affecti loquaces, litigiosi, furentes omnia clamoribus complent, torvo aspectu, ac truci minantur, aucto virium robore præpollentes in quovis adstantes impetum facile faciunt. Utrique sive melancholici, sive maniati, anxii esse solent, vigilant, frigoris, aeris, tempestatis inclementiam innoxie sustinent; &, nisi vi contineantur, e fenestris se præcipites dant, aut in puteos, flumina, lacusque demergunt, aut aliter sibi mortem consciscere tentant. Quum ab hypocondriis malum sit, facies pallet; extrema fringent; cordis palpitatio frequens, & præcordiorum anxietas crebro accedit; respiratio profunda, atque intercisa est, caput dolet; venter segnescit; intestina obmurmurant; flatus attolluntur; ructu, aut vomitu aliquid ejicitur, quod sapore acido, aut amaro mordicat; appetitus modo viget, modo deficit; pulsus rari, tardi, aut inæquales, & languidi, aut mirifice varii deprehenduntur. Ubi vero ab utero, aut ab hysterica passione fiat, præfocationes; mensium inordinata, aut deficiens excretio; fluor albus, urinæ aqueæ, copiosæ; tenesmus vesicæ, stranguriæ, ischuriæ; pollutiones, tentigo; hypogastrii, ovariorum, uterive tumores multiformes, dolores inflationesque se produnt. Similia autem contingunt quoque hypocondriacis, interdum ex sola ner-

Maniæ futuræ indicia.

Signa utriusque delirii communia.

Signa ejus, quod ab hypocondriis fit.

Signa ejus, quod ab utero fit.

nervorum ſenſibilior mobilitate. Reliquarum cognitio differentiarum, itemque cauſſarum, quæ eas gignunt, partim ex ſignis ſupra recenſitis, partim ex anamneſi petatur. *Reliquarum specierum diagnosis.*

Prognoſis.

§. CCXXIV.

In univerſum omnes inſaniæ difficulter curantur. *Hereditaria*, aut a vitioſa cerebri conſtitutione orta vix ſpem aliquam relinquit, & ſi quando conquieſcit, facile recidiva fit. Difficilis pariter curationis eſt *primaria*, quæ nimirum a phantaſiæ, mentiſque errore ſine alio corporis vitio pendet; nam labem intimæ cerebri fabricæ aliquam ſignificat; contra *ſecundaria*, quam ſuppreſſæ evacuationes, errata in victus ratione, aut morbidus corporis ſtatus intulerunt, frequentius arte, & temporis ope reſipiſcit. Tutior ea eſt, quæ cum riſu, & lætitia, quam quæ cum ſtudio, & mærōre conjungitur; recens item curatur interdum, vix unquam inveterata. Plerumque ſanitatem expectare licet a narium hæmorrhagia, ab hæmorrhoidum, aut catameniorum fluxu redeunt, aut revocato, ab alvi profluvio, a varicibus crurum, ab aqua intercute, a ſcabie, a quartana, aliiſque intermittentibus febribus, ab abſceſſu, ab aeris, tempeſtatis, regionis ætatis mutatione. Huc pertinent nonnulla Hippocratis præſagia. *Inſanientibus ſi varices, aut hæmorrhoides ſupervenerint, inſaniæ ſolutio fit* (a). *Ab inſania dyſenteria, aut hydrops, aut mentis emotio, bonum* (b). *Dolor ad pedes, aut pectus ſubiens, aut vehemens tuſſis oborta, inſaniam ſolvit* (c). *Si inſania ſolvatur abſque dolore ad pedes, vel ad pectus, aut tuſſi vehementi*

Hereditaria vix curabilis.

Item primaria.

Secundaria curabilior.

Tutior quæ cum riſu, quam cum mærore.

Quæ evacuationes ſalutares.

Hippocratis præſagia.

cæcitas sequitur (*d*). Ulcera vero in facie, aut pedibus orta vix aliquid boni, nihil vero amissa prorsus apetentia pollicetur. Contra bene sperare jubent herpetes, & serpigines alicubi efflorescentes; nihil enim magis cerebri morbos levat, quam hujusmodi acrimoniæ ad exteriora translatio.

(*a*) *Aph.* 21. *sect. VI.* (*b*) *Aph.* 5. *sect. VII.*
(*c*) *De Judicat.* 65. (*d*) *Ibid.*

§. CCXXV.

Hypochondriaca, & hysterica facilior.

Melancholia hypochondriaca, aut hysterica reliquis longe facilior curatu esse consuevit. Hac affectis sæpe *nigra per alvum ad judicationem prodeunt* (*a*). Sæpius viros, & præcipue seniores affligit; rarius fœminas, sed in his pertinacior, deteriorque est. Interdum melancholia in epilepsiam, & rursus epilepsia in melancholiam vertitur. Interdum excipitur a continua amentia, a convulsionibus, ab apoplexia. *In vehementi, & furiosa mentis emotione, accedentes tremores exitio sunt*, inquit Auctor Coacarum (*b*); item *dentium collisio, aut stridor præter consuetudinem* (*c*), aut *dentium resiccatio perniciem denotat* (*d*). Mors instat, si coma, epilepsia, aut virium lapsus supervenerit. Somnus, sed placidus, plerumque insanientibus quibuscumque remedio, aut solatio est. Non vero cuilibet morbi remissioni fidere convenit: nam cito, & inopinato exasperatur.

Successiones.

Signa prava.

Somnus quando boni ordinis.

(*a*) *Coac. N.* 486. (*b*) *N.* 93. & *Præd.* 1. 14.
(*c*) *Coac. N.* 235. (*d*) *Ibid.*

Curatio.

§. CCXXVI.

Regimen diureti tum.

In omni mania, & melancholia, & præcipue in ea, quæ ab ideis perturbatis, *sensoriique com-*

mu-

munis depravatione magis, quam corporis vitio dependet, loci, & vitæ mutatio pernecessaria est. Peregrinatione enim, corporis motu, & nova objectorum subinde exhibitione, novisque successive rerum imaginibus, atque impressionibus falsæ, inordinatæque, aut fixæ idearum species paullatim delentur, aut in ordinem, quo par est, rediguntur. Removenda quippe ea omnia sunt, quibus ægrotans ad amorem, vel iram, vel odium, vel mœrorem fuit antea concitatus, imo ludis, cantu, concentibus musicis, jucundisque amicorum colloquiis ad hilaritatem alliciatur. Idque in primis melancholicis salutiferum est. *Nostalgia* præterea aerem puriorem, loca editiora, victus rationem ad morem patrium conformatam, & demum in patriam reditum, qui omnia reliqua auxilia vincit, expostulat. *Nostalgia in primis.*

§. CCXXVII.

Sanguinis missio sæpius maniacis, quam melancholicis opportuna est; tumque potissimum, cum plethora, aut suppressa aliqua sanguinis evacuatio, aut aeris fervor, aut vini potus caussam morbo dederit. Venæ jugulares, aut vena frontis, imo arteriæ temporum hic utilissime incidi solent. Præstat insuper alvum solvere, medicamentis ad certa intervalla repetitis, in sanguineo, biliosoque temperamento mitioribus, acrioribus, validioribusque in pituitoso, aut melancholico, inter quæ helleborus niger, ejusque extractum celebratur. *Sanguinis missio. Catartica.*

§. CCXXVII.

Cl. MUTZELLIUS (*a*) melancholiam ex mœrore, vita deside, & vitio viscerum in hypochondriis sitorum, pluries feliciter expugnavit, data sin- *Qua MUTZELLIO bene cessio curatio.*

ſingulis diebus potione, quæ habet tartari tartarizati ſemunciam, extracti centaurei minoris drachmas binas, aquæ fontanæ uncias octo. Quando amara reſpuebantur, extracti loco tantum mellis deſpumati, quantum opus eſſe videretur, ſubſtituebat. His autem omnibus interponebat ſubinde laxantia alvum. Non modo melancholiam hac methodo, ſed maniam ipſam radicitus pluries extirpatam narrat. Sic enimvero humor atrabilaris ſolvitur, emendatur, ejiciturque.

(*a*) *Commen. de reb. in M. & St. nat. geſt. Vol.* 4. *p.* 92. *& seqq.*

§. CCXXIX.

Quando acida conveniant. In maniacis temperamento fervidiore, ætate juvenili, bono habitu, exercitatis, & rebus calefacientibus deditis aceſcentia quæque, quin acida etiam ipſa fortiora, quibus ſanguinis æſtus, tenuitas, alkalina acritas, nimius nervorum ſenſus, nimiaque fibrarum irritabilitas refrenantur, uſui ſunt præſtantiſſimo. Quo nomine etiam frigidæ potus ſummopere commendatur. *Aquæ frigidæ potus. Camphoræ eximia virtus.* Acetum diſtillatum, in quo calente ſoluta ſit ad drachmam dimidiam ſacchari, & gummi arabici ope, deinde aqua florum ſambuci diluta camphora, multis verbis celebravit LOCHERUS, & poſt eum alii (*a*). Et ſola camphora, ſed aucta ſenſim ejus doſi ad drachmam. ultraque in die curatas manias, quæ cetera remedia eluſerant, commemorant medicæ hiſtoriæ (*b*). At repetitis periculis comperi, interdum ab ejus uſu maniacos, qui videbantur aliquantum pacati, quotieſcunque camphoram reſumerent, iterum excanduiſſe, atque in furorem actos fuiſſe; fortaſſe quia vim cordis, ſanguiniſque motum incitat, & calorem, atque humorum omnium expanſionem adau-

adauget. Hoc casu fortasse tolerabilior ejus usus reddetur, si cum aceto permixta, & soluta proponetur. Quare eam potius melancholicis adjumento esse, & torpore quasi stupentibus, cum pulsu parvo, raro, & debili, quam contra, non infirmæ notæ Medici arbitrantur. At MURZELLIUS stupore melancholico laboranti camphoræ semunciam quotidie per duas hebdomadas (*c*) dedit frustra. Tanta sæpe est caussarum invincibilium complicatio, & circumstantiarum varietas, ut remedia vel præstantiora haud semper respondeant; imo contrarios quandoque effectus pariant. Si quid vero hac super re licet proferre, camphoram tum prodesse equidem crediderim, cum *sensibilitas nervea* tantummodo videtur excedere, non autem irritabilitas: nocere, aut irritam esse, ubi illa languet, & torpet, aut hæc nimia est, & vasa non satis depleta. Camphora enim *sensibilitatem* certo imminuit; auget vero *irritabilitatem*, & sanguinis (*d*) fervorem.

Melancholicis utilior.

Camphoræ aptior usus.

(*a*) LOCHER. *Observat. Practic. circa Luem vener. epileps.*, *&* *maniam &c. Vienn.* 1762. *p.* 57. *&* *seqq.* ORTESCHI *Giornal. Med.* 1765. *p.* 10. Utebatur autem LOCHERUS hac formula. ℞. *Camphor. drachm. ss. sacchar. canar., mucilg. gumm. arabic. an. drachm. j. His invicem in mortar. marmor. trit. add. acet. calid. unc. ss. aq. flor. sambuc. unc. vj. syr. flor. pap. rhæad. unc. j. M.* (*b*) DAVID KINNEIR in lib. inscripto: *Saggi delle Transazioni Filosofiche di* TOMMASO DERHAM. *Vol.* 4. *p.* 90. *&* *seqq.* CRAEN *Prax. med. reformat. p.* 132. HOFFMANN. *Med. system. T. IV. cap. VIII. observ.* 8. ORTESCHI *Giorn. Med. T.* 2. *an.* 1763. *p.* 373. DALL' ARME *Sagg. di Medic. Pratic. P.* 2. *osserv.* 13., *e* 14. BOENNEKEN *in Collect. Franc. &c. Vol. V. P.* 28. *p.* 294. *&* *in Comment. de reb. in M. & Sc. nat. gest. vol. XI. p.* 525. (*c*) *Comment. cit. vol. IV. part. I. p.* 93. (*d*)

 Vid.

Vid. *Theses de Camphora ejusque virib. a* SEBAST. SEVERIO *in Gymnas. Ticinens. propug. an.* 1776. *&* BASSIAN. CARMINATI, *De animalium ex mephitib., & nox. halitib. interitu &c. l.* 3. *c.* 3. *p.* 191.

§. CCXXX.

Balnea tepida. Maniacorum furor, & audax temeritas persæpe balneis tepidis, quæ humectant, laxant, perspirationem adjuvant, atque efficacissime a capite revellunt, domatur, & cohibetur. Neque id auxilii melancholicis minus prospere cedit, quod eo totum corpus ita mutatur, ut etiam in sensorio communi pertinax illa, & fixa fibrarum inflexio, a qua peculiaria quædam idearum simulacra animo repræsentantur, tandem, ut ita dicam, relaxata quodammodo complanetur, deleaturque. Id autem citius & certius præstatur, si dum totum corpus tepore balnei remollescit, & meabile redditur, aqua frigida desuper in caput derasum distillet. *Stillicidium aquæ frigidæ in corpus.* Legenda est historia Maniæ cum priapismo, quam ejusmodi ratione curavit D. DE MONCHAU (*a*). De Maniæ hystericæ pari curatione per balneum octo horas singulis diebus iteratum, & per assiduam linteorum aqua frigida madentium capiti applicationem *Frigida capiti applicata.* quæ res pene incredibilis videtur, a Cl. POMMIO peracta, ut rara, & mirabili meationem faciendam in suo Diario medico (*b*) censuit ORTESCIUS, doctus sane vir, & nuper immatura morte nobis ereptus. *Frigidissima potus.* Sed multo prius per largum aquæ gelidissimæ potum, & capitis bis, vel ter in die iteratas aspersiones curatos maniacos legimus a docto, expertoque Medico Cremonensi, nobis amicissimo, MARTINO CHISIO (*c*).

(*a*) ORTESCHI *Giornal. Med. T.* 4. *p.* 105. (*b*) *Id. ib. T.* 2. *p.* 412. (*c*) *Lett. Med. Lett.* 1. *p.* 24. *& seqq.*

§. CCXXXI.

§. CCXXXI.

Non modo autem frigidissima caput irrorari maniacis maximo est emolumento, verum etiam universum corpus in balneum frigidum demergi (*a*), idque in primis fuit illis, qui robore, & ætate florentes, plethorici, fervidissima æstate, post immodicum vini meracioris potum in maniam inciderunt. Exempla, quæ id satis comprobent, exstant apud SWIETENIUM (*b*), aliosque, quos quisque pro libitu poterit consulere. Sed memoratu dignum est illud, quod Medicus, & Geometra longe Cl. PETRUS MICHELLOTTIUS conterraneus meus de quodam juvene reliquit; qui, cum iter mari faciens caput solis ardori diu objecisset, seque vino intemperanter replevisset, acutissima mania correptus est, atque ab ea largis sanguinis missionibus, tenuissimo victu, potu aquæ gelidæ, ejusdem etiam in caput projectione, & simul frigidis balneis, suadente; & jubente ita eodem doctissimo viro, felicissime liber (*c*) evasit. *Balneo frigido.*

(*a*) MEAD. *De venan. p.* 139. *&* 140.
(*b*) *Comment. in* BOERAAV. §§. 1127. Vid. etiam ORTESCHI *Giornal. med. V.* 4. *p.* 124. WILLIS. *Pathol. cap. X.*
(*c*) *Hist. de l' Acad. des Scienc. ann.* 1734.

§. CCXXXII.

De opii effectibus in mania, & melancholia non convenit inter Auctores. Quidam opium summæ utilitatis esse prædicant; alii narcotica quæque vituperant, & maxime noxia affirmant. Non dubito, quin utrique, experientia duce, loquantur: sed quam difficilis, & rara est veræ experientiæ ratio! Celeber maniacorum curationibus Medicus, sicut *Opii usus à*

ap-

apposite animadvertit SWITENIUS (*a*); opii duo grana mane, & totidem vesperi maniaci dabat, &, si somnus non sequeretur, augebat paullatim dosim, donec optato effectu potiretur. Et reapse nihil utilius, præstantiusque inveni, post necessarias evacuationes, refractasque aliquantum ægri vires, ad vigilias arcendas, & nimiam sensibilitatem, mentisque perturbationem sedandam, componendamque, quam opium, cujus etsi magnas etiam doses a maniacis sine noxa interdum ferri, magister usus pluries demonstravit; nolim tamen, nisi prudenti experimento, & justis primum dosibus tentatis, ad largiores, atque insolitas quis progredi audeat. Ut enim interdum in peculiari idiosyncrasia, quibusdamque, ægrotantium constitutionibus calorem, motum sanguinis, faciei ruborem, vigilias, & corporis jactationes adauget, sic quandoque in aliquibus præter expectationem, & consuetudinem exigua etiam dosi veternum inducit mortiferum. Non ergo inconsulto, & temere hoc, alioquin utilissimo, adjumento uti licet. Quare nonnullis mos est a papaveris albi nostratis præparationibus primum incipere, & prout res postulaverit, deinde ad cautum, & prudentem opii usum transire. Tutius ejus extractum gummosum * a virosa, & noxia resina segregatum recentioribus habetur. Ceterum MEADIUS ipse (*b*), quamquam non valde somniferis amicus, his tamen utendum esse concedit, quando ægri aut ingenti terrore agitantur, aut pervigilio consumuntur.

Cautela in usu somniferorum.

(*a*) *L. c.* §§. 1127.

* Opium constat ex dabus partibus, gummosa una, resiosa altera. In resinosa insidet vis quædam virosa, stupefaciens, & nervis noxia; in gummosa facultas anodyna, & sedans, & blande somnifera. BEAUMÆUS ex-

co-

cogitavit enchíresim, qua gummosam resinosa exueret opiumque sic haberet multo præstantius; sed ejus processus cum longissimo tempore egeat, vix ullus est, qui hujusmodi extractum, ut vocant, paratum in officinis apud nos habeat. Quare gratiæ habendæ sunt Cl. BUCQUETO, qui (*Mèmior de la Societé Royal de Medecine Volum.* 1. *pagin.* 403.) rationem longe faciliorem, quam illa BEUMÆI est, parandi extractum opii gummosum tradidit. Inditur in mortario opium, & teritur leviter. Tum affunditur aqua frigidissima, & iterum conteritur, ut aqua colore imbuatur. Colorata sic, ut aqua chymici loquuntur, decantatur. Residuo opio nova affunditur, idque iteratur, donec aqua non amplius coloretur. Aquæ sic eductæ, & percolatæ leni calore evaporentur. Quod in fundo remanet, est extractum gummosum parte virosa, & narcoctica exutum.

(*b*) *Monit. & Præcept. medic. cap.* 3. *p.* 51. *ed. Londin.*

§. CCXXXIII.

Extractum hyosciami.

Inter sedantia, somnumque inducentia nostra ætate celebrari cœptum est hyosciami extractum, sive rectius succus leni igne condensatus, & concretus, tamquam efficax, excellensque remedium in maniacis, melancholicisque deliriis. Sed GREDINGIUS sex & viginti de eo accuratissime factis periclitationibus, & scripto fideliter traditis, non modo sibi, verum aliis etiam bene multis persuasit, *hyosciamum nec tuto posse exhiberi usu interno hominibus, nec remedium esse in melancholicis, & maniacis morbis, ut quibusdam videtur*, salutiferum (*a*).

(*a*) *Advers. Med. Practic.* LUDVVIG. *p.* 1. *p.* 71.

§. CCXXXIV.

Moschus.

Quibus opii usus non arridet, aut non satis bene respondet, aut extractum hyosciami suspectæ, an-

ancipitiſque facultatis eſt, hi moſcho eumdem in finem uti poterunt. Diaphoreſim enim blandiſſime movet, & ſomnum accerſit; hinc in mania tamquam reſolvens, atque anodynum pharmacum (*a*) adhibetur utiliter. Homini *erotomania* laboranti moſchum cinnabari junctum magno adjumento fuiſſe, ex WALLII, & LOCHERI obſervationibus (*b*) accepimus. Maniacum annum agentem quadrageſimum pulvere Tunquinenſi, qui ex granis ſexdecim optimi moſchi, & cinnabaris nativæ, atque antimonialis, cujuſque granis duodecim conſtat, bis dato curavit Cl. SEBASTIANIUS (*c*). Nec minori cum fructu maniaco cuidam moſchi quinque & viginti grana *pro una doſi* data narrantur a BROOKESIO in ſuo *Diſpenſatorio generali* (*d*). Duo autem in moſcho adhibendo ſunt probe obſervanda, ut nimirum liberaliori manu detur, & nitro aliiſque temperantibus vis ejus calefaciens mitigetur. Alias aut nihil boni præſtat, aut permoleſtant agitationem, æſtuationemque inducit.

Pulvis Tunquinensis.

(*a*) LANGE *Miscell. verit. fasc.* 1. *p.* 98.

(*b*) *Transact. Philosoph. n.* 474. LOCHER. *Oper. cit. pag.* 72. MAARTMAN. *Act. Acad. Reg. Scient. Specif. Vol. XXIV. pag.* 267. (*c*) *Act. Acad. Elect. Mogunt. T.* 2. *p.* 383. (*d*) LUDVVIG. *Comm. de reb. in Med. & scient. nat. gestis. Volum. V. p.* 425.

§. CCXXXV.

Nymphomania, & satyriasis.

Nymphomania, ſicut etiam in viris furor cum ſatyriaſi *, oppugnari ſolet ſanguinis miſſione iterata, catharticis, potu aqueo cum nitro, balneis potiſſimum frigidis, fotibus ejuſdem naturæ aſſidue applicitis, victu herbaceo, & parco, & tandem, ubi licuerit, connubio; quod valentius ſane, & certius præſidium eſt; quamquam furorem ute-

uterinum viderim etiam in fœminis viro ſtrenuo nuptis, qui per aliquot hebdomadas, imo menſes pertinax eaſdem vehementer torſit, nec deſtitit, donec utero tandem conceperint. Interdum vero veneris ſtimulo furentes oportuit inedia, objurgationibus, flagriſque ad verecundiam, continentiamque reducere.

* Tentigo, ſive erectio veretri ſine rei venereæ appetitu dicitur proprie *priapismus*, cum rei venereæ deſiderio ardenti, *satyriaſis*.

§. CCXXXVI.

Adoleſcentem maniacum ſanguinis miſſionibus repetitis, catharticis, balneis tepidis, frigida capitis irroratione, ſerolatis, camphora; qua tamen in majorem furorem, iteratis experimentis, eum agi comperi; nitro, lacte ex ſeminibus frigidis expreſſo, & remediis opium habentibus diu fruſtra vexatum, tandem priſtinæ reſtitui integritati, poſtquam detexi cauſſam, ex qua morbus ortus erat, nempe impetiginem, cui jamdiu obnoxius fuerat, retropulſam. Tum autem ei dedi *æthiopem antimoniacum* bis quotidie ad quadraginta, & ultra dies, quo non modo ipſe pauliatim reſipuit, ſed impetigo etiam ad veterem metacarpi unius manus ſedem revocata eſt: valetque perbelle in hanc uſque idem, ſeptimo jam anno labente. Memoranda quoque hic eſt curatio maniæ chronicæ, quam SCHILICHTINGIUS excogitavit, atque ad optimum finem (*a*) perduxit. Raſum caput linimento mercuriali his in dies ſingulos perfricandum curavit donec ptyaliſmus moveretur, quo ægrotans perfectæ ſanatus fuit. Et MUTZELLIUS melancholiam, quæ in ſtuporem ſummum degene-

Ætiops antimoniatus.

Ptyaliſmus per mercuriales litus.

Inoculatio scabici.

ne-

neraverat, nulli cedentem remedio, ſcabiei inoculatione, raro ſane exemplo feliciter tandem (*b*) ſuſtulit, & propulſavit.

(*a*) *Nov. Act. Phyſic. Med. Acad. N. C. T.* 1. *p.* 346.

(*b*) ORTESCHI *Giornale Med. an.* 1662. *N.* 28.

§. CCXXXVII.

Sanguis aſininus. Quæ jactantur de ſanguine aſinino e venis colli, aut aurium extracto, & linteis excepto, deinde aqua florum hyperici ſoluto, & expreſſo cum aceti tantillo, aut ſine eo etiam, maniacis propinando, veluti ſpecifico antidoto, vetularum magis, quam medicorum rationalium (venia FRID. HOFFMANNI (*a*), & BOENNECKENII (*b*) dixerim) fidem videntur mereri. *Abſciſſio teſticulorum Sacchari ſaturni.* Abſciſſionem vero teſticulorum, quam LIEUTAUDIUS (*c*) proponit, ſacchariqne ſaturni a duobus ad octo grana uſum ut furor compeſcatur, quem idem cl. vir magni facit, alteram ut crudelem, & periculi non expertem, alterum ut venenum lente interficiens proſcribimus.

(*a*) *Med. Syſt. T.* 4. *P.* 4. *cap. VIII.* §. 23.

(*b*) *Biga caſuum medic. &c.* 1744., & ORTESCHI, *Giorn. med. T.* 2. *p.* 158. (*c*) *Prècis de mèd. l.* 1. *sect.* 2. *p.* 206. *edit.* 1761. *Paris.*

§. CCXXXVIII.

Emetica & oleoſa quando conveniant. Quando ab ingeſtis venenatis (§. CCXXII.) furor inductus eſt, & cito ejus cauſſa cognoſcitur, properandum eſt ad emetica, ad oleoſa, & pinguia cum aqua tepida remixta, ut celerrime ſurſum, deorſumque excutiatur. Enemata etiam laxantia iterato ſubter data, ut quicquid inteſtinis altius inhæſerit, ſubtrahatur, plurimum boni præſtabunt. Lac item affatim potum veneni, præſertim

cau-

caustici, acritatem egregie demulcere aptum est. Sed nihil efficacius ad hoc veneni, præsertim si e vegetabilibus sit genus infringendum, contemperanduinque, ubi jam in sanguinem irrepere inceperit, novimus, quam acida vegetabilia, & præsertim acetum purum, aut aqua dilutum.

Acida venenatam vegetabilium vim temperant.

§. CCXXXIX.

Diæta.

Victus ratio omnibus insanientibus esse debet exquisita, maniacis paullo tenuior, melancholicis non ita. His vero vini aliquid identidem permitti potest, quo timor, & mœror propulsetur. Sed illud maxime curandum est, ne furor, aut desperatio ægros perdat. Quare diligentissime eos custodire, & vinculis etiam, si res urgeat, continere oportet; imo & nunc humaniter monere, & hortati, & verbis delinire, nunc increpare, & severius ad obedientiam, officiumque compellere. Melancholicis sæpe remedio fuit subita vehementior animi commotio, qua delebatur pertinax, & fixa idea, sive cogitatio, circa quam mens oberrabat. Hinc modo fraude aliqua error mentis emendandus, modo uno, modo alio stratagemate, prout e re videbitur, sic utendum, ut resipiscant *.

* Apud Gallos magno in pretio habetur liber *De Melancholia, & morbis melancholicis* a Cl. ANNEO CARLO LORRYO Parisus ann. 1765. editus, quem etiam consulere non erit inutile.

FATUITAS.

§. CCXL.

Superest, quemadmodum supra polliciti sumus, ut

* Meroan. * Morian. * Ania.

ut aliquid de *fatuitate* dicatur, quam Græci Μώρωσιν *. aut Μωρίαν * vocant. In hac homo nec furit, nec mœret, nec pavet, nec angitur, nec agrypnia consumitur; sed imbecillis est tum mente, tum memoria, sic ut hebes, & rationis expers nugis, jocisque ut infans delectetur, inania, & ludicra insectetur, neque sibi, neque aliis infensus sit. A reliquis igitur insaniis, quas hactenus explanavimus, distinguitur, quod sit ex communi medicorum sententia *debilitas, aut abolitio operationum intellectus, & memoriæ absque ullo furore, & motu corporis inordinato* (a), *aut metu, aut mœrore, aut febre*. Nonnullis *fatuitas*, & *amentia* synonyma sunt. Videtur tamen amentia, sive ἄνοια * summus fatuitatis gradus, in quo nimirum omne rationis lumen, omnisque imaginationis vis deleta, aut prorsus obruta (b) appareat. Quoniam vero hujusmodi mentis imbecillitatis a caussa, quæ auferri plerumque nequit, puta capitis mala conformatione, cerebri labefactata, aut indurata compage, aut alio quopiam invincibili ejusdem vitio, sæpe ab ortu ipso, non raro a morbis prægressis derivante, dimanat; idcirco vix locum in morbis, qui sub medicinæ potestatem cadunt, invenire potest. Fatuos enim, atque amentes sanare quis speret?

(a) CALDAN. *Institut. Pathol.* §. 303.
(b) VOGEL. *op. cit.* §. 750.

FINIS VOLUMINIS V.

TIGHT GUTTERS